

Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap 1

bron

Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap 1. Cyriel Buysse Genootschap, Gent 1985

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_med006198501_01/colofon.php

© 2014 dbnl

Inleiding

Het CYRIEL BUYSSE GENOOTSCHAP werd gesticht op 23 april 1983 ten huize van Mevrouw Maddy Buysse, te Deurle. Volgens de statuten van de v.z.w., verschenen in het Belgisch Staatsblad van 1 december 1983, heeft het genootschap tot doel 'de nagedachtenis te bestendigen van de schrijver Cyriel Buysse, en alles wat daarmede rechtstreeks of onrechtstreeks verband houdt'.

Met de eerste aflevering van de hier volgende Mededelingen geeft het Cyriel Buysse Genootschap concrete vorm aan zijn doelstellingen: er wordt gestreefd naar een regelmatige publikatie, waarin verslag wordt gegeven van de Buysse-studie en waarin nieuwe artikelen worden opgenomen die de kennis van Buysse's werk, persoon en omgeving in brede zin bevorderen. Ook in de volgende Mededelingen zullen nieuwe brieven, onafgewerkte fragmenten en andere documenten die verband houden met leven en werk van de schrijver worden gepubliceerd; daarnaast wordt de 'Kroniek' eveneens een vaste rubriek.

Het ontstaan van het Cyriel Buysse Genootschap heeft een vrij lange geschiedenis: het gaat terug op de wens van de betreurde baron Guy Buysse, overleden op 14 augustus 1981, om de vijftigste verjaardag van het overlijden van zijn grootvader te herdenken. De plannen voor deze herdenking ontstonden al in januari 1980: ze omvatten het inrichten van een tentoonstelling in het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven te Antwerpen en daarna te Gent en, aansluitend hierbij, het publiceren van een biografie in de vorm van een album met foto's.

De tentoonstelling en het herdenkingsalbum kwamen tot stand dank zij de hulp van een B.T.K.-ploeg. Voor de aanvraag van dit project, waarvan Minister Marc Galle het promotorschap aanvaardde, werd een Herdenkingscomité Cyriel Buysse in het leven geroepen, met vertegenwoordigers van het A.M.V.C. en van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.

Kenden de tentoonstelling en het album een groot succes, uit de 'Kroniek' en 'Bibliografie' in deze Mededelingen blijkt over-

duidelijk dat de herdenkingsactiviteiten in het Buysse-jaar 1982 daartoe niet beperkt bleven. Het mag bovendien een gelukkige omstandigheid heten dat nog in hetzelfde jaar 1982 de uitgave van Buysse's Verzameld werk, met de publikatie van een zevende deel, kon worden voltooid.

Het lag dan ook in de lijn van de verwachtingen dat Mevrouw Maddy Buysse, niet alleen in eigen naam maar mede om de wens van haar betreurde zoon Guy te eerbiedigen, aandrang op het stichten van een vereniging die de belangstelling voor het werk van Cyriel Buysse levendig zou houden en de studie ervan zou stimuleren. Dat deze bezorgdheid vroeger al bij de familie aanwezig was blijkt overigens uit de teksten die Mevrouw en Guy Buysse schreven ter gelegenheid van de publikatie van een Vierde Cyriel Buysse Omnibus in 1970 bij de D.A.P. Reinaert Uitgaven - een editie die een belangrijke rol heeft gespeeld bij de definitieve 'verbreding' van de waardering voor Buysse's werk. Deze teksten worden hier, met de toestemming van uitgeverij Het Volk, die de D.A.P. Reinaert Uitgaven heeft overgenomen, opnieuw afgedrukt.

Tot slot van deze Inleiding wensen wij een oproep te richten tot allen die een bijdrage kunnen leveren aan de Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap: hun medewerking aan een van de volgende afleveringen zal ten zeerste worden gewaardeerd.

DE REDACTIE

Cyriel Buysse gezien door de zijnen*
I Legende en werkelijkheid
door Maddy Buysse

Al heeft de manier waarop legenden ontstaan me steeds doen dromen, toch is de werkelijkheid, die aan de bron ligt vaak nog zonderlinger, nog ongewoner dan de legende zelf.

Voor mij is Cyriel Buysse vooral een man als een boom, zeer groot, een stilzwijgende, vreedzame aanwezigheid, een wonderlijk groene blik in een door de open lucht getaand gelaat, met een kuiltje in de kin, zo diep dat er steeds een zweem van baard in bleef, die onmogelijk weg te scheren was.

Daar zijn verdwijning ongeveer samenviel met mijn intrede in de familie, heb ik hem, helaas, te weinig gekend. En nochtans, langs de onmetelijke liefde die hij zijn zoon had weten in te prenten, heeft zijn warme, levendige aanwezigheid elke dag van mijn bestaan, dat ik geheel op de Molenberg, zijn lievelingsoord, heb doorgebracht, beheerst.

Maar laat ons eerst terugkeren naar zijn geboortedorp, waar zijn werken geworteld zijn. Nevele, een middelgroot, niet eens schilderachtig dorp, ver van alle industrie gelegen, is sedert een eeuw niet meer veranderd dan het beroemde Illiers, dat als model diende voor het Combray van Proust. Het dorpsplein, met zijn kerk omringd door het kerkhof, de hoofdstraat, waar eertijds de klompen klaptten van de kinderen die in de vroege morgen naar het werk trokken, het grote witte huis dat vroeger werd bewoond door twee oude juffrouwen, die we in *Tantes* terugvinden, niets

* Deze teksten werden eerder al herdrukt in de bundel *1946-1971. 25 jaar DAP Reinaert Uitgaven*, Brussel, 1971; de bijdrage van Maddy Buysse werd eveneens overgenomen in *De Periscoop*, 22e jg., nr. 6, april 1972.

is er gewijzigd sedert de tijd, waarover Virginie Loveling verhaalt in haar ‘Herinneringen’ die met zoveel toewijding door Professor Van Elslander werden verzameld.

In volslagen tegenstelling met dat immobilisme in de tijd en in de ruimte, vinden we er de echo van een intens intellectueel leven.

Enorm was de invloed van de tak der Lovelings op de jeugd en de loopbaan van Cyriel Buysse, wiens moeder, Pauline, haar leven lang intiem verbonden bleef met het trio dat zij vormde met haar zusters, Rosalie en Virginie. Hun eigen moeder die zeer ontwikkeld was, citeerde graag Voltaire en Rousseau en ook Cats. Hun vader, afkomstig van Papenburg, leerde hen Duits. Hendrik Conscience kwam hen te Nevele bezoeken. Rosalie en Virginie, de twee jongsten, vertaalden verscheidene werken uit het Duits en het Engels naar het Nederlands, en zelfs uit het Zweeds naar het Frans, alvorens zelf gedichten en romans te schrijven. Ze vonden er genoeg in elke dag in een andere taal gesprekken te voeren. Na de dood van Rosalie verbleef Virginie meermaals te Parijs waar ze Victor Hugo ontmoette; ze reisde in Spanje, in Frankrijk en ging zelfs vrienden bezoeken in Australië, waar ze ten zeerste geschokt werd door het gebrek aan tafelwijn. Men kan zich inbeelden welke weerklank al deze gebeurtenissen in Nevele opwekten.

Artieste, dromerig en teder, hield Pauline van bloemen; haar man was amper de deur uit of ze legde beslag op de werklieden van de Buysse-Loveling fabriek om haar tuin te bewerken. In deze tuin bloeien nog ieder jaar de paaslelies die zij er heeft geplant. Bij haar en bij haar zusters zou Cyriel Buysse de aanmoediging vinden die hem in staat stelde zijn vader het hoofd te bieden.

Autoritair en heftig als hij was, wou deze van een schrijversloopbaan niet horen spreken. Louter toevallig ontdekte hij de gaven van zijn zoon toen hij in de plaatselijke krant de humoristische verslagen der zittingen van de gemeenteraad van Nevele las, die hem in lachen deden uitbarsten. (*Zie Kritische Bibliografie van Cyriel Buysse* door Dr. Rob. Roemans.) Toen hij de auteur ervan kende, en vooral diens plannen, was hij verbijsterd.

Dit was ook, meen ik, de hoofdreden van die reis naar de Verenigde Staten, waaraan Cyriel Buysse zulke slechte herinneringen zou hebben.

Hij moest ginds een succursale van de fabriek te Nevele oprichten en scheepste in met enkele Vlaamse arbeiders, die onmiddellijk terug naar het vaderland moesten worden gestuurd, omdat ze hun ongeneeslijk heimwee in de drank trachtten te versmoren. Van de Amerikaanse fabriek kwam niets in huis.

Men heeft veel gesproken over de dorpsliefjes van Cyriel Buysse, maar er bestaat in zijn leven een romaneske en geheime episode, die door weinigen is gekend en die mijn man en mijzelf zeer ontroerde toen we het kort na zijn dood ontdekten. Als we onze intrek namen in het Palenhuisje van de Molenberg, dat geen molen was zoals de legende het verhaalt, maar een huis op palen dat men langs twee trappen moest bereiken, vielen er dringend twee zaken te doen: een grote hoeveelheid intieme brieven verbranden zonder ze te lezen en honderden bomen vellen. Cyriel Buysse kon inderdaad niet verdragen dat er aan een boom werd geraakt en de oude molenheuvel was een echt stekjesbos geworden, waar de bomen elkaar verstikten.

Mijn man toog moedig aan het werk, maar op zekere dag bracht hij van de zolder een kleine koekjesdoos naar beneden, vol met brieven die met een roos lint waren bijeengehouden. Van bij de eerste regels waren we beiden ten zeerste geboeid door de frisheid, de tederheid, de fantasie die straalden uit deze briefwisseling met de nog ongehuwde jonge romanschrijver.

Het meisje, lid van een gekende Antwerpse familie, schreef in het geheim, bij het licht van een kaars, vaak met potlood. Ze was verstandig en ontwikkeld en las veel, ondermeer alles wat de jonge auteur publiceerde, aan wie ze getrouw de kritieken overbracht, samen met haar eigen heftige reacties wanneer ze de beoordelingen te streng achtte. Door haar brieven, steeds ietwat hijgend, ontdekken wij dat Cyriel Buysse, toen hij vernomen had dat ze samen met haar gouvernante bij een vriendin zou gaan thee drinken, niet aarzelde de lange reis van Nevele naar Antwerpen te ondernemen alleen om haar in de straat te zien voorbij-

gaan, een blik van haar op te vangen, een verstolen glimlach.

Op een andere dag, wetend dat ze met haar schoonbroer naar Oostende moest, gaat de schrijver in hetzelfde compartiment zitten, vlak tegenover het meisje, dat vreest zich te verraden. Onverstoorbaar knoopt hij een gesprek aan met de schoonbroer en laat zich doorgaan voor een handelsreiziger in kaas. Men kan zich de pret van het meisje indenken, en later ook haar angst, wanneer ze hem op een concert in het kursaal herkent en vreest dat hij door gemeenschappelijke vrienden zou worden opgemerkt. Op een mooie dag vraagt hij haar hand, maar, helaas! ook de aanstaande schoonvader wantrouwde de artiesten, misschien niet zonder reden.

Cyriel Buysse leidt dus verder zijn sportief vrijgezellenleven: hij was een groot en kundig schaatser en zo ontmoette hij Maeterlinck op de overstroomde weiden van Drongen, dat was het begin van een vriendschap die hun leven lang zou duren. De schrijver was ook een hartstochtelijk roeier en hij trainde urenlang op de kronkelende Leie. Zo onderbrak hij zijn lange, scheppende uren. Als vurig en aandachtig toeschouwer, het hoofd vol jeugdherinneringen, beschrijft hij ons een ellendig en ruw leven, dat van het toenmalige Vlaanderen. Het was in die tijd dat hij aan een boer vroeg: ‘Wat peinst er gij van?’ en het antwoord kreeg, dat in onze familie beroemd is gebleven: ‘k'n Heb 'k ik geen gepeinzen!’

Hij was een tijdgenoot en vriend van Anseele en trachtte op literair gebied een gelijkwaardige bewustwording te verwekken als die welke de volksmenner op politiek en sociaal gebied wist op te roepen.

Enkele jaren later zou Cyriel Buysse een jonge Hollandse weduwe, moeder van drie meisjes, ontmoeten. Mijn schoonmoeder was mondain, elegant, charmant en zeer conventioneel, ze las een boek per jaar bij voorkeur een luchtig, pikant boek. Colette was een van haar uitverkoren auteurs. Toen ze hoorde spreken van een jonge Vlaamse schrijver, wiens werken de burgerijkringen, waaruit hijzelf voortspoot, schandaliseerden, wou ze hem absoluut leren kennen en liet zich naar Gent uitnodigen door vrienden

van Virginie Loveling. Het huwelijk werd spoedig beslist en deze zonderlinge associatie groeide uit tot een bestaan van halve maatregelen dat echter gepaard ging met een zekere harmonie. Mijn schoonmoeder was op en top Hollandse, want men is het nooit half, en zij had te Den Haag haar huis op de Laan van Meerdervoort behouden, waar ze het grootste deel van het jaar doorbracht. Ze hield er haar ‘jour’, zoals in de romans van Couperus, die trouwens een van de vaste bezoekers van het huis was. Cyriel Buysse kwam in de winter enkele weken in Den Haag doorbrengen en zijn vrouw enkele zomermaanden in Afsnee, waar ze ‘Maison Rose’ had gekocht. Ze bleef er haar vrienden uit Den Haag ontvangen en zag soms, tot haar verwondering, wildvreemde gasten opduiken. Op haar vragen antwoordde haar man: ‘Ach ja! dat moet een tafelenoot zijn die ik zeker heb uitgenodigd omdat ik niets meer te vertellen had’.

Zodra de lente ten einde liep, nam Cyriel Buysse zijn intrek in Afsnee, gevolgd door Netje, de goedgehartige meid, die van haar veertien jaar in dienst van zijn moeder was getreden en die nu aan hem gehecht bleef. Een heleboel koffers en vijf knechten kwamen uit Holland om de aankomst van de familie voor te bereiden; daarbij werd alles zo onderste boven gehaald dat het trouwe Netje zelf de tijd niet meer vond om zich om haar meester te bekommeren die, gelaten, zijn ontbijt ging gebruiken in het nabijgelegen café ‘Le Nénuphar’.

In deze familie van vrouwen kenden vader en zoon, beiden vurige liefhebbers van literatuur, de diepe verbondenheid van twee dromerige mannen, dikwijls zwijgend, speelse en grootmoedige getuigen van een vrouwelijk Universum, dat in hun ogen, even absurd was als dat van ‘de Kerseboomgaard’ van Tschekov. Zijn leven lang zou mijn man een zeker heimwee behouden naar die zo geliefde en bewonderde vader.

Cyriel Buysse ontvluchtte dikwijls de mondaniteiten van Maison Rose om zich op de Molenberg af te sonderen. Op mooie zomeravonden zette hij op het balkon zijn hoornfonograaf en gaf een concert ten beste voor de dorpelingen, die op de drempel van hun deur zaten; alles kwam aan de beurt, de klokjes van Lakmé, de

mars van Aïda en men eindigde met de Brabançonne, onder applaus van het gehele dorp. Ook in de winter vestigde hij zich daar, met het trouwe Netje; om de vloed van haar dorpskroniek in te dammen had hij haar wijsgemaakt dat men in Engeland de mond niet opendeed vóór vijf uur 's avonds en, die gulden regel in acht nemend, liet ze de schrijver in vrede werken.

Vóór dit uitgestrekte landschap, waarvan hij zoveel heeft gehouden, troost ik mij met de gedachte dat, al is het verleden reeds veraf, zijn boeken vandaag herleven, grotendeels dank zij de Omnibussen van Reinaert Uitgaven en dat, door hen, de jongeren hem zullen leren kennen en liefhebben.

II Nageslacht

door Guy C. Buysse

‘Und wie aus offenen Schreinen traten die Toten unsichtbar hervor. Sie sind uns immer nah, wo unser Blick voll Liebe auf altbebautem Lande ruht, und wie in Stein und Ackerfurchen ihr Erbe lebt, so waltet ihr treuer Ahnengeist in Feld und Flur.’
Ernst Jünger

Zoals Eurydice sterven de schrijvers tweemaal. De eerste keer wanneer ze de wereld der levenden verlaten om, wat Mallarmé noemt: ‘die zo vaak beschimpte ondiepe beek’ over te steken. De tweede keer, wanneer het gewaad van menselijke warmte, doorweven met herinneringen die met wisselende vurigheid worden onderhouden door alwie hen gekend en bemind heeft, aan hun nagedachtenis ontvalt.

Telkens wanneer ik Nizza bezocht, trok ik naar Orlamonde, waar de gedachtenis aan Maeterlinck zorgvuldig door de Gravin werd

bewaard in een marmeren paleis, overwoekerd door exotische planten en ingepalmd door witte duiven en stilte. De honden heetten Aglavaine, Golaud of Tristanelle, 's Avonds, terwijl de zon in de zee onderdook, schenen de mooie en eenvoudige zinnen van de brief van Pelleas als bij betovering in slierten op te stijgen uit de schaduw der cypressen. Onlangs ben ik naar Orlamonde teruggekeerd. Het ligt daar nu verlaten, zijn weelderig decor versteend in een zwijgend wachten. Ik vroeg de oude bewaker wat er van de honden geworden was. Hij antwoordde mij: 'Alleen Mélisande is er nog, maar zij is heel oud'. Teleurgang van het brekend kristal en van de waterspiegel die door losgeslagen meertouwen in matte scherven vervalt.

Sommige critici zien vandaag in het aanblijven van deze herinneringen een onbenullig bijverschijnsel, ja zelfs een hinderlijk scherm, dat het werk in de schaduw zou terugdringen door de aandacht te vestigen op de persoon van de auteur. Toch valt het voor dat de cultus, gewijd aan de gedachtenis van een schrijver rond zijn werk die kern van belangstelling en leven handhaaft die hem hoedt voor de dreigende duisternis der vergetelheid en hem terug in volle daglicht stelt. Welke zou vandaag de uitstraling van het werk van mijn grootvader geweest zijn als niet zijn zoon die grenzeloze toewijding had weten op te brengen? Zover mijn geheugen reikt, werd geheel onze jeugd doordrenkt met die herinneringen die mijn moeder zopas aanhaalde.

Mijn vader vertelde ze met glimlachende weemoed en een verborgen ontroering. De rust van ons leven te Deurle en de onverstoorbare kalmte van het landschap verleenden aan die wonderbare verhalen een geur van legende en de gestalte van sagen. Zo werd mijn grootvader voor mij in de eerste plaats een soort machtig en prachtig demiurg die, zoals Mozes op de Sinaï, zich boven op zijn heuvel onttrok aan de opdringerigheid van zijn bewonderaars en aan de talrijke verwickelingen die de deiningen van een pittoresk en vermoeiend gezin bewogen.

Pas later zou ik zijn werk ontdekken. Niet met een onverdeeld genot. Omwille van mijn overtuigingen en van mijn gezondheids-

toestand hadden mijn ouders mijn opvoeding toevertrouwd aan Benediktijnen, wier klooster, dicht bij Brugge, door uitgestrekte dennenwouden was omringd. Bij het lezen van de teksten die ons door de leraars werden voorgesteld, ontdekte ik, met pijnlijke verrassing, dat het werk van Cyriel Buysse, naast onweerlegbare Verdiensten, een grondig nadeel vertoonde: het zette de provincieadel en de geestelijkheid in hun hemd. Vermits mijn schoolmakers tot de eerste en mijn opvoeders tot de tweede categorie behoorden, zal men allicht begrijpen dat deze openbaring mij met verbijstering sloeg. Beschaamd door de blaam, die in mijn ogen de betreurenswaardige dwalingen in het werk van mijn grootvader trof, schoof ik het terzijde om met verrukking op te gaan in de trillende angsten der gedichten van Karel van de Woestijne.

Met zoveel anderen, leerde ik het werk van Cyriel Buysse pas grondig kennen wanneer het uit zijn lange winterslaap herrees. Met gespannen aandacht volgden mijn ouders de tekenen van deze heropstanding waarop ze zo lang hadden gewacht en die ze geduldig hadden aangewakkerd. Toen verschenen de eerste heruitgaven, aanvankelijk schuchter, later bekrachtigd door de indrukwekkende reeks der vier Omnibussen. Ik herinner mij ook onze ontroering bij de herneming van ‘Het gezin van Paemel’, dat Jo Dua ons had teruggeschonken in het sombere licht van een schilderij van Jakob Smits en dat Robert Maes met zijn machtige gestalte overheerste. Dit was het begin van een echte zwermtijd, waarbij het Gezin van Paemel tot in de kleinste parochiezalen van onze dorpen kwam opdagen. Mijn vader woonde die vertoningen bij, heel ernstig op de eerste rij, tussen de burgemeester en de pastoor, en met humor bedenkend hoezeer de tijden waren veranderd... Alleen aan de kinderen uit de laagste klassen werd de toegang ontzegd, uit vrees dat hun dagelijkse taal door de verleidelijke besmetting van de vloeken zou worden aangetast.

Toch schijnen thans ook de kinderen meer vertrouwd te geraken met het werk van mijn grootvader, al is het dan op een onverwachte wijze. Er gaat, ten minste in de zomer, geen zondag voor-

bij zonder dat hijgende kinderen - 'tienezels' genoemd door onze Cyriel, jonge en getrouwe opvolger van Netje - de hellingen van de Molenberg opklauteren en om beurten komen aanbellen om duizend vragen te stellen, soms de meest verbazende, over het leven en het werk van Cyriel Buysse. Wedstrijden, rally's, prijskampen voor scouts, zijn zo het vertrekpunt geworden van een nieuwe kentering: uitgekozen als plaats van afzondering en rust is de Molenberg een open huis aan het worden. Als om die overgang te verduidelijken en vooral te vergemakkelijken, worden de functies van cerberus, die mijn grootvader aan enorme St. Bernardushonden had toevertrouwd, nu waargenomen door een lieve dashond...

Zo heb ik het werk van Cyriel Buysse geleidelijk aan zijn vlucht zien nemen en zijn betekenis bevestigen. Boven de mensen en de tijd uit, blijft het verbonden aan een landschap en een bodem, waarin het wortel heeft geschoten. Nooit verdiep ik mij in de lezing van zijn werken, zonder met verrukking terug te denken aan het woord van Cicero: 'nobiscum rusticantur'.

De betekenis van *Van nu en Straks* nu* **door Anne Marie Musschoot**

Het is een bekend gegeven in onze literatuur- en cultuurgeschiedenis dat het tijdschrift *Van Nu en Straks* representatief is geweest voor de kunst en voor het geestelijk klimaat in het algemeen van zijn tijd. *Van Nu en Straks* vormde het forum en het ontmoetingspunt van de artistieke stromingen die de sfeer van het fin-de-siècle hebben gemarkeerd; in *Van Nu en Straks* voltrok zich de overgang van de negentiende naar de twintigste eeuw, van het oude naar het nieuwe.

Het is evenzeer bekend dat de betekenis van Van Nu en Straks als beweging veel breder is geweest dan het vernieuwen van de literatuur, dan het verwezenlijken van een aansluiting bij de internationale opleving, naar het voorbeeld in de eerste plaats van de Frans-Belgische tijdschriften (*La jeune Belgique*, *L'art moderne* en *La société nouvelle*) en ook, in de tweede plaats maar daarom niet minder doorslaggevend, van *De Nieuwe Gids* in Noord-Nederland. De vernieuwing die van *Van Nu en Straks* is uitgegaan reikt echter verder dan die van de richtinggevende voorbeelden: *Van Nu en Straks* wortelt in het politieke, sociale en filosofische leven, maar door zijn avant-gardistische art-nouveau-presentatie ook in het artistieke leven van zijn tijd. Het heeft die tijd gereflecteerd maar de geest ervan ook duidelijk mee bepaald.

Dit alles is, zoals gezegd, bekend. En het wordt in deze ‘belle époque’-tentoonstelling zeer duidelijk gevisualiseerd omdat het artnouveau-karakter letterlijk werd vergroot en een heel tijdsbeeld wordt geëvoceerd. Volgens de inleiding van de boeiende, ook in

* Bijgewerkte tekst van een lezing, gehouden op de ‘Dag van de bibliothecarissen’ op 26 januari 1984 in de Sint-Pietersabdij te Gent, tijdens de tentoonstelling ‘Van Nu en Straks. Belle Epoque in Vlaanderen’.

wetenschappelijk opzicht zeer waardevolle catalogus werd op die manier beoogd ‘een beeld en een verklaring te geven van het artistieke leven tijdens de Belle Epoque met het tijdschrift *Van Nu en Straks* als invalshoek en verbindingsteken.’⁽¹⁾

Dit is één punt: *Van Nu en Straks* is een karakteristieke uiting geweest van een tijdsgewricht, van de decennïën op het breukvlak van twee eeuwen, volgens de bekende formulering van de historicus Jan Romein. Deze typeert het geestelijk klimaat in het toenmalige Europa als volgt: ‘Er hangt een geur van herfsttij om die jaren en ook de kleur ervan doet aan dat jaargetij denken. En preciezer nog, aan wat de Amerikanen “Indian Summer” noemen, aan die septemberdagen, die zich schijnbaar nog in zomerse zonneshijn baden, maar waarin niettemin herfstnevels al voel- en zichtbaar zijn.’ Maar dezelfde jaren werden evenzeer als ‘ver-nieuwend’ aangevoeld: ‘Want heeft zij naast de ondergangsklank niet tegelijk die van het hoogstbereikbare dat nu bereikt is? Het is alsof de wereld even stilstaat, onzeker of haar baan nog meer omhoog dan wel al weer omlaag zal gaan: een *epoche* in de ware zin des woords: fin de siècle, punt van omslag.’⁽²⁾

Een ander punt is echter: hoe zit het met die richtingbepalende invloed, met de doorwerking van dit ‘nieuwe’ op lange en zelfs op zeer lange termijn? Concreter geformuleerd: wat heeft *Van Nu en Straks* ons nu, anno 1984, bijna honderd jaar later, nog te bieden, hoe staan wij nu tegenover de kunst en de kunstenaars die zich als groep, als nieuwe generatie affirmeerden zowat een eeuw geleden? Dat dit geen louter retorische noch speculatieve vraag is, blijkt al uit de intense belangstelling voor de kunst van het einde van de vorige eeuw, die zich sedert enkele jaren manifesteert in verschillende domeinen, in het algemene kader van de zogenaamde retro-mode, getuigend van een soort aanstekelijke *nostalgie du passé*. De uitingen van onze belangstelling voor de

- (1) R. Rennenberg, secretaris van het ‘Comité Literatuur en Kunst van de Belle Epoque’, dat de tentoonstelling organiseerde in het Centrum voor Kunst en Cultuur in de Sint-Pietersabdij te Gent, van 9 december 1983 tot 5 februari 1984.
- (2) Jan Romein, *Op het breukvlak van twee eeuwen*, d.I. Leiden, E.J. Brill-Amsterdam, Em. Querido, 1967, p. 36-37.

kunst van een eeuw geleden liggen voor het grijpen en het kan niet de bedoeling zijn hiervan zelfs maar een vluchtig overzicht te geven. Toch een kleine greep uit de hoogtepunten. In 1977 werd te Brussel een Jugendstil-tentoonstelling gehouden in het kader van Europalia; ze werd gevolgd, drie jaar later, door een zeer ruime tentoonstelling over Art Nouveau in België. Er is ook, sedert enkele jaren, een opvallende aandacht voor het symbolisme in de schilderkunst én in de literatuur, wat eveneens tot uiting komt in tentoonstellingen en talrijke wetenschappelijke zowel als meer populariserende publikaties. Er zijn ook, recent, enkele belangrijke herdrukken op de markt gekomen, zo van het standaardwerk van Madeleine Octave Maus, *Trente années de lutte pour l'art* (1926), van de catalogi van *Les Vingt* en van het tijdschrift *L'art moderne*. Er werden bijdragen gewijd aan de art-nouveau-kunst als ruim Europees verschijnsel (zoals bijvoorbeeld de aflevering 1981/3 van het tijdschrift van de U.L.B.), maar ook aan de lokale varianten ervan, zoals het boek van F. Leidelmeijer en Daan van der Cingel, *Art nouveau en Art deco in Nederland* (1983) of het themanummer van *Literair Paspoort* (januari-februari 1982) en het boek van Carl E. Schorske over het fin de siècle in Wenen. En zo kunnen we blijven doorgaan⁽³⁾.

Een vraag die we ons bij dit alles kunnen stellen, en die verder gaat dan het eenvoudig constateren dat de kunst en de literatuur van het einde van de vorige eeuw aan een algemene herwaardering toe zijn, is de vraag naar het waarom, naar de oorzaak van deze revival. Gaat het inderdaad alleen maar om een *nostalgie du passé*, om de ontdekking van het feit dat België omstreeks 1900 vooràan stond op het internationale forum, dat in dit kleine landje een intensieve avant-garde aan het werk was en dat er een ongekeerde bloei was op allerlei gebieden: niet alleen in het artistieke leven

(3) Wat de literatuur betreft kan worden gewezen op het proefschrift van R. Vervliet, *De literaire manifesten van het fin-de-siècle in de Zuidnederlandse periodieken 1878-1914*, 2 dln. Gent, Faculteit van de Letteren en Wijsbegeerte R.U.G., 169e aflevering, 1982. In Nederlandse academische kringen wordt momenteel een brede discussie gevoerd rond het afgrenzen van de begrippen fin-de-siècle en decadentie; S. Dresden publiceerde in de reeks Synthese een omvangrijke studie over *Symbolisme* (Amsterdam, Wetenschappelijke Uitgeverij, 1980).

- de literatuur, de schilder- en de beeldhouwkunst, de muziek, de architectuur en de artisanale kunsten - maar ook, en vooral, in de technologie, in de wetenschap en in de industriële sector. Gaat het m.a.w. om een typisch romantisch verschijnsel, als zouden wij nu, vanuit de wijdvertakte crisis en het hiermee samengaande doemdenken op het einde van onze eeuw, ons vastklampen aan een heerlijker en grootser verleden - zoals de negentiende-eeuwse Noordnederlanders terugblikten op hun Gouden Eeuw, zoals de Zuidnederlandse romantici, Conscience en Ledeganck voorop, een toevlucht zochten in het verheerlijken van de roemrijke momenten van het eigen Vlaamse verleden?

Het is een vraag die hier niet met stelligheid kan worden beantwoord. Maar het is natuurlijk wel een onmiskenbaar feit dat de twintigste-eeuwse mens, bij het naderen van de éénnentwintigste eeuw, aan een nieuw fin-de-siècle toe is, waarvan de gehele constellatie overduidelijke parallellen vertoont met de mentaliteit van het einde van de vorige eeuw. De ontwikkeling van de moderne spitstechnologie en de hieruit resulterende bewapeningswedloop en dreiging van een nucleaire oorlog, samen met de economische crisis en de daarmee samenhangende werkloosheid, hebben een sfeer van ondergang en onzekerheid meegebracht - een sfeer die zich op het intellectuele vlak manifesteert als het weliswaar modieuze maar daarom niet minder op harde, reële feiten berustende doemdenken.

Het lijkt met de nodige zin voor nuancering in de proporties en achtergronden wel een herhaling op grotere schaal van wat zich een eeuw geleden al voordeed toen de economische expansie en de technologische vooruitgang ook in ons klein landje tot een hoogtepunt leidden in het streven van de bourgeoisie naar luxe en comfort, terwijl juist als reactie tegen dit massale verheerlijken van het materiële, enkele jonge intellectuelen en kunstenaars naar voren kwamen met nieuwe, revolutionair-anarchistische ideeën inzake de maatschappelijke ordening en het politieke bestel, en met een hang naar een nieuwe, *geestelijke* kunst. Ook toen kon een gevoel van ondergang, van einde en verval, zich manifesteren in wat een '*belle époque*' werd genoemd. Een schitterend beeld van deze

ondergangssfeer werd opgeroepen door Ferdinand Bordewijk in zijn roman *Rood paleis* (1936), waarvan de handeling symbolisch, maar zeer sereen, wordt gesitueerd in een bordeel. Maar lang vóór Bordewijk had Karel van de Woestijne al een beklemmend portret getekend van zijn generatie - de generatie van de Twijfel zoals hij ze tekent o.m. in een opstel over Emile Verhaeren⁽⁴⁾ - gekenmerkt door oververfijning en walg, door doffe apathie en lusteloosheid, en andere decadentierschijnselen die niet in de laatste plaats ook bij Van de Woestijne zelf waargenomen kunnen worden.

We kunnen deze parallel dan ook, zonder gevaar door deze voorstellingswijze de werkelijkheid geweld aan te doen, gemakkelijk verder uitbreiden. Decadente tendenzen zijn immers ook manifest aanwezig in de moderne, hedendaagse literatuur. Ze zijn zelfs kenmerkend voor de neoromantische stroming als geheel - de stroming waarvan wordt gezegd dat ze niet bestaat omdat ze niet begeleid wordt door programmatische of theoretische geschriften, maar die inmiddels wel al het voorwerp is geworden van diverse beschouwende opstellen en gesignaleerd is over geheel West-Europa, mét diverse nationale Varianten én in diverse kunsttakken. Tekenend in dit verband is de weerklank van het rijke cultuurhistorische essay van de Mexicaanse schrijver Octavio Paz, vertaald in het Nederlands als *De kinderen van het slijk*⁽⁵⁾, naast vele andere, nog specifiekere op onze tijd gerichte getuigenissen over onze ontwikkeling 'rugwaarts de toekomst tegemoet' of met een 'progrès à la persane', zoals het heet in een themanummer van het *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, gewijd aan de kunst in de jaren zeventig⁽⁶⁾.

In onze eigentijdse literatuur, ook in de Nederlandse, zijn deze decadentierschijnselen zeer verspreid. Men denke slechts aan Gerrit Komrij, Levi Weemoedt of Anton Korteweg, of aan het proza van Jan Siebelink (niet toevallig ook de vertaler van J.K.

(4) Een opstel uit 1906, gebundeld in *Kunst en geest in Vlaanderen*; in *Verzameld werk*, d. 4, Brussel, Manteau, 1949, p. 157-193.

(5) Verschenen in 1974; de Nederlandse vertaling, met als ondertitel 'Van de Romantiek tot de avant-garde', verscheen bij Meulenhof, Amsterdam, 1976.

(6) *N.V.T.* 35/3, mei-juni 1982, p. 481.

Huysmans' *A Rebours*); en in Vlaanderen aan jonge dichters als Jotie 't Hooft, Luuk Gruwez, Daniël Billiet, Eriek Verpale en Miriam van Hee - om slechts de meest in het oog lopende namen te noemen. En in de Duitse literatuur is er het veelbesproken voorbeeld van Botho Strauss, die o.m. in zijn (onlangs in het Nederlands vertaalde) boek *Paare, Passanten* beschouwingen heeft gewijd aan een 'in zijn geheel verzinkend continent'. Het doemdenken van het eind van de vorige eeuw ontmoet zich dus in het doemdenken van nu, dat er bovendien op teruggrijpt. Dit alles blijkt ook zeer duidelijk in de belangstellingssfeer van de moderne literatuurstudie, meer bepaald in de recente literatuurgeschiedenis, die naast het symbolisme nu ook het naturalisme 'ontdekt' blijkt te hebben. Vooral Noord-Nederland schijnt deze achterstand op Frankrijk snel te willen inhalen: er wordt sedert enkele jaren zeer intens onderzoek verricht naar het naturalisme als stroming (o.m. door Ton Anbeek) en er is een opvallende herwaardering van de eerste doemdenkers Louis Couperus en Marcellus Emants, van hun door het lot, het noodlot of de erfelijkheidswetten beheerste wereld, hun ziekelijk-verfijnde, zieltogende, neurotische en wegwijnende helden en vooral heldinnen. Hun pathologische zwaarmoedigheid schijnt ons aan te spreken: ze worden althans druk bestudeerd en hun teksten worden druppelsgewijs, langzaam maar heel zeker, heruitgegeven⁽⁷⁾. Men zou zelfs kunnen zeggen: hoe somberder hoe liever, althans als men ziet dat er ook een keuze speciaal uit zwaarmoedige verhalen werd uitgegeven en herdrukt - ik denk aan de bundel waarin onder de titel *Onze onzalige erfenis*, dertien (uitgerekend dertien!) zwartgallige verhalen bijeen zijn gebracht als illustratie van het negentiende-eeuwse pessimisme: 'de smart overheerst het genot, het onrecht heerst over het recht, het platte en vulgaire winnen het van het nobele, het vlees over-

(7) Naast 'wetenschappelijke' edities van volledige werken en bloemlezingen komen ook edities op de markt bestemd voor een groter publiek; zo bijvoorbeeld de reeks Prisma Nederlandse Klassieken van Het Spectrum, Utrecht-Antwerpen, met heruitgaven van o.m.: Frans Coenen, *Studies*; Marcellus Emants, *Inwijding*; Aug. P. van Groeningen, *Een nest mensen*; Frans Netscher, *Studies naar het naakt model* gevolgd door de kritiek van Lodewijk van Deysssel, *Over literatuur*; Arij Prins, *Uit het leven*.

wint de geest, de zinnen de ziel', zo formuleert het de uitgever van de bundel, Rob Nieuwenhuys. De pessimisten die in deze verhalen ronddwalen hebben een illusievolle kijk op het leven, dat ze als een last torsen: 'We hebben niet om het leven gevraagd; het is ons als een ongevraagde erfenis meegegeven door onze ouders en voorouders; we moeten het leven.'⁽⁸⁾ Bij deze weinig opbeurende visie vinden wij, eind twintigste-eeuwers, kennelijk aanknopingspunten, zij het dan, zoals gezegd, dat onze eigen melancholie en onze eigen angststemmingen 'een andere kleur en een andere geur, een andere intensiteit en een andere achtergrond' hebben (*ibid.*, p. 5-6).

Gelijkenissen met het Noordnederlandse naturalisme, voornamelijk met dat van Marcellus Emants, zijn te vinden in het vroege werk van Cyriel Buysse, die samen met de jonge Streuvels de hoofdvertegenwoordiger is geweest van een literair hoogstaand naturalisme in Vlaanderen. In tegenstelling tot Streuvels, aan wie al tijdens diens leven vele eerbewijzen te beurt zijn gevallen en die de blijvende erkenning geniet van de opeenvolgende generaties die zijn boeken als klassieke werken met zich meedragen, is de algemene waardering van Buysse, zoals bekend, pas na 1959, honderd jaar na zijn geboorte, op gang gekomen. Ze heeft een verlate bekroning gevonden in de publikatie van het *Verzameld werk* (7 din., 1974-1982). Maar zelfs nu nog wordt Buysse door de officiële literatuurgeschiedschrijving in het beste geval apart gezet, en *niet* als een typische vertegenwoordiger van zijn generatie - de Van-Nu-en-Straksgeneratie - behandeld. Opmerkelijk is nochtans dat het naturalisme van Buysse's vroegste novellenbundels (*Uit Vlaanderen*, 1899; *Te lande*, 1900; *Van arme mensen*, 1901) en van de onbekend gebleven roman *Schoppenboer* (1898) even uitzichtloos is als - of misschien beter: niet minder uitzichtloos is dan - dat van de vier eerste bundels van Streuvels (*Lenteleven*, 1899; *Zomerland*, 1900; *Zonnetij*, 1900; *Do-*

(8) Rob Nieuwenhuys, 'Vooraf', in *Onze onzalige erfenis. Zwaarmoedige verhalen* van Marcellus Emants e.a. 's-Gravenhage, Bzztôh, 1982, p. 5 (eerste druk Van Oorschot 1964).

dendans, 1901), waar de mens beheerst wordt door de meedogenloze, onafwendbare wetten van het lot en de natuur. Buysse zal na 1905 geleidelijk evolueren naar een mildere levensvisie, naar een door humor getemperd realisme; bij Streuvels blijft de grimmigheid: centraal in zijn werk staat de alles beheersende kringloop van de seizoenen, de kosmos, waarin de mens slechts een stip is, een nietig en vergankelijk wezen dat zijn werk ‘ten ondomme’ verricht. Het vrijwel absolute pessimisme van Streuvels, aanwezig op enkele uitzonderingen na in het geheel van zijn werk, heeft de nooit aflatende belangstelling van het Vlaamse lezerspubliek niet in de weg gestaan. Streuvels is uit onze bibliotheken niet weg geweest. Buysse daarentegen, werd juist wegens het naturalistische (‘sombere’) karakter van zijn vroege proza, stelselmatig uit onze bibliotheken geweerd, waarbij ook en vooral niet-literaire redenen hun negatieve invloed deden gelden⁽⁹⁾.

Het tijdschrift *Van Nu en Straks*, smeltkroes van nieuwe ideeën en kunstopvattingen, is in literair opzicht een knooppunt geweest van twee stromingen die elkaar doorkruisen en die elkaar inhoudelijk logischerwijze zouden moeten opheffen, met name het naturalisme en het symbolisme, enerzijds de artistieke uitdrukkingsvorm van het positivisme en het materialisme, anderzijds de vergeestelijkende reactie hiertegen. De stromingen bleken in feite, concreet, naast elkaar te kunnen bestaan; zo toont de geschiedenis van *Van Nu en Straks* het aan⁽¹⁰⁾; en zo is het nog steeds, in onze eigentijdse literatuur, waarin de tegenstelling tussen absolute vergeestelijking en abstractie, en het rauwe materialisme overigens nog aangescherpt is.

- (9) Een overzicht van deze waardering geeft R. Vervliet, ‘Cyriel Buysse tussen historiciteit en actualiteit. Terugblik op een halve eeuw receptie in Vlaanderen’, in *Ons Erfdeel*, jg. 25, nr. 4, september-oktober 1982, p. 538-548. Een vergelijkende Studie van de receptie van Buysse en Streuvels geeft eveneens Vervliet in ‘Literatuur en lezerspubliek. Receptiesociologie als bijdrage tot de sociale geschiedenis’, in *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, jg. 10, 1984 (35), p. 315-345.
- (10) Hierbij een bevestiging vormend van de door A.L. Sötemann in diverse artikelen uitgewerkte Stelling dat ‘tegenstrijdige’ poetica's in de tijd naast elkaar bestaan, en dat een periodisering op poetische grondslag dus onmogelijk is; zie Sötemanns recente synthetische bijdrage ‘Vier Poetica's’, in *De nieuwe taalgids*, jg. 77, nr. 5, September 1984, p. 437-448.

De eerste jaargang van *Van Nu en Straks* bevatte twee novellen van Buysse - het zouden zijn enige bijdragen aan het tijdschrift blijven - maar daarnaast ook scheppend proza van Em. de Bom, lyrisch-beschouwende stukken waarin de introverte zelfanalyse tegelijk een peilen is naar de Waarheid en het Mysterie. Dit proza is zeer verwant met de vroegste opstellen van August Vermeylen, niet alleen de geestelijke leider maar ook de meest volledige Van-Nu-en-Strakser, theoreticus van de beweging in al haar literaire en intellectuele aspecten. In zijn 'Aanteekeningen over een hedendaagsche richting', een tekst die inzet met de veelbetekenende uitspraak 'Die tijd dien wij meêleven is schrikkelijk en schoon', schetst Vermeylen zijn eigen ontwikkeling in beschouwingen die representatief zijn voor wat de jongeren uit die tijd bewoog. Hij geeft er zich rekenschap van 'de Geheimenis [die] overal rond ons is en in ons'; hij citeert verder met instemming Maeterlinck en noteert dat de kunst terugkeert tot haar eeuwige onderwerp, 'het Mysterie'. De moderne kunst betracht een synthetische herschepping van de dingen, wil schoonheid en waarheid samenvatten; de moderne kunst is m.a.w. een metafysische, geestelijke kunst. Het poëtologische credo dat Vermeylen in dit vroege opstel verwoordt, stemt duidelijk overeen met de essentie van het symbolisme; het drukt een idealistische kunstvisie uit die via het kunstwerk een toegang zoekt te ontsluiten tot een hogere, immateriële of geestelijke wereld. En het is precies door deze evident op het metafysische gerichte visie, dat Vermeylen kon rekenen op de sympathie van gelijkgestemde kunstenaars in Noord-Nederland, en vooral van Albert Verwey, die synthetisch wordt getypeerd als de kunstenaar van de Idee. Verwey zou samen met nog enkele andere Nieuwe-Gidsers als Frederik van Eeden en André Jolles, meewerken aan de eerste reeks van *Van Nu en Straks*. Daar werd dan een beslissende stap gezet in de richting van wat nu de culturele integratie heet, en wat door Verwey zelf een vermenging op voet van gelijkheid werd genoemd.

Het verlangen naar een 'geestelijke' kunst komt in *Van Nu en Straks* vrijwel gelijktijdig naar voren in de bekende programmatische opstellen uit de eerste reeks (1893-'94): in de eerste

plaats in ‘De kunst in de vrije gemeenschap’ van Vermeyleylen zelf, alsook in het literair-historische opstel ‘Herleving der Vlaamsche poëzij’ van Prosper van Langendonck en in het stuk getiteld ‘Rythmus’ van Alfred Hegenscheidt - dezelfde Hegenscheidt die enkele jaren later de auteur werd van *Starkadd* (1897), een Shakespeariaans-Wagneriaans drama dat volgens de Van-Nu-en-Straksers zelf hun idealen volmaakt samenvatte. Kan het in het licht van wat voorafging nog een toeval worden genoemd dat uitgerekend dit drama dit jaar wordt heropgevoerd - of althans, dat werd geprobeerd het werk in een voor onze tijd herkenbare vorm te doen herleven?⁽¹¹⁾ Het drama werd gemoderniseerd met een uitdrukkelijke verwijzing naar het feit dat in de twee hoofdfiguren, Saemund en Starkadd, een tegenstelling werd verpersoonlijkt die meer dan ooit actueel is, met name de tegenstelling tussen de rationalist Saemund enerzijds, iemand die gelooft dat kennis tot macht leidt en de passieve, kwetsbare gevoelsmens Starkadd anderzijds, die zich laat dragen door de onbewuste stromingen van zijn wezen en die, in de moderne versie van vandaag, heel typisch niet een held is maar een ontluisterde figuur.

De drie genoemde programmatische opstellen in de eefste reeks van *Van Nu en Straks* vertonen, volgens Vermeyleylen zelf in zijn overzicht *Van Gezelle tot heden*, eenzelfde gedachtekeren: ‘de grondslag van die beschouwingen was de al-omvattende idee van het Leven (met een hoofdletter!) als immanente beweging van zelf-organisatie. Volkomen organische levensbeweging is het goede en schone, is “rythmus”.’⁽¹²⁾ Dit gemeenschappelijke geloof in een organische levensbeweging, in de harmonische samenhang van individu en maatschappij (‘gemeenschap in vrije wording’ heette dat toen), bleek ten grondslag te liggen aan de onverbreekelijke band tussen de vrijzinnige jongeren, revolutionaire en anarchistische vernieuwers als Vermeyleylen, Henri van de Velde en de gebroeders Dwelshauvers (die optraden onder het pseudoniem Mes-

(11) *Starkadd* werd opgevoerd in een regie van Herman Gilis en Pol Dehert in Area te Gent, tijdens het toneelseizoen 1983-84.

(12) Geciteerd naar August Vermeyleylen, *Verzameld werk*, d. 3, Brussel, Manteau, 1953, p. 646.

nil), en een oudere figuur als Prosper van Langendonck, die het rechtzinnige katholicisme in de groep vertegenwoordigde. Het door de traditie van de Vlaamse Beweging opgelegde geloof in hun taak, in de verheffing van het volk, heeft de nochtans manifest aanwezige ideologische verschillen kunnen overbruggen. Kenmerkend in dat verband is verder nog dat het de Van-Nu-en-Straksgroep is geweest die de betekenis van de toen nog niet officieel erkende Guido Gezelle nadrukkelijk in het licht heeft gesteld. Via Van Langendonck werd de aansluiting bij de ‘oude’, christelijke traditie verzekerd: bij de traditie Gezelle-Verriest-Rodenbach. Ook deze ‘ontdekking’ van de *eigen* wortels, naast de oriëntering op het internationale klimaat, heeft bijgedragen tot de cultuur- en literair-historische betekenis van *Van Nu en Straks*.

Toch wil het mij voorkomen - zonder dat ik me hierbij zou willen wagen aan vage, niet bewijsbare of overmoedige hypothesen - dat de typisch ‘Vlaamse’ gemeenschapsidealen van de Van-Nu-en-Straksers, en van Vermeylen in het bijzonder, voor de lezer van vandaag sterk aan actualiteit hebben ingeboet. Het verwezenlijken van de ideeën van Vermeylen behoort wél nog tot de doelstellingen van het culturele fonds dat zijn naam draagt, maar de meest dwingende, nijpende ‘Vlaamse’ noden van honderd jaar geleden lijken nu wel achterhaald. De emancipatie van Vlaanderen is inmiddels, ongetwijfeld mede dank zij de Van-Nu-en-Straksgeneratie, een feit geworden. Vermeylens slogan ‘La-ten wij Vlamingen zijn om Europeeërs te worden’ heeft zijn historische rol gespeeld; de Vlaamse gemeenschapsidealen drijven nu op nieuwe impulsen.

Maar daartegenover staat dan toch onmiskenbaar, dat Van Nu en Straks in de literatuur sleutelfiguren heeft voortgebracht die boven hun louter historische rol zijn uitgestegen: niet alleen Buysse, Streuvels, De Bom en Herman Teirlinck, dé grote vernieuwer van het Vlaamse theater, maar ook, en vooral, Karel van de Woestijne, die zonder enige twijfel de belangrijkste dichter van zijn generatie is geweest - ofschoon hij zich, typische individualist als hij was, niet probleemloos met de groep heeft geïdentificeerd. Hij is wel enige tijd redactiesecretaris geweest van het

tijdschrift *Vlaanderen*, de onmiddellijke voortzetting van *Van Nu en Straks*. Van de Woestijne wordt samen met Leopold en Boutens beschouwd als één van de meest prominente vertegenwoordigers van het Europese symbolisme. Door de zeer persoonlijke ‘toon’ van zijn werk heeft hij een duidelijk Stempel op de literatuur van zijn generatie maar ook op die van de volgende generaties gedrukt. Hij is echter, heel opmerkelijk, ook een dichter bij wie sommige vertegenwoordigers van de allerjongste generatie neoromantische schrijvers aansluiting vinden. Zo zien we dat Luuk Gruwez zijn bundel *Een huis om dakloos te zijn* als motto enkele verzen van Van de Woestijne heeft meegegeven. Ook deze vorm van erkenning die op herkenning berust, zal wel niet louter coïncidentie zijn. En ook hier zijn de herdrukken er - van de poëzie (vooral de *Vaderhuis-gedichten*) zowel als van het proza (recent nog de *Latemse brieven* en het Blauwbaard-verhaal uit de bundel *Janus met het dubbele voorhoofd*) - om getuigenis af te leggen van onze blijvende en herhaalde, nieuwe belangstelling. Karel van de Woestijne is hoe dan ook een figuur geweest die, evenals voor hem Gezelle en met hem Van Ostaijen, zijn historische betekenis al dadelijk heeft overschreden - ook het kortstondige misverstand met Marnix Gijsen vormt als voorbijgaande negatieve reactie, geen uitzondering in deze receptie-geschiedenis.

Kunnen we dus stellen dat Van Nu en Straks als collectieve beweging tot het verleden behoort en dan ook moet worden begrepen en beoordeeld volgens de normen van de tijd die ze vertegenwoordigt, daartegenover staat dat de verruimende kunstopvatting die door het tijdschrift werd verspreid en de kunstenaarspersoonlijkheden die erin naar voren traden, hun aantrekkingskracht en actualiteit voor ons niet hebben verloren.

Cyriel Buysse, een groot verteller door André Demedts

Over Cyriel Buysse schrijven, doet onvermijdelijk aan het naturalisme denken. Het woord heeft meer dan één betekenis, zelfs binnen de grenzen van de letterkundige geschiedenis. In ruime zin beschouwd mag er een eeuwenoud verschijnsel door verstaan worden, de strekking namelijk om de dingen op zichzelf te laten spreken, zonder idealisering en ook zonder terughouding. De natuur voert het woord, het natuurlijke is de waarheid. Maar er is nog een tweede betekenis, die behalve aan een reeks eigenschappen ook aan de tijd gebonden blijft. Dan gaat het om de stroming die omstreeks 1857 met de oprichting van het tijdschrift ‘Le Naturalisme’ (door Louis Duranty) in Frankrijk begonnen is en naar het einde van de 19e eeuw reeds over haar hoogtepunt heen was. In dat historische verband is het dat wij Buysse een naturalist noemen.

Men zou kunnen verdedigen dat het ten onrechte gebeurt, omdat hij na 1903 een weg opgegaan is, die hem buiten de ingemuurde wereld uit zijn eerste scheppingsjaren geleid heeft. Buysse is na zijn 45e jaar veeleer een realist geworden, die in de mens nog iets anders dan de vrucht van erfelijkheid en omgeving zag. Iemand die aan de kracht van een geestelijke overtuiging begon te geloven en zijn sarcasme tot volkse ironie en zelfs tot humor gemilderd had. Maar die man op jaren blijft niettemin ten dele een raadsel als men met zijn debuut geen rekening zou houden. Daar komt ten andere bij dat Buysse later nooit meer zo spontaan zichzelf geweest is als in zijn eerste verhalen, toen hij rauw en opstandig was, onrechtvaardig zelfs, en zijn taal onvoldoende beheerste, maar nog niets van zijn oorspronkelijkheid had ingeboet.

Die Buysse moeten wij, hierin de raad van Taine, de theoreticus van het naturalisme, volgend, behalve uit zijn werk, uit zijn levens-

omstandigheden leren kennen. Wij memoreren even dat hij op 20 September 1859 te Nevele geboren werd. Zijn vader, een liberale zakenman, stond aan het hoofd van een fabriek die hij zelf opgericht had. Zijn moeder was de zuster van Rosalie en Virginie Loveling en met de professoren Fredericq en Mac Leod verwant. Van haar moet hij de drang naar het betere meegekregen hebben, waaruit zijn medelijden voor de kleine mensen en zijn belangstelling voor de kunst voortgekomen zijn. Nadat hij op zijn geboortedorp het lager onderwijs gevolgd had, studeerde hij verder aan het atheneum te Gent. Het schijnt dat hij geen schitterend leerling was. Misschien omdat hij wist dat hij toch voor het bedrijf van zijn vader was bestemd.

Voor zijn twintigste jaar komt hij dan op het kantoor terecht. Waarschijnlijk ontbrak het hem aan voldoende ambitie om zich in die wereld te doen gelden, want spoedig werd hij afgeleid van de taak die hem daar toebedacht was. Hij las de moderne schrijvers uit die tijd, de Franse naturalisten Zola en de Maupassant. Frankrijk was het grote literatuurland, althans in de kringen van de linkse gegoede burgerij waar hij toe behoorde. Van de Vlaamse letterkunde zal hij buiten Conscience en het werk van zijn tantes, misschien ook de sociale verhalen van Zetternam en Vrouw Courtmans hebben gekend. Zij mogen in ieder geval als de wegbereiders van zijn naturalisme worden beschouwd.

Niet minder vruchtbaar is zijn contact met de levende mens uit eigen dorp en streek geweest. De wereld waar hij zijn eerste en nooit vergeten ervaringen opgedaan heeft, kan op een kaart van Oost-Vlaanderen duidelijk afgelijnd worden. Haar grenzen zijn de wegen van Gent op Deinze, van Deinze op Aalter, van Aalter op Zomergem, van Zomergem op Gent. Die steden en gemeenten dragen in zijn werk dikwijls andere namen, maar zijn voor wie dit gebied tussen de Leie en het Meetjesland kent gemakkelijk aan te duiden. Gent is het economische en intellectuele centrum, waar behoudsgezinde en revolutionaire krachten elkander bestrijden en in evenwicht houden; de dorpen zijn typisch om hun bekrompen burgerlijkheid en op het platteland heerst onwetendheid verenigd met een vorm van geniepige kwezelarij.

Vrije, denkende geesten zijn zeldzaam en worden gewantrouwd. Rijkdom en armoede staan in schelle tegenstelling tegenover elkander. De rijken, kasteelheren, industriëlen en renteniers, behoren schijnbaar tot een beter geslacht van mensen en leven hoog boven het gemene volk, waarvan zij zich door allerlei vooroordelen en ook door Frans te spreken verwijdeid houden. Als er toch enige voeling bestaat is het dank zij het liberaal paternalisme van de meest verlichten of de sexuele genotzoekerij van geperverteerden, die in de lagere volksklasse goedkoop een prooi voor hun zinnelijkheid vinden.

De arbeiders zijn in ellende gedompeld; zij vertonen een afstotelijke ruwheid, als zij geen gelaten dulders zijn, en zoeken vergetelheid in de drank. Velen zijn werkloos en moeten bedelen of stelen om niet van gebrek om te komen. De boeren zijn aan hun grond en in hun stompzinnigheid aan een geloof gebonden dat niet de minste metafysische verheffing kent. Tussen 'hoog en laag', op de hand van de heren, Staat de geestelijkheid, die uit de omstandigheden alles haalt om haar eigenbelang te dienen en haar tirannie te handhaven. Slechts enkele edele mensen zijn in die rotte maatschappij bewaard gebleven. Doorgaans zijn het aandoenlijke vrouwenfiguren, zoals de onvergetelijke Maria Beert uit *Het Recht van den Sterkste* (1893). Soms is het een onderwijzer of een jonge intellectueel, die zich inspant om de armen meer vrijheid en geluk te bezorgen.

Het grote middel dat zij aanwenden is hetzelfde waarop Buysse al schrijvend een beroep zou doen. Hij wilde meer kennis brengen, zijn lezers doen inzien hoe de werkelijkheid was en langs welke wegen van wetenschap en verlichting een betere toekomst kon voorbereid worden. De oorzaak van alle kwaad lag in de onwetendheid, het gebrek aan opvoeding en inzicht, in de verstarring van een geestesgesteldheid waardoor de vooruitgang afgesloten werd. Zijn naturalisme was een humanisme, een humanisme zonder God.

In 1885 had hij al enige satirische artikels gewijd aan de zittingen van de Nevelse gemeenteraad, die door vrienden en bekenden met genoegen gelezen werden. In datzelfde 1885 publiceerde het

Gentse weekblad *Het Volksbelang* zijn novelle ‘Het Erfdeel van Onkel Baptiste’ als feuilleton. Nog andere tijdschriften, zoals *Gouverneurs Oude Huisvriend*, *Nederland*, *De Gids* en *Elseviers Geillustreerd Maandschrift* namen tijdens de volgende jaren bijdragen van hem op.

Ondertussen had zijn vader kennis gekregen van de liefde die zijn zoon voor een meisje uit de lagere stand, zoals het toen heette, had opgevat. Wie Buysse's werk leest en van die bijzonderheid niets afweet, zal ze niettemin vermoeden. Zo ontzaglijk veel, dat anders raadselachtig zou blijven, wordt erdoor verklaard. Tijdens de eerste jaren van zijn schrijverschap heeft hij met de hartstocht van de persoonlijk betrokkene het ontzettend lot van de armen aangeklaagd. Hij heeft zich met hen verenigd en zich voor hen verantwoordelijk gevoeld. Veel later zelfs, toen die episode een herinnering geworden was en in korte tijd de levensomstandigheden voor de kleine mensen veel verbeterd waren, heeft hij nooit de ervaringen uit zijn jeugd kunnen vergeten. Met een beetje weemoed, schalkse verbazing en de humor van de verzoening is hij er vaak op teruggekeerd. De diepste bron van zijn bezieling zou in dat verleden blijven liggen.

Vader Buysse zond zijn zoon in de herfst van 1886 op studiereis naar Amerika. Hij die al weinig voor zaken voelde, zou er zich in de handel bekwamen. Maar het heimwee werd hem zo machtig, dat hij na enige maanden reeds besloot naar Vlaanderen terug te keren. Op de boot naar huis schreef hij ‘Guustje en Zieneken’, zijn eerste verhaal dat in boekvorm uitgegeven werd. In 1891 en 1892 is Buysse opnieuw naar de Verenigde Staten scheep gegaan, maar telkens viel het verblijf in den vreemde hem te zwaar. Zo kwam het dat hij zich voorgoed in zijn geboorteland vestigde, want elders kon hij niet aarden.

In juni 1890 had Willem Kloos ‘De Biezenstekker’ in *De Nieuwe Gids* opgenomen. Met die novelle heeft Buysse naam gemaakt. Niettegenstaande de gebrekkige taal waarin ze geschreven werd, heeft ze tot nog toe haar waarde behouden. Egoïsme en domheid, verenigd met een onbegrensde brutaliteit, worden erin voorgesteld als een noodlot, dat het leven van een onschuldig

kind als zoenoffer voor het geluk van twee onwaardigen opeist. Julken, de biezenstekker, ‘t is te zeggen het arm, misvormd en onderbleven kind van onbekenden vader’, wordt door zijn moeder langzaam doodgemarteld, omdat het er oorzaak van is, dat zij van haar man, een echte beestmens, vervreemdt. Zodra het kind gestorven is, blijkt de hinderpaal voor hun normaal samenleven uit de weg geruimd.

Het verhaal zou om zijn wreedheid onleesbaar zijn, was het niet van het gekwelde medelijden van de schrijver, die achter het ongelukkige kind en meteen achter alle verontrechten van de wereld Staat. Op grond van ‘De Biezenstekker’ en ander werk uit dezelfde periode, heeft men weleens gemeend dat er tussen Buysse en Conscience een zekere verwantschap bestond. Niet door hun wereldbeschouwing, maar door hun volkse vertelkunst en archaïserende taal. Niettemin gebruikt Buysse reeds in die tijd enige bastaardwoorden, die in Viaanderen ongewoon en een tikje ingebeeld aandeden. Ze doen vermoeden dat hij toen al Couperus en andere Noordnederlanders gelezen had.

Naast ‘De Biezenstekker’ zijn de roman *Het Recht van den Sterkste* (1893), de novellen uit *Van arme Menschen* (1901) en het drama *Het Gezin Van Paemel* (1903) de naturalistische werken van Buysse, die het best stand gehouden hebben. Het zijn donkere werken, waarin een grommende opstandigheid en de beheksing van een dierlijke sexualiteit een belangrijk aandeel hebben. Toch ligt er terzelfder tijd zoveel stille hunkering naar vriendschap en zuivere menselijkheid in, dat de ontsteltenis om wat verhaald wordt nooit tot walg voor de methode van de schrijver uitgroeit. Vooral *Het Recht van den Sterkste* is in dat opzicht, om de ontroerende figuur van Maria Beert, waarop wij reeds gewezen hebben, een belangrijk boek.

Toen in 1893 *Van Nu en Straks* opgericht werd, behoorde Buysse tot de eerste redactieploeg. Na een jaar trok hij zich terug, naar het schijnt om een financiële reden en waarschijnlijk ook wel, omdat hij zich in dat milieu van overtuigde Vlaamsgezinden als Vermeylen, De Bom en Van Langendonck ongetwijfeld waren, niet goed thuis gevoelde. Omstreeks diezelfde tijd had hij zich

ten andere laten verleiden om in *De Amsterdammer* en andere bladen over de Vlaamse Beweging zaken te zeggen, die als een bittere hoon bedoeld en ook zo begrepen werden. Buysse heeft later die houding betreurd en een eerlijke poging gedaan om een edelmoedig begrip op te brengen voor de Vlaamse strijd. Toen hij even voor de eerste wereldoorlog een reis per auto door Frank-rijk, Spanje en Noord-Afrika ondernam, waren ‘vooraan op den wagen, rechts en links op de acetyleenlantaarns, twee vlaggetjes geplant: rechts, de zwarte leeuw op gouden veld, de Vlaamsche Vlag; links de Hollandsche driekleur, met het oranje wimpeltje in top’. Dat laatste ter ere van zijn echtgenote, een Nederlandse vrouw uit de gegoede burgerij. (De bijzonderheid staat vermeld in *De vroolijke Tocht*, 1911). Door dat huwelijk was Buysse ertoe gekomen zich 's winters in Den Haag te vestigen. Hij behoorde tot de redactie van *Groot Nederland* en had in de kringen van de letterkundigen Couperus en anderen tot vriend. De zomer bracht hij in Vlaanderen door, te Afsnee, waar zijn gezin het ‘Roze Huis’ bij de Leie bewoonde, of te Deurle, waar hij zich op de Molenberg een werkhut hoog op palen had doen oprichten, waar hij zich ongestoord aan zijn kunst kon wijden.

Vrij spoedig is de belangstelling van Buysse, die aanvankelijk op het leven van arbeiders en kleine boeren gericht was, ruimer geworden. In *Sursum Corda* (1894) is een man uit de burger-klasse de held van het verhaal. Gilbert Van den Steen is de zoon van een fabrikant; hij had voor zichzelf een intellectueel beroep gedroomd, maar werd door zijn vader verplicht in de zaken te blijven. Getroffen door de achterlijkheid van de bevolking, richt hij met enige vrijzinnige vrienden de studiekering ‘Sursum Corda’ op, met de bedoeling meer ontwikkeling en door die ontwikkeling een geest van vooruitgang te brengen. Het loopt op een reeks bittere ontgoochelingen uit. Het blijkt dat sommige vrienden van Van den Steen allesbehalve betrouwbaar zijn, omdat zij meer aan geld dan aan hun idealen hechten. Een weekblad dat hij wil oprichten komt niet tot stand en door dat initiatief lokt hij zelfs een volkstoeloop uit, waarbij hij door de opgehitste menigte wordt gewond. Van den Steen ziet in dat hij het onmogelijke gewild

heeft en gaat naar Brussel wonen, waar hij zal trachten te vergeten.

Men heeft in *Sursum Corda*, wegens sommige gelijkenissen van de auteur met zijn hoofdpersoon, een autobiografisch verhaal vermoed. Buysse heeft ontkend dat het waar zou zijn. De betekenis van het boek ligt in het getuigenis dat het aflegt over de innerlijke ontwikkeling, die door de schrijver doorgemaakt wordt. Zij zal hem van het miserabilisme van zijn eerste werk verwijderen. Dat in een dubbele zin: voortaan zal hij minder onmiddellijk bij de toestanden en conflicten die hij verhaalt betrokken schijnen en door gegevens te kiezen, die hem personages uit de hogere stand op het toneel doen voeren, het psychologisch karakter van zijn kunst versterken. Tot nog toe was zij overwegend episch. In het vervolg zullen ontleding, beschrijving en beschouwing er een voornaam element in vormen.

Met *'n Leeuw van Vlaanderen* (1900) heeft Buysse het thema van *Sursum Corda* nog eens hernomen. Nu plaatst hij het te midden van de politieke strijd uit die jaren. Het gezag in het land berust bij de behoudsgezinden uit de katholieke en liberale partij; de vooruitgang moet komen van de democratisch gezinden, van de socialisten en het christelijk Daensisme. De 'leeuw van Vlaanderen' is weer een jonge fabrikant, die volksvertegenwoordiger wordt om het lot van de kleine mensen te kunnen verbeteren. Het verraad en de domheidsmacht komen nu niet van de kant van het volk, dat in Robert La Croix een geliefd leider erkent, maar van zijn medeaafgevaardigden, die hem spoedig doen begrijpen dat politiek een kunst van geven en nemen is. Dat wil hij niet aanvaarden. Volgens hem mogen er waar het recht in het gedrang komt geen compromissen gesloten worden en daar het treffen van vergelijken tot het wezen van het democratische stelsel behoort, besluit hij als politicus ontslag in te dienen. Toch blijft hij vriend van het volk, maar een vriend die niet over het volk wil heersen.

Omtrent deze tijd heeft Buysse de wereld waardoor zijn bezieling opgewekt werd, volledig in kaart gebracht. Binnen de aardrijkskundige grenzen die haar omlijnden, zal hij aan de gehele bevolking zijn aandacht schenken. Na de werkman en de kleine

boer, krijgen de ambachtsman, de neringdoende en gezeten landbouwer, de rentenier, handelaar en fabrikant, de pastoor en de kasteelheer hun beurt. Plaats van handeling blijft doorgaans het dorp, maar een zeldzame keer, als om te bewijzen dat het milieu hem niet onbekend is, doet Buysse zijn helden in een stedelijke omgeving optreden. Bijna alles wat er in die wereld gebeurt, geniet zijn belangstelling, hoofdzakelijk wel het individuele bestaan van zijn personages, maar ook de Stromingen die het maatschappelijk leven beroeren, zoals de opkomst van het socialisme en, tussen de twee oorlogen dan, de doorbraak van de Vlaamse Beweging.

In het werk van Buysse ligt een halve eeuw geschiedenis van ons volksleven in volle ontwikkeling weerspiegeld. Toch is het waar dat hij door zijn afkomst en geestelijke overtuiging geleid aan bepaalde mensentypen en uitzichten van de werkelijkheid voorbijgegaan is. Het idealistisch gelovige Vlaanderen is hem onbekend gebleven. Daarvan hoeft hem geen verwijt gemaakt, daar niemand kan spreken over wat hij niet kent, maar toch dient er rekening mede gehouden te worden door wie zich over ons volksbestaan tussen 1880 en 1930 een objectief oordeel wil vormen.

Een van de gevolgen van Buysse's gedeeltelijke onwetendheid is een zekere eentonigheid in de atmosfeer van zijn werk. Veel van zijn personages zijn bekrompen, door primitieve hartstochten bezeten mensen, die in een achterlijke wereld een bestaan zonder enige geestelijke bekommernis leiden. Zijn kasteelheren en pastoors ontsnappen aan die algemene typering niet. In het werk uit zijn naturalistische periode bezitten zij soms, door de epische verhaaltrant van de auteur, een overweldigende grootsheid. Later worden zij huiselijker en gemoedelijker; de opstandigheid van de kunstenaar heeft voor ironie, het sarcasme voor humor plaats gemaakt. In de laatste jaren van zijn leven was Buysse's werk herinneringskunst geworden, waarin langzamerhand, naast haar andere eigenschappen waarop gewezen werd, een lichte weemoed gekomen was.

Tussen 1903 en 1918 heeft hij, behalve veel andere verhalen en toneelstukken, vier voortreffelijke romans geschreven. Het zijn *Het Leven van Rozeke van Dalen* (1905), *'t Bolleken* (1906), *Het volle leven* (1908) en *Het Ezelken* (1910). Dikwijls wordt het

eerstgenoemde boek als Buysse's meesterstuk beschouwd. Het is, bij de andere vergeleken, meer naar de breedte uitgewerkt en daardoor rijker aan verscheidenheid. Rozeke van Dalen is met een brave man gehuwd, in het bezit van een aangeboren beschaafdheid, die hem fijner en edeler maakt dan zijn omgeving. Zij zijn gelukkig op hun boerderijtje, tot die echtgenoot voortijdig sterft. Nu maakt Ivo, een der weerzinwekkende driftwezens uit Buysse's naturalistische tijd, van de omstandigheden misbruik om Rozeke tot een huwelijk met hem te verplichten. Hun samenleven wordt een hel. Wanneer hij tenslotte in staat van dronkenschap verongelukt, is zij een oude vrouw geworden. De kinderen die zij van haar eerste man had vervreemden van haar en levend op haar herinneringen wacht zij nog alleen op de dood. Tegen de achtergrond van dat gebeuren wordt meteen verhaald over de vriendschap die de barones van het kasteel voor Rozeke voelde en die door alle verwickelingen van het leven heen stand bleef houden. Buysse heeft niets anders geschreven waarin zoveel karakters uitgebeeld werden, ook niets waarin de actie over zoveel plannen verdeeld, tot een opeenvolging van zoveel uiteenlopende gemoedstoestanden en stemmingen, wisselend tussen innig geluk, wilde hartstocht en wanhoop, aanleiding gaf. Opvallend, enigszins buiten de gang van het verhaal zelfs, zijn de lange natuurbeschrijvingen en schilderingen van volkse taferelen. Waarschijnlijk heeft hij, die uiteraard een Verteiler was, zich door de smaak van die tijd tot die uitweidingen laten verleiden. Ze doen iets aan de gave geslotenheid van het verhaal te kort.

Het Ezelken is de roman van de ongehuwde zuster van een pastoor, die op een onrechtvaardige manier verstoten wordt, omdat zij hem bij het involgen van zijn passie hindert. Later wordt zij door een doortrapte koster haar laatste bezit afhandig gemaakt. In die roman, een mengeling van schamperheid en humor, heeft Buysse nog eens zijn anticlericalisme laten spreken. Het doet op een afstand van een halve eeuw een beetje onwerkelijk aan. Maar gelezen door de anticlericalen, grootgebracht in de strijd die katholieken en liberalen tussen 1860 en 1890 gevoerd hebben, moet het veeleer tam geleken hebben. Wat in die jaren geschreven werd,

overtreft alles wat men zich nu aan platvloerse gemeenheid kan indenken. Daarbij vergeleken lijkt *Het Ezelken* een bezadigd boek.

Na de eerste wereldoorlog heeft Buysse de officiële erkenning gekregen waar hij recht op had. In 1920 werd hem de Vijfjaarlijkse Staatsprijs voor Nederlandse Letterkunde toegekend. Tien jaar later werd hij in de Koninklijke Vlaamse Academie opgenomen en door de koning in de adelstand verheven. Ondertussen was zijn scheppende verbeelding geringer geworden. Nu keert hij veelal naar het verleden terug, zoals in *Tantes* (1924), zijn beste roman uit deze periode. Het is de geschiedenis van drie rijke oude juffrouwen, die wegens de erfenis die zij na zullen laten door hun familie ontzien moeten worden. De tantes oefenen dan over die familie een kortzichtige tirannie uit en maken dat hun nichtjes een even eenzaam en doelloos bestaan tegemoet zullen gaan als zij gekend hebben.

In zijn laatste romans confronteert Buysse nog eens de wereld waarin hij kind geweest is met de maatschappij die hij zag groeien. In *Uleken* (1926) tracht hij begrip op te brengen voor de strijdende Vlaamse Beweging; in *De Schandpaal* (1928) gaat zijn aandacht naar de wijziging die in de mentaliteit van de bevolking ten overstaan van de ongehuwde moeders gekomen was en in *Twee Werelden* (1932) stelt hij de Amerikaanse drang naar vooruitgang tegenover de Vlaamse geest van behoudsgezindheid. De hoofdpersoon uit het verhaal ziet het goede van het een en het ander in, staat aarzelend tussen beide, voelt zich vreemd in de Nieuwe Wereld en onrustig in de oude. Tenslotte blijft hij in Vlaanderen, maar hij zal nooit meer de vrede der onbewusten kennen.

Toen Buysse op 25 juli 1932 overleed, was van Walschap reeds *Adelaide, Eric* en de twee novellenbundels *Volk* en *De Dood in het Dorp* verschenen. Walschaps werk zet, geïnspireerd door een andere persoonlijkheid, Buysse's werk voort. De romans, verhalen en toneelstukken die de meester van Nevele nagelaten heeft, zijn ongelijk in waarde. Ze zijn ook niet voor alle lezers geschikt. Een deel ervan hebben hun betekenis verloren en zijn nog alleen van

belang voor wie de atmosfeer en de toestanden uit de tijd van hun ontstaan wil bestuderen. Andere zijn levendig, menselijk echt en daardoor boeiend gebleven. Buysse is ongetwijfeld een groot Verteller geweest.

Een vriend van Cyriel Buysse, Maurice Maeterlinck en Karel van de Woestijne: Albert Frederic Guequier (1870-1901)
door A. van Elslander

De publikatie van het *Verzameld werk* van Cyriel Buysse werd in 1982 afgesloten met een zevende deel dat nog niet gebundelde en onuitgegeven teksten bevat, althans voor zover ze in hun geheel tot ons zijn gekomen. Onder de eerste categorie - de wel gepubliceerde of althans gedrukte maar nooit gebundelde stukken - bevindt zich ook een korte Franse tekst, gedagtekend 4 maart 1901. Hij was, samen met een gelijkaardige tekst van Maurice Maeterlinck, afgedrukt in de 'Image mortuaire' van Albert-Frédéric Guequier, Docteur en médecine, Assistant à l'université de Gand. 16 novembre 1870-27 février 1901. Naar aanleiding van deze minder bekende tekst van Buysse wil ik hier even aandacht vragen voor de figuur die hem heeft geïnspireerd.

Albert Frédéric Guequier of ook Frédéric Friche, zoals hij zijn literaire bijdragen ondertekent, heeft in de Frans-Belgische letteren weinig sporen nagelaten. Zelfs in de uitgebreide overzichten komt zijn naam niet eens voor. Zijn voortijdige dood, nauwelijks dertig jaar oud, toen hij in feite al van het literaire toneel was verdwenen, mag ons nochtans niet doen vergeten dat deze vriend van Maeterlinck en Buysse, en zoals we verder zullen zien ook van Karel van de Woestijne, als redactiesecretaris van het Gentse literaire tijdschrift *Le Réveil* een niet onbelangrijke rol heeft gespeeld. Maar ook over het tijdschrift zelf vernemen we maar bitter weinig in de werken die het letterkundig leven in de jaren negentig bespreken en de Brusselse licentieverhandeling

van de heer Georges Versou, *Le Réveil. Revue symboliste*, uit 1970, is onuitgegeven gebleven.⁽¹⁾

Het kan niet de bedoeling zijn hier ‘her korte leven van...’ Albert Guequier te schetsen. Daarvoor is het biografische materiaal dat ik toevallig op het spoor kwam te gering. Daar komt bij dat ik onvoldoende vertrouwd ben met de Frans-Belgische literatuur uit die jaren om zijn figuur in die context te situeren en te karakteriseren. Wel wil ik hier even de aandacht vragen voor deze oud-leerling van het Gentse atheneum en oud-student, een korte tijd ook assistent aan de Gentse Rijksuniversiteit die, hoe gering wellicht zijn intrinsiek-literaire kwaliteiten ook mogen geweest zijn, een edel mens moet zijn geweest voor wie de idealen van broederlijkheid en menselijkheid geen ijdele woorden zijn geweest en wiens vroege en onverwachte afsterven ook Maurice Maeterlinck heeft geïnspireerd tot het schrijven van een paar hooggestemde bladzijden die verdienen aan de vergetelheid te worden onttrokken, samen met enkele andere teksten en documenten die ik hier thans even wil inleiden.

Albert Frédéric Guequier werd te Gent geboren op 16 november 1870 als jongste uit een gezin van zeven kinderen. Zijn oudste broer, advocaat Jules Guequier, geboren te Wachtebeke op 2 juli 1849, was ruim twintig jaar ouder dan hij, zijn jongste zuster Eugénie, geboren op 27 oktober 1862, ruim acht. Bij zijn overlijden, op 27 februari 1901, waren zijn moeder en vermoedelijk ook een broer en een zuster al gestorven. Zijn vader, geboren op 13 mei 1823, was toen 77 jaar oud⁽²⁾.

Albert Guequier behoorde tot een vooraanstaande liberale en zelfs uitgesproken vrijzinnige familie. Op zijn burgerlijke begrafenis op het Gentse gemeentekerkhof was de Gentse (liberale) burgemeester Emile Braun aanwezig, naast tal van andere pro-

- (1) We wensen hier de heer Georges Versou uitdrukkelijk te danken voor de toelating die hij ons wilde verlenen zijn onuitgegeven licentieverhandeling te raadplegen. Prof. R.O.J. Van Nuffel van zijn kant was zo vriendelijk ons inzage te geven van de tekst van zijn ‘Notice’ over Guequier voor de *Biographie Nationale*.
- (2) Dr. Johan de Cavele, Stadsarchivaris van Gent, bezorgde ons een aantal waardevolle gegevens, waarvoor onze oprechte dank.

minenten uit de universitaire, geneeskundige en juridische wereld. ‘Une délégation d'étudiants avec le drapeau de la Société générale des étudiants libéraux suivait le corbillard’, aldus de ‘Nécrologie’ in het Gentse dagblad *La Flandre libérale* van 3 maart 1901, waar twee dagen later ook de tekst van de lijkrede van Prof. Boddaert, uitgesproken aan het sterfhuis in de Sint-Lievenspoortstraat, in haar geheel werd opgenomen.⁽³⁾

We laten ze hier volgen.

Messieurs,

En rendant aujourd'hui un dernier hommage à notre cher et très regretté confrère, j'ai le droit de parler d'abord au nom de nous tous et de dire que cette perte, si prématurée et si cruelle, a suscité d'unanimes regrets et a fait naître, chez ceux qui ont connu Albert Guequier, un vif sentiment de douleur. C'est qu'il ne fallait pas un temps bien long pour découvrir en lui une âme d'élite, répugnante au mal, pleine de charité et de délicatesse, toujours prête à de généreux élans.

Ces heureuses tendances ne furent probablement pas étrangères au choix qui décida de son avenir. Il se dirigea vers la médecine et résolut de consacrer sa vie à une tâche de soulagement et d'assistance. Il fit de bonnes études à notre Université et fut proclamé docteur en 1897.

Il s'établit au milieu d'une agglomération ouvrière et bientôt, les succès qu'il obtint, son dévouement de toute heure, son abord consolant et sympathique lui amenèrent l'affection et la confiance et firent bien augurer de ses débuts.

Mais il lui répugnait de se livrer tout entier à la pratique, en renonçant aux travaux de science qui l'ennoblissent et la relèvent. Aussi, deux ans après l'obtention de son diplôme, il ôtait membre titulaire de la Société de médecine de Gand.

Deux de ses communications figurent dans nos Annales: l'histoire d'un cas de torticolis spasmodique et une note sur un calcul vésical de cholestérine. Ces observations, recueillies avec soin dans le service de chirurgie de M. le docteur Colson, sont intéressantes, la dernière surtout; les faits s'y trouvent clairement et sobrement exposés. Notre Bul-

(3) Voerden aldaar verder nog het woord: Dr. De Buck ('au nom de la Commission médicale'), Dr. Boen ('au nom de l'Union médicale') en Dr. Dupureux ('au nom de la loge "la Liberté"').

letin renferme en outre quelques rapports et analyses émanés de la plume de notre confrère; ils se distinguent par la précision et l'élégance du style.

Son ardeur au travail, ses titres scientifiques lui valurent la place d'assistant à notre Université; il fut attaché à la clinique interne. C'est là qu'il me fut donné d'apprécier pleinement sa valeur. Il fit preuve, dans l'exercice de ses fonctions, de beaucoup d'exactitude et de zèle; il fut pour moi un collaborateur intelligent et dévoué. Il méritait une entière confiance: la noblesse et l'élévation de son caractère le mettaient au-dessus des misères qui découlent parfois de l'âpreté de la lutte pour la clientèle. Sous l'impression de sa douceur et de son aménité inaltérables, de son urbanité exquise, les malades de l'hôpital se prêtaient volontiers aux investigations minutieuses et parfois fatigantes que réclame l'enseignement clinique. L'université de Gand n'oubliera pas ces services, si tristement interrompus.

Sa nature compatissante et généreuse ne pouvait pas se désintéresser des infortunes confraternelles. Il songea à ceux d'entre nous qui succombent dans la bataille, qui, après une vie de travail ingrat, ont la douleur suprême de laisser sans ressources une veuve et des orphelins, et s'empessa d'entrer dans l'Association médicale de prévoyance.

Tel était celui que nous avons si brusquement perdu; telles étaient les brillantes espérances que la mort a impitoyablement détruites. Albert Guequier aura cependant laissé des traces de son passage sur cette terre; sa mémoire vivra dans le coeur de ses nombreux amis et dans la reconnaissance de ceux qu'il a secourus avec tant d'empressement et d'abnégation.

Nous comprenons la profonde affliction de sa famille, celle de son vieux père surtout, si rudement éprouvé. Celui qui montrait ailleurs une si grande bonté et une si constante bienveillance devait être un excellent fils, un frère aimant et dévoué. Puissent les sympathies ardentes qui se font jour de toutes parts relever le courage de ceux qui ont vu s'évanouir en un moment le fruit de tant d'efforts et de sacrifices et leur apporter quelques consolations dans cet irréparable malheur!

Au nom de l'Université, au nom de la Société de médecine et de l'Association médicale de prévoyance de Gand, je vous adresse, cher confrère, le dernier adieu.

In deze rede is helemaal geen sprake van de literaire activiteit van de overledene. Wel worden er zijn grote toewijding als

geneesheer en als mens onderstreept en zijn (twee) wetenschappelijke publikaties vermeld. Over zijn Studie aan de Gentse universiteit is Prof. Boddaert nogal kort: ‘Il fit de bonnes études à notre Université et fut proclamé docteur en 1897’. Albert Guequier behaalde inderdaad de drie proeven van het doctoraat in de genees-, heel- en verloskunde met onderscheiding. Minder honorabel waren allicht zijn uitslagen in de kandidatuur, wat wel niet zo verwonderlijk is als we bedenken hoezeer zijn literaire activiteit hem toen in beslag moet hebben genomen. Daar zou in de loop van 1895 verandering in komen, zoals we verder zullen zien.

Nog geen drie jaar na zijn promotie werd Albert Guequier assistent aan de Gentse Universiteit voor een termijn van twee jaar. Een kopie van zijn benoeming, gedagtekend 31 januari 1900, berust in het archief van de universiteit⁽⁴⁾. Albert Guequier werd aldus assistent bij de Faculteit van Geneeskunde (jaarwedde: 1000 frank), meer bepaald bij de ‘clinique interne’ en haar chef, Professor Richard Boddaert (1843-1909), tevens ‘médecin en chef’ van het Bijlokehospitaal, en toen een van de vooraanstaande figuren van de Gentse geneeskundige wereld.

In het archief van de Gentse universiteit wordt nog een ander document bewaard met betrekking tot Albert Guequier. Het is gedagtekend 23 februari 1901, d.i. vier dagen voor zijn overlijden. Het briefje is gericht tot de Administrateur-Inspecteur van de universiteit en is ondertekend door Albert Guequier maar niet door hemzelf geschreven. Het luidt als volgt:

Gand le 23 Février 01

Monsieur l'Administrateur Inspecteur

J'ai le regret de vous informer que depuis hier je suis atteint de pneumonie, maladie qui exigera un repos de deux à trois semaines. Je viens donc vous prier de bien vouloir m'autoriser à me faire remplacer dans mes fonctions d'assistant de la clinique médicale, par Monsieur le Docteur Albert Boddaert, mon prédécesseur dans ce poste.

(4) Onze vriendelijke dank aan Mevr. A. Simon die ons belangrijke documenten uit het archief van de Gentse Rijksuniversiteit ter beschikking stelde.

Veillez agréer Monsieur l'Administrateur Inspecteur l'expression de mon respect.

(get) A. Ghequier

Slechts vier dagen later - 27 februari - overleed Albert Guequier 'après une courte maladie', zoals op het overlijdensbericht wordt vermeld.

Onder de onmiddellijke indruk van dit plotselinge en onverwachte overlijden, schreef de jonge Karel van de Woestijne - hij zou pas op 10 maart van dat jaar drieëntwintig worden - als een soort post-scriptum in een niet gedateerde brief aan Pol de Mont:

U stelt er misschien belang in te vernemen, dat heden morgen (d.i. dus 27 februari 1901) Albert Guequier (Frédéric Friche), oud-bestuurder van 'Le Réveil', overleden is, nog geen dertig jaar oud. Wie hem gekend heeft: een echt aristocraat en een niet gewoon dichter, zal hem betreuren gelijk zijne vrienden in Gent het doen. Het slaat ons allen neer⁽⁵⁾.

Hoe diep Van de Woestijne onder de indruk was van dit gebeuren wordt bevestigd in de volgende passus uit een brief aan zijn vriend Lode Ontrop van een dag daarna (28 februari):

Ik hoorde gisteren dat Albert Guequier (Frédéric Friche), de oudbestuurder van *Le Réveil*, gestorven was, ineens, nog geen dertig oud. Het heeft me pijn gedaan, want het was een echte dichter en een aristocraat. Het was een vriend van mij, en, al zag ik hem zelden, hij was mij niet onverschillig. Zóo gaan we allen heen⁽⁶⁾.

Naast zijn waardering voor de mens en de literator, kan bij Van de Woestijne ook de omstandigheid hebben meegespeeld dat

- (5) Cf. *Karel van de Woestijne 1878-1929. Tentoonstellingscatalogus* door Marc Somers, Brussel, Koninklijke Bibliotheek Albert I, 1979, p. 47. De heer Somers was zo vriendelijk ons een afschrift van die passus te bezorgen.
- (6) Karel van de Woestijne, *Brieven aan Lode Ontrop* uitgegeven met een inleiding en aantekeningen door Anne Marie Musschoot, Gent, Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, 1985, p. 101.

Guequier overleed in het huis in de Sint-Lievenspoortstraat waar hijzelf op 10 maart 1878 geboren werd en tot in 1883 heeft gewoond.⁽⁷⁾ Hoe dan ook, het getuigenis van Van de Woestijne, die enkele maanden tevoren in het Julinumnummer van *Van Nu en Straks* drie onsterfelijke gedichten had gepubliceerd⁽⁸⁾ die in 1903 in *Het Vaderhuis* zouden worden opgenomen, mocht hier niet onvermeld blijven.

De literaire bedrijvigheid en betekenis van Albert Guequier moet in hoofdzaak worden gezien in het kader van het tijdschrift *Le Réveil*, dat voor het eerst onder die benaming te Gent begon te verschijnen in januari 1892, d.i. ruim een jaar vóór *Van Nu en Straks*, en in 1891 was voorafgegaan door een bescheiden Studententijdschrift *Les Essais* - 12 nummers van 16 pagina's groot formaat -, met daarin uitsluitend bijdragen van de leden van de 'Cercle Littéraire Français', die in 1888 door retorica- en poësis-studenten van het Gentse atheneum was opgericht met de bedoeling voordrachten te geven en een bibliotheek samen te stellen van Franse of in het Frans vertaalde werken, een tegenhanger dus van het vlaamsgezind studentengenootschap 'Heremans' zonen', dat drie jaar vroeger tot stand was gekomen.

Albert Frédéric Guequier of, met zijn pseudoniem Frédéric Friche, behoorde tot de oprichters van deze 'Cercle Littéraire Français' en had, naar het getuigenis van zijn vriend Louis de Busscher (1873-1952) of Rodrigue Sérasquier, al hele schrijfboeken met verzen geschreven⁽⁹⁾. Hij behoort in ieder geval tot de belang-

- (7) In zijn artikel 'De Nobelprijs van Maurice Maeterlinck' in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van 13 november 1911 heeft Karel van de Woestijne het over 'den veelbelovenden en veel te jong gestorven Frédéric Friche, die overleed in het huis waar ik zelf werd geboren'. Cf. onze bijdrage *Maurice Maeterlinck et la littérature flamande*, Gent, 1963, p. 49.
- (8) *Van Nu en Straks*. Nieuwe Reeks. Vierde jaargang, nr. 4, juli 1900, pp. 194-197: Uit 'Het Vader-huis': Wijding-sonnet ter Gedachtenisse en Eere mijns va-ders (O Gij, die kommrend sterven moest, en Vader waart...) en Avondzangen I (Het huis mijns vaders, waar de dagen trager waren) en II (Zegen deze' avond, God: ons handen rusten...) opgenomen in de Bloemlezing uit *Van Nu en Straks 1893-1901* van Anne Marie Musschoot, 's-Gravenhage, 1982, pp. 299-302.
- (9) R. Sérasquier, Nos revues littéraires, *Université de Gand. Almanach publié par la société générale des étudiants libéraux*, 12me année (1896), p. 210.

rijkste medewerkers van *Les Essais*, samen met Louis en Lucien de Busscher (1872-?).

Begin 1892 verschijnt dan het eerste nummer van *Le Réveil. Revue mensuelle de Littérature et d'Art*, nog steeds gepubliceerd ‘sous les auspices du cercle littéraire français’ en te beschouwen als de regelrechte voortzetting van *Les Essais*, aangezien het zich aandient als N^o I van de tweede jaargang (Deuxième Année). Het is echter geen bescheiden Studententijdschrift meer, maar een volwaardig literair en artistiek maandschrift, dat in de lijst van zijn ‘principaux collaborateurs’ o.m. de namen laat afdrukken van Eugène Demolder, Maurice des Ombiaux, Georges Eekhoud, Iwan Gilkin, Valère Gille, Tristan Klingsor, Hubert Krains, Camille Lemonnier, Grégoire le Roy, Maurice Maeterlinck, Georges Marlow, Georges Rodenbach en Fernand Séverin. Naast gedichten en proza bevat het tijdschrift ook een aantal kronieken, boekbesprekingen en informatieve rubrieken. Vanaf november 1892 wordt de leiding waargenomen door Sérasquier (Louis de Busscher) als ‘administrateur’ en Friche (Albert Guequier) als ‘secrétaire de rédaction’. Administratie en secretariaat zullen beiden blijven waarnemen tot september 1895. Einde 1896 houdt het tijdschrift op te verschijnen.

Het kan niet de bedoeling zijn hier een zelfs vluchtig over-zicht te geven van de inhoud van de vijf jaargangen van *Le Réveil* (1892-1896), samen bij de 3600 bladzijden, heel wat meer dus dan de twee reeksen van *Van Nu en Straks*, waarvan het verschijnen trouwens in *Le Réveil* met sympathie wordt begroet. Ik wil hier enkel wijzen op de publikatie in het juli-augustus-nummer 1895 van de drie ‘Petits contes’ van Cyriel Buysse: *Le Cheval*, *Le Baptême* en *Le Garde*, respectievelijk opgedragen aan Camille Lemonnier, Emile Claus en Maurice Maeterlinck, in 1899 in Nederlandse versie opgenomen in de bundel *Uit Vlaan-deren*⁽¹⁰⁾. Ook het aandeel van Maeterlinck aan het tijdschrift is eerder gering te noemen: een tweetal gedichten in de derde

(10) *Le Réveil*, 5e jg. (1895), pp. 9-26; in het *Verzameld werk*, VII (1982), pp. 785-798.

(1893)⁽¹¹⁾ en vertalingen uit Novalis in de vierde jaargang (1894)⁽¹²⁾. Wel heeft de coöperatieve ‘Le Réveil’ een uitgave bezorgd van *Alladine et Palomides, Intérieur et La Mort de Tintagiles*. De publikatie in dezelfde reeks van *Les Mirages*, een gedicht waar Guequier in 1892 aan werkte, werd herhaaldelijk aangekondigd maar is nooit verschenen.

In september 1895 hebben Sérasquier en Guequier zich uit de eigenlijke redactie van *Le Réveil* teruggetrokken. In de laatste, driedubbele aflevering van deze jaargang heet het: ‘Des occupations personnelles tout-à-fait impérieuses nous forcent, Sérasquier et moi à remettre en d'autres mains la direction de notre chère revue’.⁽¹³⁾ Het komt er voor Guequier op aan zijn Studie in de geneeskunde definitief af te sluiten. In het najaar van 1897 - *Le Réveil* is dan al ter ziele - wordt de vroegere redactiesecretaris doctor in de genees-, heel- en verloskunde en zijn medische praktijk zal hem weldra volledig in beslag nemen.

Het jaar tevoren hebben zowel Maeterlinck als Buysse Gent verlaten: de eerste om zich definitief in Frankrijk te vestigen, de tweede om naar Nederland te vertrekken, waar hij op 1 Oktober 1896 huwt met Nelly Dyserinck, weduwe van Theod. N. Tromp.

Guequier wordt op het huwelijksfeest uitgenodigd maar kan niet komen: hij moet begin Oktober zijn eindexamen afleggen. Hij stuurt op 21 September een brief aan Buysse. Hij bevat een citaat uit het werk van de gemeenschappelijke vriend. Het is een ontroerende tekst die we hier in zijn geheel laten volgen⁽¹⁴⁾:

- (11) *Le Réveil*, 3e jg. (1893), p. 145 (Ballade: Elle a frappé trois fois...) en p. 186 (Matin: Les princesses à jeun...). Cf. Maurice Maeterlinck, *Poésies Complètes...* (ed. J. Hanse), Bruxelles, 1965, pp. 227-228 en p. 293; pp. 231-232 en p. 294; het gaat hier om de zevende en de negende van de ‘Neuf chansons de la trentaine’.
- (12) *Le Réveil*, 4e jg. (1894), pp. 229-232 (Les Disciples à Sais I. Le Disciple: Traduit de NOVALIS par Maurice Maeterlinck) en pp. 321-330: Fragments; onderaan NOVALIS (traduit par Maurice Maeterlinck). Cf. R. Poulliart, Le Traducteur, in: *Maurice Maeterlinck 1862-1962*, Bruxelles, 1962, p. 443.
- (13) *Le Réveil*, 5e jg. (1895), p. 233.
- (14) De brief berust in de nalatenschap Buysse te Deurle. Mijn innige dank aan barones Buysse die mij de toelating gaf de brief hier te publiceren.

Gand, ce 21 septembre

Mon cher Cyrille,

j'ai attendu longtemps, (trop longtemps peut être pour la stricte civilité, qui n'est du reste point de mise entre nous) - de répondre à la charmante requête que tu nous as adressée, mais j'espérais en attendant quelques jours de plus, pouvoir te dire que décidément, j'arrivais te saluer, - saluer surtout Madame Buysse.

Hélas, mon ami, c'est impossible, décidément! J'ai dans les premiers jours d'octobre l'examen décisif de mes études médicales; cet examen comprend l'enseignement de deux années entières. Je te laisse à penser si je travaille: c'est à dire que j'agonise à m'assimiler le pauvre raisonnement, lourd comme une meule de moulin, de quatre professeurs à l'aune desquels je dois borner tout idéal, pour l'instant. Je m'étais bercé de l'espoir que cette épreuve serait retardée jusqu'à la fin d'octobre, et de cette façon, bûchant plus encore tous ces jours-ci, je me serais peut être échappé de ma geôle! Mais voici que la session s'ouvre tout au début du mois, et il me faut au contraire rassembler les moindres minutes, atteindre une besogne de quinze heures par jour, environ!

J'en suis peiné plus que je ne pourrais dire, mon ami, car il m'aurait été si bon de te voir dans tout ton bonheur et ta fierté!

Cette joie m'est refusée, ami! Que la vie est parfois bête, ou comme disait Laforgue: 'quotidienne!' - pour moi, s'entend, pour nous tous qui errons au hasard, inquiets, et qui n'avons point rencontré *notre Destin*. - Toi, tu l'as rencontré, un matin que tu ne songeais pas à lui, à l'heure où peut-être tu étais dans la tristesse. Il est venu vers toi les mains pleines de sons, et tu l'as reconnu à son chant souverain! Tu es allé à lui, parce qu'il fallait que ce fut ainsi, et que ta vie se fixât pour toujours à celle de la femme qu'avait désignée d'avance le tranquille Destin.

Souviens-toi de ces nobles mots de notre cher Maurice, de ces paroles éternelles qui sont quelques unes des plus belles qu'un homme ait dit aux hommes:

'... Au dessus de nos têtes brille, au centre du ciel, l'étoile de l'amour qui nous est destiné...⁽¹⁵⁾. Nous aurons beau choisir à droite ou

(15) Uit het begin van het essay 'Sur les femmes' in *Le trésor des humbles*. De volledige tekst luidt: 'En ces domaines aussi, les lois sont inconnues. Au-dessus de nos têtes brille, au centre du ciel, l'étoile de l'amour qui nous est destiné; et toutes nos amours naîtront, jusqu'à la fin, dans les rayons et l'atmosphère de cette étoile. Nous aurons beau choisir...'

bien à gauche, sur les hauteurs ou bien dans les basfonds; nous aurons beau, pour sortir de ce cercle enchanté que nous sentons autour de tous les actes de notre vie, violer notre instinct et tenter de choisir contre le choix de notre étoile, nous élirons toujours *la femme descendue de l'astre invariable*.'

Je sais bien peu de chose de celle qui sera tienne dans quelques heures, mon ami; je sais seulement qu'elle est belle et qu'elle t'aime, mais plus haut que toutes les certitudes ordinaires qui pourraient m'être données, un sûr pressentiment me dit qu'elle est véritablement celle dont parle *le Trésor des Humbles*, celle auprès de qui ta vie sera heureuse autant que tu le mérites, mon Cyrille, c'est à dire hautement et noblement!

Tu voudras bien, n'est ce pas, LUI porter l'hommage de tout mon respect, LUI dire que je l'aime grandement parcequ'elle t'aime... Maintenant, donne moi tes deux mains que je les serre, et au revoir; car si je ne te vois ici plus tôt, sans doute viendrai-je l'été prochain te rendre visite là-bas...

Les mains encore, et sache moi
ton
Albert Guequier

Buysse van zijn kant vergeet zijn vriend niet en draagt hem het jaar daarop de langere novelle *Van Alleynes' Ziel. Een Psychologische Studie van Bijgeloof* op, die in de vierde jaargang van het *Tweemaandelijksch Tijdschrift* verschijnt (pp. 128-170) en in 1900 in de bundel *Te Lande* wordt opgenomen.

Albert Guequier overlijdt op 27 februari 1901 en op 1 maart, één dag voor de begrafenis, schrijft Maeterlinck aan Buysse vanuit Parijs:

C'est le meilleur, le plus loyal de nos amis que nous perdons et quand je revenais à Gand, c'était surtout son cher visage et le tien, que je me faisais une joie d'y revoir, et qui représentait tout un passé de cette bonne et solide amitié d'enfance et de jeunesse qui ne se recrée pas⁽¹⁶⁾.

(16) R.O.J. van Nuffel, Inventaire des Documents du Cabinet Maurice Maeterlinck II, *Annales Maurice Maeterlinck Stichting*, II (1956), p. 65.

Op 20 maart redigeert hij vanuit Parijs de volgende tekst voor de ‘image mortuaire’ van zijn vriend:

Nous l'aimions, non pas de l'affection facile qu'on accorde aux compagnons fortuits de l'existence, mais de l'amitié profonde et pleine d'espérances que le coeur clairvoyant, même chez les plus aveugles, réserve à ceux-là seuls qu'une haute destinée enveloppe d'un prestige ineffable mais sûr. Il avait tous les dons de l'intelligence et du caractère qui font que d'homme à homme, l'attachement, la confiance et l'estime croissent avec les années. Ils surpassaient en lui la part faite aux plus riches. Mais une vertu plus rare le dominait encore et nous retenait davantage. Ainsi chaque amitié a sa marque particulière qui laisse en notre coeur une image idéale et impérissable. A notre insu parfois, c'est toujours cette image que nous cherchons à démêler et à chérir à travers la vie extérieure de ceux que nous aimons. Celle qui s'élevait en nous aux jours heureux où nous pouvions serrer ses mains, est maintenant la gardienne fidèle qui nourrit notre souvenir et l'attendrira souvent jusqu'aux larmes. Il demeure pour nous l'exemple et la leçon d'une loyauté si pure, si abondante, si bienfaisante et si intimement signée de son cher et grave sourire qu'aucun de nous n'ose plus espérer de la retrouver dans les jours qui lui restent à vivre. Il émanait de lui, pareille à une tendre lumière répandue sur le sentiment du devoir, de l'honneur et de la dignité humaine, le plus tranquillement inébranlable que nous ayons connu, il émanait de lui sur ces fermes vertus et pour tout ce qui touchait à l'amitié, une sensibilité si délicate, un abandon si désintéressé, et pour ainsi dire une transparence d'âme et de conscience si profonde, si innocemment susceptible, si attentivement sauvegardée, que nous ne nous lasserons jamais de l'évoquer en nous et de la regretter. Il avait amené ces qualités si rares à s'épanouir en lui-même comme la fleur la plus haute et la plus désirée qu'il nous ait été donné d'admirer et de respirer jusqu'ici. Aux heures attristées où nous le revoyons ainsi, nous nous sentirions dépouillés de la part la meilleure et la plus précieuse de tout notre passé si son image venait à s'affaiblir ou s'effacer en nous. Mais il a maintenant la seule immortalité ou du moins la seule survivance qui ne soit pas illusoire et que l'homme puisse demander sans mensonge à la force inconnue qui le mène. Il subsiste à présent, sans plus rien craindre des hasards de l'existence, comme le plus beau et le plus touchant de leurs souvenirs

de droiture, de fidélité, de douceur et de noblesse, dans la mémoire et dans le coeur de ceux qui l'ont aimé.

De tekst van Buysse die er onmiddellijk op volgt, is opgenomen in het *Verzameld werk*, VII, pp. 829-830. Hij is gedagtekend: La Haye, 4 mars 1901 en werd dus geschreven twee dagen na de begrafenis, die Buysse had bijgewoond, althans de bijzetting in het familiegraf op het kerkhof van de Brugse Poort. Het is een diep doorvoelde tekst en - wat Maeterlinck ook over de kwaliteit van Buysse's Frans hebbe mogen denken - in voortreffelijk Frans.

Hij wordt in de 'image mortuaire' nog gevolgd door een korte tekst vanwege de familie:

Sa vive intelligence, ses nobles aspirations, sa vaillante loyauté, sa cordiale et agissante commisération envers les humbles et les souffrants resplendissaient d'un charme irrésistible, imposaient la confiance et l'estime, captivaient l'affection et la sympathie. L'avenir lui souriait comme une radieuse aurore de printemps... Il était notre orgueil, notre espoir, notre joie...

Cyriel Buysse. Brieven aan familieleden

I

Virginie Loveling

uitgegeven door A. van Elslander en A.M. Musschoot

De correspondentie van Cyriel Buysse

Het is een van de bedoelingen van de *Mededelingen*, regelmatig onbekende of moeilijk toegankelijke documenten die betrekking hebben op, of verband houden met Cyriel Buysse en zijn kring - zijn familieleden en zijn vrienden, zijn voor- maar ook zijn tegenstanders - te publiceren. Tot deze documenten behoort in de eerste plaats zijn correspondentie: brieven van, aan en over hem.

Behalve de trouwens weinig talrijke open brieven en verklaringen, en de antwoorden op enquêtes, waarvan de meeste in het *Verzameld werk* onder de 'verspreide stukken' zijn opgenomen (d. 7), werden elders slechts weinig eigenlijke brieven van Cyriel Buysse in hun geheel gepubliceerd. Het gaat om de volgende stukken, gegroepeerd per soort:

Open brieven:

Brief van C. Buysse aan de *Etoile Belge*, gedateerd La Haye, le 5 février 1897.

Getiteld: *Flamands et flamingants*.

In *Verz. werk*, d. 7, p. 817-818; Inl. p. XIX.

Antwoord aan de heer B.A. Meuleman, in *De Amsterdammer*, 2 augustus 1903, nr. 1362, p. 4. De heer Meuleman protesteerde tegen het feit dat Buysse in zijn recensie van *Over schrijvers en*

boeken. Subjectieve opstellen door Anna de Savornin Lohman, Georg Brandes ‘pedant’ had genoemd.

In *Verz. werk*, d. 7, p. 158-159; Inl. p. XVI.

Brief van C. Buysse aan *De Vlaamsche Gazet*, gedateerd Den Haag, 1 maart 1909; verklaring waarin Buysse zijn vroegere uitlatingen over flamingantisme en flaminganten betreurt en ‘niet meer steekhoudend’ acht.

In *Verz. werk*, d. 7, p. 310-311; Inl. p. XIX-XX.

Brief van C. Buysse aan *De Week*, gedateerd Den Haag, 20 februari 1911.

Getiteld: *Een opheldering*, n.a.v. de geplande viering van 1911 en de hierrond ontstane polemiek. In *Verz. Werk*, d. 7, p. 318-319; Inl. p. XXI.

Open brief aan Anna de Savornin Lohman; Tweede open brief aan Anna de Savornin Lohman, resp. in *De Vlaamsche Stem*, jg. I, nr. 35, 7 maart; nr. 56, 28 maart 1915. Gekwetste en wrange repliek aan jonkvrouw de Savornin, die in haar weekblad *De Hollandsche Leite* laatlundkend sprak over de Beigen die ‘als bedelaars... ons land invielen’.

In *Verz. werk*, d. 7, p. 361-362; p. 363-365; Inl. p. XXIII.

Brief van C. Buysse aan H. Habert. Getiteld: *Wat treft de vreemdeling in*

Holland? In *De Telegraaf*, 6 Oktober 1916, Av., Derde blad. Kort na zijn terugkeer van een reis achter het front (vgl. d. 6) stuurt Buysse een kort antwoord in op de door Henri Habert ingestelde enquête.

In *Verz. werk*, d. 7, p. 383; Inl. p. XXV.

Brief van C. Buysse aan *Gand Artistique*, gedateerd Deurle, 25 septembre 1922.

Getiteld: *La jeunesse de Maurice Maeterlinck*. Gepubliceerd in het Maeterlinck-nummer van *Gand Artistique*, jg. II, nr. 3, 1 maart 1923. Jeugdherinneringen.

In *Verz. werk*, d. 7, p. 853-855; Inl. p. XXXI.

Brief van C. Buysse aan Achilles Mussche, gedateerd Deurle bij Gent, 2 juli 1929. Gepubliceerd in R. Roemans, *Kritische bibliographie van Cyriel Buysse gevolgd door een Bibliographie over Cyriel Buysse*. Kortrijk, Steenlandt, 1931, p. 82.

De brief ligt in het verlengde van voorafgaande openbare verklaringen m.b.t. Buysse's gewijzigde houding tegenover de (=sommige) 'officiële flaminganten'; hij betreurt nu zijn vroegere artikels en verklaart zijn waardering voor de recente ontwikkeling van het flamingantisme.

Openbare verklaringen, antwoorden op enquêtes, interviews:

Hommage à Emile Zola, La Haye, 30 avril 1898. In: Huldealbum Zola 1898. In *Verz. werk*, d. 7, p. 824; Inl. p. XXXI.

Appréciation sur Georges Eekhoud. In: *La Société Nouvelle*, 1914. In *Verz. werk*, d. 7, p. 842; Inl. p. XXXI.

A propos de *Amoureuse*. Toneelspel van Georges de Porto-Riche. Antwoord op de enquête ingesteld door H. Habert voor *De Telegraaf* (1915) over de vraag of de man en de vrouw volgens dezelfde begrippen van moraliteit moeten worden beoordeeld. In *Verz. werk*, d. 7, p. 843; Inl. p. XXXI.

Enquête sur l'influence de l'esprit français en Hollande, La Haye, 18 déc. '16. In: *La Revue de Hollande*, jg. II, d. III, 1916. In *Verz. werk*, d. 7, p. 851-852; Inl. p. XXX.

Interview met *L'indépendance Belge* van 26 augustus 1929. Niet herdrukt. De uitspraken van Buysse in dit interview sluiten aan bij zijn ook elders in (open) brieven geformuleerde visie op de 'nieuwe' Vlaamse strijd. Hier verklaart Buysse zich een radikaal voorstander van een algemene vernederlandsing van een Vlaamse (de Gentse?) universiteit. Aan dit nochtans vrij belang-

rijke interview werd tot dusver weinig aandacht geschonken. Het wordt hierna integraal als bijlage opgenomen.

Francisco Ferrer. In: *Ontwaking*, 1909.
In *Verz. werk*, d. 7, p. 314; Inl. p. XXIV.

Brieven:

Brief van C. Buysse aan Maurice Maeterlinck, gedateerd Afsnee, Maison Rose, le 19 mai 1902.

Gepubliceerd in: A. van Elslander, 'Buysse en Maeterlinck', in *Annales* van de Stichting Maurice Maeterlinck, t. 25, 1979, p. 32-33.

Brief van C. Buysse aan Maurice Maeterlinck, gedateerd Afsnee, le 18 juillet 1902.

Gepubliceerd: *ibid.*, p. 37-38.

Brief van C. Buysse aan Max Rooses, gedateerd Nevele 22.4.1892. Gepubliceerd in: Ada Deprez, *Een idylle in de late negentiende eeuw. Rosa Rooses' brieven aan Cyriel Buysse*. Een privé-editie. Gent, 1982, p. 36-37.

Brief van C. Buysse aan Max Rooses, gedateerd Nevele 9.6.1892. Gepubliceerd: *ibid.*, p. 15-19.

De brieven aan Virginie Loveling

Op 4 mei 1875 overleed Rosalie Loveling. Enkele maanden later verliet Cyriel Buysse, op zestienjarige leeftijd, het Gentse atheneum, waar hij leerling was van de 4e klas in de beroepsafdeling en, op enkele uitzonderingen na (zoals 'Histoire et géographie'), niet zo'n schitterende resultaten had behaald. De jonge Cyriel wordt, als oudste zoon, door zijn vader voorbestemd om hem op te volgen aan het hoofd van het familiebedrijf te Nevele en wordt

met het oog hierop te werk gesteld in de olieslagerij en cichoreifabriek, ‘met de arbeiders, gelijk de arbeiders’. Drie jaar later, in 1878, vinden we hem terug als bediende bij de burgerlijke stand te Nevele, in een bijfunctie die hij zal vervullen tot eind 1884. In diezelfde periode blijft vader Louis Buysse aan als (liberaal) gemeenteraadslid-schepen.

Virginie Loveling zag haar neefje Cyriel aanvankelijk van zeer dichtbij opgroeien. Het gezin van haar oudere zus Pauline woonde in de Langemunt, eerst tegenover, dan naast het huis van Marie Comparée en de gezusters Rosalie en Virginie. Uit die tijd - toen neefje Cyriel een kleine drie jaar oud was - haalt Virginie Loveling herinneringen op in *Nopken*.⁽¹⁾ Ook toen vader Buysse zich in 1865 met zijn gezin in de Tieltstraat 36 vestigde (sedert 1959 Cyriel Buyssestraat), waar hij de fabriek oprichtte die later tot een vrij grote bloei zou komen, zal dit wel geen behoefte aan epistolaire communicatie hebben gecreëerd: beide straten lagen quasi in elkaars verlengde.

Anders wordt het als Virginie Loveling, na het overlijden van haar moeder, Marie Comparée (op 14 december 1879), besluit naar Gent te gaan wonen om zich te onttrekken aan de opprimerende sfeer van de geestelijkheid in Nevele⁽²⁾: in dat jaar barst de schoolstrijd er juist in alle hevigheid los. Ze vestigt zich op 5 november 1880 definitief in de Marnixstraat 18 te Gent, nadat ze ongeveer een maand op Ottogracht 8 had gewoond⁽³⁾. Daarna zou ze nog slechts occasioneel naar Nevele gaan.

Het is bekend dat Tante Virginie Loveling van meet af aan zeer veel belangstelling had voor het vertellerstalent en de literaire ambities van haar neef Cyriel - ambities die minder ge-

(1) In *De Vlaamsche Gids*, 3e jg., 1907, p. 232-233; geciteerd in het herdenkingsalbum *Cyriel Buysse 1859/1932*, Gent 1982, p. 12-13.

(2) Zie A. van Elslander, ‘De “Biografie” van Virginie Loveling’, in *Studia Germanica Gandensia*, V, 1963, p. 77-126.

(3) Ze werd op 9 oktober 1880 afgeschreven op het bevolkingsregister te Nevele; zie J. van de Castele, ‘Nevelse brieven van de gezusters Loveling’, in *Driemaandelijks berichtenblad van de heemkundige kring Het land van Nevele*, jg. IX afl. 1, maart 1978, p. 19-31; de mededeling in noot 25; in het bevolkingsregister te Gent werd ze ingeschreven op 5-11-1880; zie A. van Elslander, ‘De “Biografie” van Virginie Loveling’, p. 116.

waardeerd werden door diens vader en die mede aan de oorsprong lagen van de spanningen in de vader-zoon-relatie. Begrip ondervond de schrijver in spe ook vanwege zijn moeder, Pauline Loveling, maar het was wel tante Virginie die hem niet alleen aangemoedigd maar ook werkelijk gesteund heeft.

Een bewijs hiervan is te vinden in de bekende introductie die ze schreef bij de eerste aflevering van ‘Het erfdeel van Onkel Baptist’, Buysse's officiële literair debuut, verschenen in het Gentse liberale weekblad *Het Volksbelang* op zaterdag 5 september 1885. Het verhaal wordt er voorgesteld als ‘de eersteling van een jong schrijver, die ons geroepen schijnt om eene eervolle plaats in de rei onzer Zuid-Nederlandsche letterkundigen te nemen. Eigenaardig heeft hij zijn onderwerp behandeld; vooral getuigt het van een diep gevoel van het natuurschoon en met treffende waarheid zijn de tooneelen uit het boerenleven geschetst’. De tekst was niet ondertekend, maar de auteur ervan werd geïdentificeerd als Virginie Loveling door Paul Fredericq in zijn exemplaar van de krant (bewaard in de Gentse universiteitsbibliotheek).

Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat de vroegst bewaarde brief van Cyriel Buysse aan zijn tante Virginie precies uit deze periode dateert (brief 1 is van 1 oktober 1885), ofschoon het niet onwaarschijnlijk is dat daarvoor al - tussen 1880 en 1885 - brieven werden gewisseld. De eerste brief bevat immers een reactie van neef Cyriel op *Sophie*, wat in overeenstemming is met de gewoonte van Virginie Loveling alleen die brieven te bewaren waarin haar *werk* ter sprake kwam en/of die zij relevant of interessant genoeg achtte om in een literaire nalatenschap te worden opgenomen. De omvangrijke collectie brieven en documenten die berust in de Gentse universiteitsbibliotheek omvat inderdaad slechts een selectie; we mogen aannemen dat brieven waarin alleen werd gehandeld over louter persoonlijke of familiale aangelegenheden werden vernietigd. Dit beeld wordt ook bevestigd in de bewaarde Buysse-brieven: na *Sophie* (br. 1, br. 2) komen hierin verder nog ter sprake: *Een winter in het Zuiderland* (br. 3), *In onze Vlaamsche gewesten* en ‘Pianospel’ (br. 4), *De twistappel* (br. 7, br. 8, br. 9), *Erfelijk belast* (br. 10), naast

een decoratie (in 1900: br. 6) en de grootse hulde in 1912, bij welke gelegenheid Buysse een portret schreef voor het Nederlandse blad *Op de Hoogte*: ‘Ik schrijf over U en over Vlaanderen, waaruit gij uw kunst hebt geput’ (br. 12; zie ook br. 11, br. 13).

Overigens is het ook duidelijk dat Virginie Loveling de literaire activiteiten van haar neef Cyriel met belangstelling op de voet *bleef* volgen. Uit br. 5 (28 november 1894) mag wel afgeleid worden dat Buysse, op zijn reis in Nederland, waarbij hij ‘een aantal personen uit de letterkundige wereld’ ontmoette, de naam van zijn tante als referentie of introductie kon ‘gebruiken’: Virginie Loveling was immers bij de Nederlandse uitgevers geen onbekende en publiceerde in verschillende Nederlandse literaire tijdschriften (zoals *De Gids*, *Eigen Haard*, *Nederland*, *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift*: bladen waaraan ook neef Cyriel heeft meegewerkt).

Nochtans schijnt Virginie Loveling zich zeer afzijdig te hebben gehouden wat het vrij bewogen privé-leven van haar neef betreft. In een brief van Rosa Rooses aan Cyriel Buysse lezen we bijvoorbeeld dat ‘men’ groot vertrouwen in Tante heeft, en: ‘zij heeft eens gezegd dat zij haar hoegenaamd met uwe zaken niet wilde bemoeien, doch dat gij haar lievelingskind (dat is haar woord) waart’⁽⁴⁾. Overigens blijkt ook juist uit de brieven van Rosa Rooses dat tante Virginie zich in deze hele affaire op de vlakte heeft gehouden, hoewel het niet uitgesloten is dat ‘misschien zelfs Virginie Loveling’ Rosa heeft gewaarschuwd voor Cyriel en diens ‘nogal losse levenswandel’, zoals door de inleidster van deze brievenuitgave wordt gesuggereerd⁽⁵⁾.

De wederzijdse literaire waardering van tante en neef was echter onverstoortbaar en nam zelfs de concrete vorm aan van samenwerking, namelijk in de roman *Levensleer*. Het boek, dat hier verder in de brieven nog ter sprake komt, werd uitgedeeld

(4) Brief van 7-8-1892. Geciteerd naar Ada Deprez, *Een idylle in de late negentiende eeuw. Rosa Rooses' brieven aan Cyriel Buysse. Een privé-editie*, Gent, 1982, p. 116-117.

(5) Ada Deprez, *Een idylle in de late negentiende eeuw*, p. 11.

onder de deelnemers aan ‘de feesten’ ter ere van Virginie Loveling in 1912 (zie de aantekeningen bij br. 11, br. 12, br. 13). Virginie Loveling zelf schetste het ontstaan van de roman in een notitie voor M. Basse als volgt⁽⁶⁾: ‘*Sedert meer dan dertig jaren schreef ik Belgisch-Fransche spreuken op. Ik stelde eens voor aan Cyriel daar een werk over te schrijven. Samen een plan ontworpen in het Posthotel, zonder aan iemand iets mede te deelen. De één zou deze, de ander gene kapittels schrijven. Na maanden was elk gereed. Gedurende eene week te Afsnee {...} brachten wij alles bijeen, verwerkten het geheel in elkaar en gaven het ter opname in *Groot Nederland. Geen enkele daarin voorkomende Fransche uitdrukking is uitgevonden.**’

Uit Buysse's brieven aan zijn tante Virginie blijkt niet alleen een grote bewondering voor haar werk, maar ook een oprechte vriendschappelijke waardering voor haar persoon. Ook het artikel in *Op de Hoogte*, bedoeld als portret voor de Nederlandse lezers bij de naderende hulde op 28 april 1912 (zie br. 13) is onmiskenbaar een bijzonder warm stuk, waarin Buysse getuigenis aflegt van zijn liefde voor haar werk én voor het land en het volk die erin beschreven worden. Zijn genegenheid zou trouwens onverminderd blijven, zoals blijkt uit een getuigenis van zijn zus Alice de Keyser-Buysse, die zich herinnerde dat de ouder wordende Virginie Loveling als volgt werd ‘gehonoreerd’: ‘*Bientôt ses jambes ne purent plus la soutenir et mon frère Cyriel fit construire une sorte de passerelle qui s'adaptait à nos voitures et au corridor de sa maison. Elle parvenait ainsi à se hisser dans une auto; nous faisons de belles promenades qui se terminaient sous les arbres séculaires de nos jardins où le thé et souvent le déjeuner étaient servis dans la voiture. Ces randonnées furent les derniers rayons de soleil sur sa route.*’⁽⁷⁾

(6) Maurits Basse, *Het aandeel der vrouw in de Nederlandsche letterkunde. Tweede deel*, Gent, 1921, p. 187; zie ook *Verzameld werk*, d. 3, ‘Inleiding’, p. XXX-XXXII.

(7) Alice De Keyser-Buysse, ‘Préface. Je me souviens’, in Hélène Piette, *Les soeurs Loveling. Rosalie et Virginie deux grandes figures féminines des lettres flamandes*, Bruxelles, 1942, p. 9.

UBG hs. 3426 P (78)

Nevele 1° Oktober 1885

Bemide Tante,

Ik bedank u zeer voor uwe vriendelijke uitnoodiging. Ik zal Zaterdag achternoen komen, doch waarschijnlijk niet veel vroeger dan te 4 uren bij u zijn, omdat ik wellicht maar met den trein van 3 1/2 kunnen aankomen. Voor Mama zal het onmogelijk zijn mij te vergezellen en zij drukt u haar spijt hierover uit.⁽¹⁾

Ik heb Sophie⁽²⁾ gelezen, maar veel te jachtig, want ik heb het boek bijna zonder verpoozen beëindigd. Ik heb er natuurlijk nog geene ontleding noch beoordeeling over gemaakt, doch, hoe vluchtig ik het werk ook overloopen heb, is mij den algemeenen indruk ervan, uitmuntend en bijzonder innemend gebleven. Onder andere schoonheden kan ik toch niet nalaten u de verrukking uit te drukken waarin Kapitels XXXI en XXXII Derde Deel, mij gesteld hebben; vooral die regels: 'En in eens door zijne begeestering enz' ...

Ik heb er de grootste moed op, om bij herlezing mijne beoordeeling over het werk te maken.

uw toegenegen neef
Cyrille

P.S. Het schijnt mij veel beter dat de V.R.⁽³⁾ niet gevraagd zijn. Zij zouden zich bij het gezelschap niet vermaken, noch het gezelschap bij hen.

- (1) Na het overlijden van haar moeder, Marie Comparée, in 1879, ging Virginie Loveling naar Gent wonen, eerst Ottogracht nr. 8, vanaf 5 november 1880 Marnixstraat nr. 18. Cyriel Buysse woont in 1885 nog in het ouderlijk huis te Nevele, Tielstraat (thans Cyriel Buyssestraat) nr. 36.
- (2) *Sophie*, een 'politieke zedenroman', geïnspireerd door de schoolstrijd te Nevele en omstreken, was voltooid op 16 augustus 1885 en verscheen eind september van datzelfde jaar bij Ad. Hoste te Gent.
De passage waardoor Buysse getroffen getroffen was luidt voluit: 'En in eens door zijne begeestering medegesleept, verzwond het stoffelijke voor hem: een stralenkrans omgaf haar voorhoofd, en zij was niets anders meer dan het zinnebeeld van een herboren Vlaanderen, uit de kluisters van bijgeloof en priesterdwingelandij opgestaan, gelouterd door reiner zedenleer, door het overweldigende der misbruiken tot zelfbewustzijn en eigenwaarde ontwaakt!...' (p. 460; slot van hoofdstuk XXXII). Ook het voorafgaande hoofdstuk bevat een uitval tegen de 'toekomstige werktuigen van het zwartste fanatisme, ten dienste van Rome!' (p. 455).
Sophie werd door het *Lectuurrepertorium* gebrandmerkt als 'streng voorbehouden' en werd niet opgenomen in de reeks herdrukken die Eug. de Bock uitbracht bij uitgeverij De Sikkel; dit laatste om de hele reeks niet in diskrediet te brengen bij het overwegend katholieke Vlaamse lezerspubliek (volgens een mondeling getuigenis van Eug. de Bock).
- (3) Bedoeld is: de Van Roys. Corneille van Roy (1853-1927) werd in 1884 tot notaris benoemd in Nevele; hij was in die functie eerst gevestigd te Vosselare, sedert 1886 te Nevele. Op de begrafenis van vader Louis Buysse op 3 april 1901 sprak hij de lijkrede uit. Van Roy was gehuwd met Maria de Bruyn en had drie zonen en een dochter, die allen een rol hebben gespeeld in de Vlaamse strijd: Jules (1880-1940), Alfons (1882-1927), Robert (1887-1972) en Gabriella (1884-1974). Zie over hen J. van de Castele, 'De strijdbare Van Roy's uit Nevele', in *Het land van Nevele*, jg. XV afl. 3, september 1984, p. 107-140 (met bijlagen, p. 141-144).

C.

UBG hs. 3426 P (66)

Beste Tante,

Ik heb den prijs der rozelaars gevraagd bij De Clercq⁽¹⁾. Het is 65 (Vijf en zestig) centimen voor de schoonste, 50 c. voor gewone. Er is zeer veel vraag naar zegt hij; deze welke gij zoudt uitkiezen, zou hij bewaren totdat gij die begeert te ontvangen.

(1) Niet geïdentificeerd.

Beste Tante, zoudt gij daarom niet zelve eens naar Nevele moeten komen, in de Kerstdagen bij voorbeeld? Arthur en Alice⁽²⁾ zullen hier toen ook zijn en Papa zal wellicht uitgaan. Zouden wij u niet mogen verwachten? Wij zouden allen zoo tevreden zijn u eens te zien en ons zoo goed vermaken. Mama verlangt bijzonder naar u.

Ziehier volgens de kinderen C.⁽³⁾ eenige der wezenlijken personages uit uwen roman.

Sophie - Stina Cackaert, toen zij jonger was. (zij hebben het derde deel nog niet gelezen)

Tingels - Eduard De Reu, gewezen dood gedronken echtgenoot der huidige W^c De Reu.

Monteine - Dokter Blomme⁽⁴⁾

Camille - Zijne vrouw

Maseurken - de Zwarte Zuster

De 3 kinderen - Zijne Kinderen. Blomme heeft er wel veer {sic = veel} meer, maar die twee meisjes, met hare blonde vlechten laten toch geenen twijfel mogelijk.

Doca - Tiste de Ketser's vrouw.

Zieneken - Stanske Spiessens.

Van Beukel - dokter Meulemeester⁽⁵⁾

Pastoor van Zompelgem - Pastoor van Vosselaere⁽⁶⁾

Teeuwis - Liefmans.⁽⁷⁾

Haentjens⁽⁸⁾ - Bestaat op Nevele niet; wordt daarom ook aanzien als eene *tripe* in het verhaal.

- (2) Cyriel Buysse's jongere broer Arthur, ^ote Nevele 14 april 1864, later advocaat bij het Hof van Beroep te Gent en liberaal volksvertegenwoordiger. Hij overleed te Gent op 28 september 1926. Hun zus, Alice, ^ote Nevele 8 juli 1868, later Mevrouw De Keyser-Buysse, speelde een vooraanstaande rol in diverse weldadigheidsverenigingen; ze was ook jarenlang gemeenteraadslid te Gent, waar ze overleed op 25 januari 1963.
- (3) Volgens de gegevens die door de heer J. van de Castele uit de Bevolkingsregisters te Nevele werden opgetekend - wij wensen hem voor de hier volgende informatie nadrukkelijk onze dank te betuigen - woonde in 1856 een familie Cackaert op de Oossche Kouter nr. 44 te Nevele. Het gezin bestond uit vader Jozeph Cackaert (in 1856 zestig jaar oud), gehuwd met Marie Therese De Reu (57 jaar). Zij hadden (eveneens in 1856) *dertien* kinderen, 9 jongens en 4 meisjes, waaronder Sophie en *Justina* resp. 18 en 17 jaar oud. Op Oossche Kouter nr. 40 woonde het gezin van burgemeester Augustin Cackaert (vermoedelijk de broer van bovengenoemde Jozeph Cackaert). In 1834 worden hier vier dochters genoemd: Ursula Marie, Marie Therese, Charlotte Marie en *Justine* (dan anderhalf jaar oud). In beide gezinnen Cackaert komt dus een Stina voor.
- (4) Felix Blomme (1803-1848), gehuwd met Angelica Penneman. Hij was geneesheer te Nevele en stierf bij een tyfusepidemie, 5 minderjarige kinderen nalatend (informatie J. van de Castele).
- (5) In 1866 woonde in de Thieltstraat te Nevele een Seraphin De Meulemeester, 'dokter' (^o1820), ongehuwd (informatie J. van de Castele).
- (6) In 1867 woonde in de Kerkstraat te Vosselaere Ferdinand Isidore Parton (1826-1888), 'desservant' (= pastoor) (informatie J. van de Castele).
- (7) Gentiel Liefmans (^o1844), onderpastoor te Nevele sedert 1875, woonachtig in de Thieltstraat. Hij wordt vermeld in het schoolkwest (informatie J. van de Castele).
- (8) Volgens J. van de Castele te identificeren als Adolf Schatteman, de vrederechter.

Meester Ottevaere⁽⁹⁾ - Werd eerst aanzien als Booser⁽¹⁰⁾ maar de verdere karakterbeschrijving heeft van dit spoor afgeleid baron de Zompele (11) - 't Kind de Naeyer
't Kapelleken van 't Neerland⁽¹¹⁾⁽¹²⁾ - Dat in den Oostbroeck

Gij ziet niet waar Tante dat men u rijkelijk begrepen heeft.

Veel complimenten van Mama. Wij hopen dat gij van deze week toch zult komen.
uw toegenegen neef

Cyrille

Nevele 21 December 1885

Tripe: vermoedelijk 'vulling'.

- (9) Mogelijk te identificeren als Karel Lodewijk Claeys, hulponderwijzer in de officiële school van 1860 tot 1880. Bij zijn 'berechting' en begrafenis waren er moeilijkheden met de Nevelse deken. Hij wordt vermeld in het schoolenkwest. Volgens de heer F. van Doorne (ps. Hans Melen) gaat het echter om zijn grootvader, Frederik De Pestel (1824-1886), afkomstig uit Nevele, tot 1880 onderwijzer te St.-Martens-Lerne. Toen hij geen leerlingen meer had werd hij verplaatst naar Drongen; zie Jan Schepens in de rubriek 'Mozaïek' in *Vooruit* van 21-10-1971 (informatie J. van de Castele). Voor het schoolenkwest zie J. van de Castele, 'Het burgemeesterschap van Leonce Mulle de Terschueren: zoals het was en zoals Buysse het zag', in *Driemaandelijks berichtenblad van de Heemkundige kring Het Land van Nevele*, jg. VI afl. 2, mei 1975, Bijlage V, p. 86-119 (uit: *Enquête scolaire*, Bruxelles, 1881, Tome II, Nevele, p. 245-264).
- (10) Charles Louis De Booser, geboren te Deinze, overleed te Nevele als gepensioneerd gemeenteonderwijzer op 22-2-1890, dan 76 jaar oud; zie A. van Elslander, 'De "Biografie" van Virginie Loveling', p. 104.
- (11) De in *Sophie* beschreven burgemeester is dus volgens de kinderen Cackaert niet de burgemeester van Nevele, Mulle de Terschueren, maar 't Kint de Roodebeke de Naeyer, burgemeester van Bachte Maria Lerne.
- (12) De kapel van O.-L.-Vrouw in de Oostbroek. Zie A. Janssens, 'De kapel van Onze-Lieve-Vrouw in de Oostbroek (Nevele)', in *Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkundige kring Het Land van Nevele*, jg. XIV afl. 1, maart 1983, p. 45-60.

3 UGB hs. 3426 H (38)

Nevele den 21sten December 1889.

Lieve Tante,

Toen ik voor het eerst uw boek⁽¹⁾ opende had ik een potlood en een stuk papier naast mij gelegd om de schoonste passages van uw werk aan te teekenen; toen ik een honderdtal bladzijden gelezen had schoof ik potlood en papier van kant: dit laatste was reeds volgeschreven en hadde ik op dien voet moeten voortgaan, het zou weldra overeen gekomen hebben met de helft van 't boek te copieeren.

(1) *Een winter in het Zuiderland*, een uitvoerige reisbeschrijving, verschenen bij Ad. Hoste te Gent, 1890 (jaartal van de titelpagina); 319 blz. Hier blijkt dat het boek al verschenen was in december 1889, wat wordt bevestigd door een opdracht van de schrijfster, gedateerd 'Gent 12den Dec. 1889', in het exemplaar in het bezit van het Seminarie voor Nederlandse Literatuurstudie, R.U. Gent (NL. LOV. 3).

Nooit heb ik aantrekkelijker, en, in zijne eenvoudigheid zelve, roerender reisverhaal gelezen. Ik ben den Dinsdag morgen aan het boek begonnen en den Donderdag avond was het uitgelezen, wat te vlug was en mij speet, maar wat ik toch niet helpen kon. De voortreffelijkste kapittels van het boek, deze die er als zoovele glanspunten in schitteren zijn, mijns inziens, degene welke handelen over het leven van de pension in Nizza. Eerst vroeg ik mij af: Is het wellicht omdat ik enkele dezer personen ken, dat ze mij zoo levensvol voorkomen? En ik twijfelde; maar toen ik mij even goed, na verdere lezing, de mij onbekenden: de schoons kassierster van Hyères, de misses Nodds en Friars, de Andrews, von Kulm, Siebenbürger, Mr Ibsen, den schrikkelijker Amerikaan, de Amerikaanse schrijfster, Mister Fairban en zooveel anderen voorstelde, twijfelde ik niet meer. Gij hebt mij meer dan eens gezeid dat uw verhaal niets dan waarheid behelsde. Ik geloof het wel, want indien zulke scherp afgeziene personages niet leefden, ware het bijna bëangstigend voor den lezer van ze aldus te kunnen scheppen.

Wat ik toch schoon vind in dat leven der pension en wat mij - des avonds gelezen - een ganschen nacht het slapen heeft belet, zijn de adieux der Sherlocks met de anderen, als de baron en Siebenburger zingen:

Wer weiss ob wir uns wiedersehn.

O ja, zoo moet het inderdaad wel gaan: de vertrekkers rechtstaande en in reispak uitgedost, de koffers boven opeengestapeld, de blijvende vrienden ontroerd, de meest verkleefden zingend en schertsend om niet te moeten veeenen. Mij dunkt dat wij allen, in ons verledens, zulke indrukken hebben ondergaan, zulke vaarwels hebben bijgewoond.

Van toen af - het afreizen der Sherlocks - ligt er - of is het enkel mijn indruk - een soort van teruggehouden weemoed over het gansche verhaal, die er eens nog grootere aantrekkelijkheid aan bijzet. Men voelt en beseft als het ware het geheimzinnige en ontroerende van het bestaan van al die, uit alle landen daar vereenigde personen, wier leven, ondanks de vertrouwelijkheid, voor elkander toch een wederzijdsch mysterie blijft. Hoe in-

nemend en diep gevoeld de gesprekken tusschen Livie en Fairban en de allerhande kleine gebeurtenissen die dezer vertrouwelijkheid te weeg brengt. Op sommige plaatsen meende ik - maar hier met nog veel grootere intensiteit van waarheid en van leven - de schoonste bladzijden uit Currer Bell's beroemd 'Jane Eyre' te lezen⁽²⁾. Niet alleen ontroering en gevoel, maar ook de lachlust wordt gestadig opgewekt. Wie zal er b.v. niet lachen voor de 'exercices' van Maud en den baron: un chat, une chatte, un loup, une loupe, enz. voor de onaangenaamheden der hertogin di Luciola en zooveel andere. Ik heb, na het boek gelezen te hebben, nog eens de inhoudstafel overloopen om mij, in den résumé der kapitels, nogmaals de schoonste plaatsen van het werk te herinneren. Welnu, er valt schier niet te kiezen. De zuidernacht die zich veropenbaart, de vreemdelingen en bewoners van Hyères, de schoone kassierster, heel het pensionleven te Nizza, 't bezoek aan Guglielmi, de beschrijvingen van Mentone, Genua, Pisa, Rome, Napels, Florence en Venetië alles is uiterst schoon. Indien mij iemand vroeg: 'gij hebt het boek gelezen, wijst mij eens enkele der schoonste plaatsen aan' ik zou durven antwoorden: Slaat het boek open daar waar uwe vingeren de bladzijden raken en leest waar uwe oogen op het gedruksel vallen; dat is de schoonste plaats.

Mama heeft het boek nog niet gelezen; maar Alice, die er aan bezig is, is vervoerd en denkt juist als ik. Ik geloof niet, lieve Tante, dat gij ooit een boek geschreven hebt, waarmede gij meer genot en bijval zult inoogsten.

Ik ben voornemens U in den loop der toekomende week eens te komen bezoeken. Ik weet nog niet wanneer, doch ik zal bij voorkeur in den morgen komen - wellicht op Kersdag [sic] - om u thuis te vinden. Toen ik de laatste maal naar uwent geweest ben waart gij afwezig en daar ik sedert dien Gent niet meer bezocht heb maakt het reeds een vrij langen tijd uit zonder dat ik u gezien heb. Haast u niet om mijne comédie⁽³⁾ te lezen. Gij moet vermoeid zijn na al het werk dat het uitgeven van uw boek u veroorzaakt heeft en ik heb tijd van wachten. Ik hoop dat gij het ook niet lang meer zult uitstellen van hier eenige dagen te komen

- (2) Charlotte Bronte (1816-1855), schrijfster van de roman *Jane Eyre* (1847), was de oudste van de drie gezusters Bronte, die samen de bundel *Poems* uitgaven onder de namen Currer (= Charlotte), Ellis (= Emily) en Acton (= Anne) Bell.
- (3) Bedoeld is *Het geheim van Miss Lansing. Comedie in drie bedrijven*. Het stuk ontstond vermoedelijk tussen 1887 en 1889 en bleef onuitgegeven. Het is opgenomen in het *Verzameld werk*, d. 7, p. 1023-1063; cf. Inleiding aldaar, p. XXXVI en Inleiding in d. 6, p. XXVII-XXVIII.

overbrengen. De buiten is nu wel niet aangenaam, maar het winterlandschap heeft ook aantrekkelijkheden voor u, hebt ge mij nog gezegd.

In deze hoop wensch ik u nogmaals veel geluk en bijval met uw prachtig boek en blijf steeds

uw toegenegen neef

Cyriel

P.S. Een woord over de platen. Ze zijn veel schooner dan deze welke het boek van Mr Rooses⁽⁴⁾ versieren.

(4) Bedoeld is waarschijnlijk Max Rooses, *Op reis naar heinde en ver*, Gent, Ad. Hoste, 1889, 'met platen van Armand Heins'. Het reisverhaal van Virginie Loveling bevat, behalve platen van Armand Heins, ook enkele ongesigneerde platen, en platen van o.m. E. Breton, E. Bocquet, Bouchery, R. Brend'amour, V. Heuer, Kirmje, P.R.A. Müller, O. Roth, B. Straesberger.

UBG hs. 3426 E (10)

Nevele, 21 April 1894

Lieve Tante,

Gisteren ben ik gestolen, of heb ik verloren, vier teekeningjes van den advocaat van Gils, voorstellende tafereelen uit uw boek 'In onze Vlaamsche Gewesten'⁽¹⁾. Het waren mooie teekeningen, Alb. Fredericq⁽²⁾ had ze mij toevertrouwd met het verzoek of ik ze niet zou willen, als proeven van 's teekenaars talent, aan een Hollandsch uitgever zenden. Dit verlies maakt mij bepaald wanhopig. Ik heb vruchteloos, à rebours, al de huizen bezocht waar ik, met die teekeningen in de hand, gisteren geweest was, zonder ze nog te kunnen ontdekken; ik geloof dat het in het Hotel de la Paix⁽³⁾ is, dat ik ze kwijt geraakt ben. Mijn laatste hoop is nog dat men ze misschien naar u zal sturen, aangezien uw naam en de titel van het boek op een van die teekeningjes staan. Als dit zou gebeuren zoudt ge mij grootelijks verplichten met mij dit zoo spoedig mogelijk te laten weten. Ik zit er verschrikkelijk meê bekommerd, ik heb er heel den nacht niet kunnen van slapen.

Dezen morgen ontving ik uit Holland een boek getiteld: 'Een Grootmoeder, door J.A. Bientjes'⁽⁴⁾. Het werd mij aangeboden 'door een Dames-comité dat de hulp van alle weldenkende inroept voor de ongelukkige Grootmoeder en haren kleinzoon'. Hebt gij ook zoo iets ontvangen en moet dat beschouwd worden als een gelddorsching?

'Pianospel'⁽⁵⁾ heb ik nog niet gelezen. Ik zal het vanavond lezen en u dan mijn indruk zeggen.

uw toegenegen
Cyriel

- (1) Advocaat Van Gils kon niet geïdentificeerd worden. *In onze Vlaamsche gewesten. Politieke schetsen*, verscheen in 1877 onder het pseudoniem W.G.E. Walter bij Ad. Hoste te Gent; de naam van de schrijfster, Virginie Loveling, werd pas bekend gemaakt bij de tweede editie, Gent, J. Vuylsteke, 1882, een uitgave van het Willemsfonds.
- (2) Albert Fredericq (1847-1911), zoon van Louis-Auguste Fredericq (1815-1853), d.i. de oudste zoon van Marie Comparée uit haar eerste huwelijk, met Jacques Fredericq. Albert Fredericq was één van de stichters van de Vlaamse conferentie van de Balie te Gent; hij speelde een belangrijke rol in de Vlaamse beweging; zie over hem Louis Fredericq, *Notes sur la famille Fredericq-Beaucarne*, 1940, p. 31-35.
- (3) Hotel-restaurant, gelegen tegenover het toenmalige Zuid-station (nu Parkhotel, Wilsonplein). Dit hotel wordt ook vermeld in Buysse's roman *'t Bolleken*.
- (4) Bedoeld is J.A. Bientjes, *Eene grootmoeder. Een waar levensbeeld*, opgedragen aan haar kleinzoon en peetekind Henry William Hoek. Zutphen, W.J. Thieme & Cie, 1893. J.A. Bientjes is verder bekend door vertalingen uit het Engels en het Duits van (vooral avontuurlijke) boeken voor de jeugd.
- (5) 'Pianospel', novelle van Virginie Loveling, verscheen in *Eigen Haard*, 1894, nr. 15, p. 225-227.

UBG hs. 3426 C (80)

Amsterdam 28 Nov. 94

Lieve Tante,

Ik wenschte u een langen brief te schrijven en 't is mij haast niet mogelijk: ik heb het hier al te druk⁽¹⁾. Ik heb reeds een aantal personen van de letterkundige wereld ontmoet en werd overal zeer goed ontvangen. Toen ik eerst bij M.v. Hall⁽²⁾ kwam was hij niet thuis; hij was met zijn dochter naar Antwerpen, maar dezen middag kwam hij mij bij Krasnapolsky⁽³⁾ opzoeken en mij te zijnent vragen. Ik kon dit niet aanvaarden, daar ik vanavond bij Mr V. Loghem⁽⁴⁾ dineer en daarna met hem naar den schouwburg ga.

- (1) Tijdens zijn korte verblijf in Nederland (november 1894) kon Buysse talrijke contacten leggen waardoor hij zijn publikatiemogelijkheden in Nederlandse tijdschriften verruimde. Een 'reportage' over deze eerste reis in Nederland gaf hij in 'Indrukken van een Belg in Nederland', verschenen in *De Amsterdamer*, 9 december 1894, nr. 911 en 23 december 1894, nr. 913; opgenomen in *Verz. werk*, d. 7, p. 281-288.
- (2) J.N. van Hall (1840-1918) is redactiesecretaris van *De Gids*. In het aprilnummer 1894 van dit tijdschrift was Buysse's novelle 'Een levensdroom' opgenomen (gebundeld in *Uit Vlaanderen*, 1899); in de afleveringen van juli, augustus en september van hetzelfde jaar was zijn roman *Sursum corda!* verschenen (in boekvorm november 1894, bij P.N. van Kampen, Amsterdam).
- (3) Bekend hotel in Amsterdam, aan het Damplein. Hier gebeurde ook de kennismaking met Albert Verwey, die hierover bericht in een brief aan Lodewijk van Deysse, geschreven tussen 30 november en 5 december 1894: 'Van de week in Kras, waar ik koffie dronk met Bauer en onze uitgevers, heb ik kennis gemaakt met Cyriel Buysse. Hij zat daar met Van Hall, die wegging (...). Hij was groot en rood met een kaal hoofd en sprak zeer vlaamsch'; geciteerd naar *De briefwisseling tussen Lodewijk van Deysse en Albert Verwey*, d. II: september 1894 - april 1898, ed. H.G.M. Prick, 's-Gravenhalte, Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, 1985 (Achter het Boek, jg. XIX afl. 1-3), p. 53. In dezelfde brief komt ook de in juli 1894 beloofde medewerking van Buysse ter sprake aan het *Tweemaandelijksch Tijdschrift*, geredigeerd door Van Deysse en Verwey (de novelle 'Brood of dood' zal verschijnen in afl. 4 van de eerste jaargang, maart 1895).
- (4) M.G.L. van Loghem (1849-1934), als dichter en prozaschrijver bekend onder het pseudoniem Fiore della Neve. Hij is redacteur van het tijdschrift *Nederland*, waarin in dit jaar (1894) de lange novelle 'Wroeging' is verschenen (in boekvorm 1895) en waaraan Buysse meewerkt sedert 1891.

Ik heb aan al die heeren over uw laatste werk gesproken en niemand had het gelezen. Is dat toch niet zonderling? Mij dunkt dat vele Hollanders niet beter op de hoogte der letterkundige zaken staan dan onze Belgen.

Ik ben echter zeer tevreden dat ik deze reis ondernomen heb; ik heb een aantal dingen geleerd die mij zeer nuttig zullen zijn. Ik heb namelijk kennis gemaakt met een aantal tijdschriften waarvan ik het bestaan om zoo te zeggen niet vermoedde en die wel zooveel honorarium betalen als de Gids. Ik heb er een heele lijst van met het getal regels en letters van ieder, zoodat men gemakkelijk kan berekenen welke op geldelijk gebied de voordeeligste zijn. Maar ik herhaal het, ik heb geen tijd om u dat al te schrijven, ik zal u dat in 't lang vertellen, Vrijdag of Zaterdag als ik terug in Gent kom.

De stad en de omstreken heb ik ook bezocht, maar toch haastig. Het was vooral een 'voyage d'affaires' dat ik ondernam.

Tot Vrijdag of Zaterdag dus.

uw zeer toegenegen

Cyriel

UBG hs. 3426 J (3)

Naamkaartje met opdruk: M^r & Mme Cyriel Buysse. [& Mme geschrap]

Datering poststempel: St. Denijs Westrem 21 mei 1900.

Hartelijk gelukgewenscht, lieve tante, met de decoratie⁽¹⁾. Ik was gisteren te Nevele, en hoopte u daar nog te ontmoeten om u persoonlijk te feliciteeren. Een dezer dagen kom ik u eens bezoeken.

(1) Ter gelegenheid van haar benoeming tot Ridder in de Leopoldsorde

UBG hs. 3426 F (17)

Briefkaart.

Den Haag, 10 Nov. 1903.

Lieve Tante, zeer hartelijke dank voor de toezending van het liedje⁽¹⁾. Ik hoop dat het met bijval in het stuk zal te pas komen. Ik schrijf ook een bedankingswoord aan den heer de Hoore⁽²⁾. Met het grootste genoegen las ik de *Twistappel*⁽³⁾ uit. Vooral het einde vind ik zoo mooi. Ik dacht aldoor aan l'*Evangéliste* van Daudet⁽⁴⁾, dat mooie boek. En toch is het weer heel iets anders. Ik maak u mijn hartelijk compliment over dit merkwaardig knap werk. In lang heb ik niets gelezen dat mij zóó boeide. - Hier gaat alles goed. Wij hopen u dezen winter bij ons te zien [.]. Wij twijfelen niet of Evany⁽⁵⁾ vervolgt naar wensch haar artistieke loopbaan[.]

Uw toegenegen
Cyriel

Veel groeten ook van Nelly⁽⁶⁾.

- (1) Vermoedelijk gaat het om een lied voor *Driekoningenavond*, de toneelbewerking van *De bietenstekker*, die voor het eerst werd opgevoerd door de Gentse amateurtoneelvereniging Multatuli-kring in het socialistische Feestlokaal, op zondag 25 oktober 1903 (in de toneelbundel van 1930 wordt als datum 15 december 1903 vermeld). Het driekoningenavondlied, waarvan tekst en melodie zijn afgedrukt in de oorspronkelijke publikatie van *Driekoningenavond* in het *Tweemaandelijksch Tijdschrift*, 5e jg., 1899, d. 2, werd weggelaten in de herdruk van het stuk in de toneelbundel *Het gezin Van Paemel... Vier tooneelstukken* (1930), waar het lied werd vervangen door de beginregels van het bekende sterrelied 'Wel sterre, wel sterre, gij moet er zoo stille niet staan'; zie C. Buysse, *De biezenstekker gevolgd door Driekoningenavond*, ed. A. van Elslander en A.M. Musschoot, Culemborg, 1977, p. 38. Vermoedelijk bevredigde het lied uit de editie 1899 niet en werd voor de diverse opvoeringen uitgekeken naar een geschikter lied.
- (2) Niet geïdentificeerd.
- (3) Verschenen in *Nederland*, 1903, III, sept., p. 65-125; okt., p. 177-245; nov. p. 281-332; in boekvorm, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel / Rotterdam, W.L. Brusse, 1904. De roman behandelt de levensgeschiedenis van Fernande Duquenne, die wegens gezondheidsredenen niet in het klooster kan treden. Als haar zus overlijdt verzorgt ze haar kind; ze zal ook toestemmen in een huwelijk met haar schoonbroer, een vrijdenker, om het kind een christelijke opvoeding te kunnen geven. De opgroeiende jongen wordt uiteindelijk de twistappel die hen zal scheiden. Fernande verlaat haar man en neefje en gaat toch in een klooster.
- (4) Alphonse Daudet, Frans schrijver (1840-1897), auteur van o.m. de bekende novellenbundel *Letres de mon moulin* (1869) en van de 'boertige' roman *Tartarin de Tarascon* (1872). Hij legde zich toe op de beschrijving van de eigentijdse zeden en werd een van de leiders van de naturalistische school. In *L'évangéliste* (1883) staat het godsdienstig fanatisme centraal. Naar aanleiding van dit boek werd Daudet ervan beschuldigd een 'méchante caricature du protestantisme' te hebben geschreven; zie M. de Grève in *Moderne Encyclopedie van de Wereldliteratuur*, tweede uitg., d. 2, Haarlem-Antwerpen, 1980, p. 352-353.
- (5) Niet geïdentificeerd.
- (6) Cyriel Buysse's vrouw, Nelly Dyserinck. Uit haar huwelijk met Theo Tromp heeft ze drie dochters: Inez, Mary en Thea. Buysse huwde met Nelly op 1 oktober 1896 te Haarlem, waarna het echtpaar zich vestigde te Den Haag, Laan van Meerdervoort 11.

UBG hs. 3426 F (41)

Den Haag 11 Laan v. Meerdervoort
16 Nov. 04

Lieve Tante,

Kijk eens wat een groot succes met *de Twistappel* [.]. Nu moet gij toch bepaald naar Holland komen om daar meer van te genieten. Ik las reeds twee andere kritieken (beide gunstig) in *Onze*

Eeuw en de *Spectator*⁽¹⁾. Wij kennen goed freule Lohman⁽²⁾ en zullen haar inviteeren als ge komt.

Allen maken het zeer goed en zenden u veel liefs.

Wanneer komt ge nu, lieve Tante?

uw toegenegen

Cyriel

- (1) De bespreking in *Onze eeuw*, jg. IV, 4 (1904), p. 158-159, is ondertekend G.F.H. *De twistappel* wordt er 'wel geen groot kunstwerk' genoemd, 'maar een niet onaardige novelle [...], waarmede de schrijfster nog getuigt van jeugdige kracht'. De bespreking in *De Nederlandsche Spectator*, 29-10-1904, nr. 44, p. 363 is van de hand van Wolfgang (pseudoniem van W. van der Mey, die ook met V. Loveling correspondeerde).

Ook in *Nederland* 1904, II, p. 367, zou een (gunstige) recensie van *De twistappel* verschijnen.

In een in het Frans gestelde brief aan zijn zus Alice, gedateerd 3 X^e 04 (UBG hs. 3426 (43)) schreef Cyriel Buysse al: 'Tante Virginie a vraiment beaucoup de succès avec son *Twistappel*. Hier il y avait une fort bonne critique dans le *Gids*'. Bedoelde bespreking in *De Gids*, Vierde serie, jg. 22, 1904, d. IV, p. 574-575. De recensent is 'aangenaam verrast' dat de Vlaamse romanschrijfster 'nog iets weet te vertellen, dat voor hare vroegere geschriften niet hoeft onder te doen', maar heeft reserves t.a.v. de laatste vijftientig bladzijden, die 'aan den indruk van het geheel schaden'.

Ook in een brief van Mevrouw Buysse aan Virginie Loveling, geschreven bij de jaarwisseling, 30 (of 31) december 1904, wordt gealludeerd op de gunstige reacties op de roman: 'Lieve tante, zoo vele mijner kennissen lazen "De Twistappel" en houden er bijzonder veel van. Ais ik die gunstige kritieken hoor, doet 't mij evenveel plezier als dat ik Cyriel's werk hoor roemen' (UBG hs. 3426 F (15) en (16)).

- (2) Jonkvrouw C. Anna Maria de Savornin-Lohman (1868-1930), Nederlands schrijfster van romans en sterk subjectief gekleurde polemische opstellen over onderwerpen van letterkundige en maatschappelijke aard. In 1903 verscheen de bundel *Over boeken en schrijvers. Subjectieve opstellen* (gerecenseerd door Buysse in *De Amsterdammer*, 19 juli 1903; opgenomen in *Verz. werk*, d. 7, p. 155-157); in 1904 verscheen van freule de Savornin een nieuwe bundel, *Letterkundig leven*. Buysse zal in de oorlog met haar polemiseren n.a.v. een uitlating van de schrijfster over het 'binnenvallen' van de Belgen in Nederland (*Verz. werk*, d. 7, p. 361-365). In de hiernavolgende brief zal blijken dat freule de Savornin een kranteartikel had geschreven waarvoor Virginie Loveling belangstelling had; we hebben niet kunnen achterhalen om welk artikel het gaat.

UBG hs. 3426 F (10)

Briefkaart.

Datering poststempel: 's-Gravenhalte 21.11.04
aankomst Gand 22 nov. 04

Lieve Tante, het adres van mevr. Couv[er?]⁽¹⁾ is: *Tweede Sweelinckstraat N°. 3.* - Freule L. was hier gisteren en zal u de courant met haar artikel sturen⁽²⁾. Misschien hebt gij het reeds ontvangen. Wat *Onze Eeuw*⁽³⁾ betreft, daar zal ik moeilijker beslag kunnen op leggen; maar als het u interesseert wil ik er wel het voornaamste voor u van copieeren.

Veel liefs van ons allen
uw toegenegen
Cyriel

Den Haag 20 Nov. 04

Omstreeks nieuwjaar kom ik u zeker opzoeken.

(1) Niet geïdentificeerd.

(2) zie hiervóór, br. 8 aant. 2.

(3) zie hiervóór, br. 8 aant. 1.

10 UGB hs. 3426 F (94)

Den Haag 5 Nov. 05

Lieve Tante,

Ik zal meehelpen in het bijeenbrengen van een sommetje ten bate van Gustave's kind⁽¹⁾. Teeken mij s.v.p. aan voor een gelijk bedrag als dat van Arthur en Alice. Het geld kan u uit Nevele gezonden worden.

Eindelijk heb ik Erfelijk Belast⁽²⁾ uitgelezen. Ik vind het heel mooi en aangrijpend. Alleen was ik een oogenblik gedesorienteerd door de weigering van 't meisje[.] Ik dacht dat ze onbewust zéér verliefd op den jongen man was en dat de scheuring nooit van háár kant komen zou.

V. Nouhuys vertelde mij dat gij ook aan *Groot Nederland* een roman hebt afgestaan⁽³⁾. Wij verheugen ons zeer daarin, en hopen dat gij niet te lang zult wachten hem te sturen.

Ik ben weer aan 't werk na mijn twee en half maanden vakantie en hoop nu ook heel den winter elken dag door te kunnen werken⁽⁴⁾.

Alles gaat hier best en eenieder laat u vriendelijk groeten. Wij hopen dat gij dit jaar eindelijk eens naar Den Haag zult komen.

Ik heb geen afscheid van u genomen vóór mijn vertrek en doe het ook met niemand meer. Ik kom immers zoo dikwijls terug.

Met veel liefs van ons allen
uw zeer toegenegen
Cyriel

(1) Niet geïdentificeerd.

(2) Verschenen in *De Gids*, 69e jg., vierde serie, 23e jg., derde deel, p. 363-422 (september) en vierde deel, p. 1-65 (oktober); in boekvorm, Rotterdam, W.L. en J. Brusse, 1906. De roman behandelt de sombere geschiedenis van Otto, die na het overlijden van zijn ouders op het platteland werd opgevoed door een tante en twee ooms. Hij heeft een zwak gestel en zal zich als arts vooral interesseren voor erfelijkheidsproblemen. Hij besluit nooit te trouwen. Hij wordt echter verliefd op een weesmeisje dat in hetzelfde dorp wordt opgevoed en dat evenals hij erfelijk belast is. Hij vraagt haar ten huwelijk; als zij hem afwijst pleegt hij zelfmoord.

(3) W.G. van Nouhuys vormt samen met Louis Couperus en Cyriel Buysse de redactie van *Groot Nederland* (1903, eerste jg.). De beloofde roman van Virginie Loveling werd in de eerstvolgende jaargangen van *Groot Nederland* niet opgenomen. In 1906, II, p. 139-148, verscheen wel een bijdroge over 'Milan van Servië', die de schrijfster te Parijs had ontmoet bij François Huet. Pas in 1907 zal een roman van Virginie Loveling in *Groot Nederland* worden opgenomen, maar dan wel *Levensleer*, geschreven in samenwerking met Cyriel Buysse.

(4) Van juli tot en met oktober 1905 verscheen de roman, *Rozeke van Dalen* in *Groot Nederland*. Na een lange zomervakantie in Afsnee is Buysse terug in Den Haag, waar hij begint met een nieuwe roman, 't *Bolleken*. Het boek is voltooid januari 1906.

UBG hs. 3427 A (16)

Briefkaart.

Datering poststempel: Nevele 5 III 1912
aankomst Gent 5 III 1912

Lieve Tante

Zoudt ge mij zoo spoedig mogelijk een goed portret van U willen zenden voor mijn artikel in *Op de Hoogte*⁽¹⁾. Dit is een zeer mooi tijdschrift. Ook een kiekje van uw huis, als gij er een hebt. Er is haast bij.

Donderdag vertrek ik naar den Haag. Hoop u nog vóór dien tijd te zien.

Uw

Cyriel.

Nevele maandag avond

(1) Het artikel verscheen in *Op de Hoogte*, 1912, p. 235-237, inderdaad met een foto van Virginie Loveling; opgenomen in *Verz. werk*, d. 7, p. 198-202. Het stuk is geschreven n.a.v. de komende hulde van Virginie Loveling op zondag 28 april 1912; over deze hulde zie hierna, br. 13.

UBG hs. 3427 A (29)

Datering: 1 dag na br. 11.
 Nevele dinsdag avond
 [6 maart 1912]

Lieve Tante

Wees maar gerust, ik zal er geen politiek bij te pas brengen. Daar staan wij immers boven. Ik spreek trouwens over geen enkel boek in 't bijzonder. Ik schrijf over U en over Vlaanderen, waaruit gij uw kunst hebt geput⁽¹⁾.

Carolus en proeven niet met uw brief ontvangen⁽²⁾. Die komen zeker morgen ochtend.

Ik ben niet van plan nog de minste moeite te doen om die eerste acte opgevoerd te krijgen⁽³⁾. Nu zou ik zelfs liever weigeren als ze 't mij nog vroegen. Als gij er dus niet speciaal op gesteld zift, beschouw ik het als een afgedane zaak. Ik heb het stuk ter lezing beloofd aan Hendrickx en was van plan het hem morgen of overmorgen te overhandigen. Kan ik morgen bij u aankomen, wat mijn plan is (in den namiddag) dan kunt gij het eerst lezen. Er is nu ook geen haast bij, want vóór 't najaar kan het toch niet opgevoerd worden.

Tot morgen dus, hoop ik

uw

Cyriel

(1) Zie hiervóór, br. 11 aant. 1.

(2) *Carolus*, 'Het weekblad van de Vlamingen', verscheen te Antwerpen sedert januari 1911. In nr. 14 van de eerste jg., 6 april 1911, was een stuk verschenen van Buysse over dierenbescherming (in *Verz. werk*, d. 7, p. 320-321; Inl. p. XXV). Welk nummer van *Carolus* door Virginie Loveling werd opgestuurd is niet met zekerheid uit te maken. Bedoelde proeven zijn misschien de proeven van *Levensleer*; zie hierna, aant. 3.

(3) Vermoedelijk wordt hier gealludeerd op een toneelbewerking van *Levensleer*, de Gentse volksroman die in 1906 door Buysse werd geschreven in samenwerking met zijn tante Virginie. De roman verscheen in 1907 onder het pseudoniem Louis Bonheyden in *Groot Nederland* en werd in 1912 (ter gelegenheid van de hulde Virginie Loveling) in boekvorm uitgegeven bij Ad. Herckenrath. Het boek werd, volgens M. Basse (*a.w.*, II, p. 188), 'ter gelegenheid van de feesten, ter eere van Mejuffrouw Loveling in 1912 gevierd, onder de deelnemers uitgedeeld'. Het in het A.M.V.C. te Antwerpen bewaarde handschrift van de toneelbewerking, getiteld *Euzeke*, is geschreven door Buysse; het eerste van de vier bedrijven ontbreekt in dit handschrift, wat klopt met de mededeling hier, dat Buysse het eerste bedrijf aan Arthur Hendrickx (de toenmalige directeur van de Gentse Schouwburg) ter lezing zou hebben gegeven. De toneelbewerking werd pas opgevoerd in de Koninklijke Nederlandse Schouwburg op zondag 7 augustus 1922, waarbij het stuk werd voorgesteld als een 'toneelspel in vier bedrijven door Cyriel Buysse en Henri van Daele' (zie *Verz. werk*, d. 6, Inl. p. XLV-XLVI).

UBG hs. 3427 A (15) a en b

Briefkaart.

Datering poststempel: aankomst Gent 30 III 1912

Haarlem 28 maart 12

B.C.⁽¹⁾

Van morgen was ik bij nicht Noe⁽²⁾, die mij vertelde [dat] zij graag wilde mede doen aan de hulde die tante Virginie bewezen wordt⁽³⁾. Wilt gij nu zorgen dat men haar nog een brief zendt.

- (1) Wel te lezen als 'Beste Cyriel'. Het gaat hier om een briefkaart, gestuurd door Nelly Buysse-Dyserinck aan haar echtgenoot in Den Haag, terwijl zij op bezoek was bij haar familie in Haarlem. Buysse voegde onderaan twee regels toe en stuurde het kaartje gewoon door, na het adres op de voorkant vervangen te hebben door het adres van Virginie Loveling.
- (2) Niet verder geïdentificeerd.
- (3) Op zondag 28 april 1912 werd een groots huldebetoon georganiseerd ter ere van Virginie Loveling. Tijdens een plechtige receptie op het stadhuis werd haar een gouden herinneringsmedaille overhandigd door de burgemeester, waarna een academische zitting volgde in de Nederlandse Schouwburg. De feestrede werd er gehouden door René de Clercq; aan de gevierde werd haar borstbeeld overhandigd, vervaardigd door de Gentse kunstenaar Karel de Cock. Het luisterrijke feest werd besloten met een 'groot volksbanket' in de zalen van het Posthotel en een concert op de Kouter.
Een uitgebreide correspondentie en documentatie rond deze viering wordt bewaard in UBG hs. 3427 A en B. Over de viering te Nevele, zie J. van de Castele, 'De Virginie Loveling-hulde in 1912: Nevele wou niet achterblijven', in *Confrontaties met Virginie Loveling*. Monografieën van de Heemkundige kring 'Het Land van Nevele', II, 1974, p. 32-55 (met bijlagen, p. 56-76; waaronder het ironisch-kritische verslag van K. van de Woestijnti in de N.R.C., 30 april).

Het adres is Mevrouw Noé - Peaux 13 Parklaan Haarlem Hartelijk gegroet door je liefste C.M.⁽⁴⁾

Ook W.G. van Nouhuys 49° Celebesstraat den Haag wil meedoen en vraagt circulaire Cyriel

(4) Te lezen als Chère Mamie. Buysse zelf gebruikte deze afkorting in de brieven aan zijn vrouw.

UBG hs. 3427 A 223

Briefkaart.

Datering poststempel: Nevele 14 V 1912
aankomst Gent 14 V 1912 Gand

Dear Aunt

With great pleasure!⁽¹⁾ I hope to see you very soon, but I am busy moving now. I will call on you within a couple of days. Yesterday I met Herckenrath and understood they had not yet progressed a bit with the book⁽²⁾. It 's a pity!

Your very affectionate
Cyriel

Nevele 14 May

(1) De aanleiding tot de brief is onbekend.

(2) 'The book' kan *Levensleer* zijn, verschenen in boekvorm bij Ad. Herckenrath te Gent, 1912; of misschien wordt de kleine brochure bedoeld, *Huldebetooging ter Eere van Virginie Loveling. Haar werk en hare beteekenis voor het volk*, Gent, Ad. Herckenrath, 1912 (16 blz.), een 'uitgave van het Loveling-comiteit' dat in het leven was geroepen n.a.v. de grootse viering op 28 april van dat jaar; secretaris van het comité was Richard de Cneudt, die voor de brochure een korte tekst over de schrijfster verzorgde.

Bijlage

In *L'indépendance belge* van maandag 26 augustus 1929 (99e année, n° 238) verscheen op de voorpagina een interview met Buysse in de rubriek 'Les Grandes Enquêtes de l'Indépendance Belge', getiteld:

Pour la solution du problèmes linguistique L'opinion d'un écrivain flamand: M. Cyrille Buysse

M. Cyrille Buysse occupe dans le monde intellectuel flamand une position de premier plan. Écrivain délicat, il aime passionnément le peuple et la langue de la vieille mère Flandre. Mais ardemment patriote, il ne sépare jamais dans son cœur la Flandre de la Belgique.

Nous le découvrîmes dans sa retraite champêtre des environs de Gand.

On n'a pas encore accordé aux Flamands, nous dit-il, cette université flamande qu'ils réclament depuis de longues années, dont ils ont fait le symbole de leur émancipation culturelle, et qu'on leur avait promise. La formule Nolf, d'une valeur pédagogique pour le moins douteuse, n'a été qu'une demi-mesure qui n'a pleinement satisfait personne. La politique de continuelles tergiversations que l'on a pratiquée à cet égard a plus fait pour exciter les impatiences et examiner certaines passions, a pour tout dire apporté plus d'eau au moulin néo-activiste que l'on ne semble s'en douter à Bruxelles. Que l'on en finisse donc une fois pour toutes en donnant aux Flamands une université intégralement flamande.

- *A Gand?*

- Voilà, sans doute, le côté épineux du problème. Beaucoup de Flamands tiennent, en effet, essentiellement à voir créer cette université à Gand. Cette solution a pour elle un cachet de grande simplicité et une apparence d'égalité, puisqu'il y aurait dès lors une université d'Etat flamande et une française. Elle a contre elle le passé historique de l'Université de Gand, les revendications des éléments francophones de Flandre, son caractère brutal dans lequel certains voient un acte de mauvais gré à l'égard du français, et surtout le souvenir de l'«université von Bissing». Pour ma part, qu'on la place à Gand ou ailleurs, peu m'importe: ce que je juge essentiel et indispensable, c'est la création d'une université réellement, intégralement flamande.

M. Buysse nous parle ensuite des origines, du passé, des tendances actuelles du mouvement flamand.

- Ce mouvement, dit-il, a passé par des phases diverses, à prédominance tantôt culturelle, tantôt politique. Il s'est, d'autre part, fractionné en diverses tendances divergentes, souvent même violemment opposées, *et entre quelles on ne fait pas toujours, dans certains milieux, les distinctions qui s'imposent.* A l'heure qu'il est, les deux tendances principales, politique et culturelle, coexistent et souvent s'affrontent. Et dans l'ensemble, le mouvement a aujourd'hui pénétré jusqu'aux couches profondes de la population, gagné l'âme populaire.

Il a apporté au peuple flamand des avantages incontestables, en lui apprenant notamment à lire et même à parler. Car il y a trente ans, c'est à peine si le peuple flamand bégayait sa langue. Il la parle aujourd'hui de plus en plus correctement; et de même la valeur des productions littéraires flamandes a, au cours de ces trente années, très remarquablement augmenté. Aussi, les gens qui, vivant en pays flamand, persistent à ne pas vouloir connaître l[e] flamand, s'y sentent-ils de plus en plus - sans vouloir l'avouer - en état d'infériorité. Que ces gens parlent français, je ne songe point à leur en contester le droit; mais qu'ils parlent donc aussi la langue du peuple au milieu duquel ils vivent! Et qu'ils la parlent convenablement; ce n'est pas trop leur demander! J'estime qu'il y va de notre dignité nationale.

- N'y a-t-il pas cependant, dans certains milieux flamingants, une tendance nettement anti-française?

- J'allais y venir. Il y a, en effet, à cet égard, deux tendances: celle des flamingants qu'anime exclusivement l'amour de leur langue et de leur peuple; et celle de ceux que, en plus de ce sentiment respectable, anime la haine de tout ce qui est français. C'est là l'aspect mesquin négatif et très malheureux du mouvement, ou plutôt une déviation regrettable provoquée le plus souvent par l'action haineuse de certains éléments subalternes et, pour tout dire, d'un aloi inférieur. Pour 'préserver' la Flandre des idées démocratiques et 'subversives' ayant cours en France et en Wallonie, ces gens n'ont pas hésité à susciter la méfiance, le mépris, la haine des populations catholiques flamandes à l'égard de tout ce qui est français. L'activisme et ses succédan[t]s d'après la guerre sont les fruits amers de cette politique rétrograde. Mais les Flamands de bon sens, tous ceux qui réfléchissent et voient plus loin que le clocher de leur village, se gardent bien de combattre la langue française, dont ils apprécient au contraire les services qu'elle peut leur rendre.

- *Ces Flamands-là sont prêts à reconnaître les droits des minorités d'expression française en Flandre?*

- Oui, et à les respecter scrupuleusement. Et ces Flamands-là sont, soyez-en assuré, l'énorme majorité. Aussi bien, la difficulté en cette affaire ne vient-elle pas de ce côté, mais bien de certains éléments 'minoritaires' eux-mêmes. Nous avons, par exemple, à Gand, une minorité 'fransquillonne', composée de presque tous les 'possédants'. Eh bien! quoique généralement Flamands de naissance, un trop grand nombre de ces 'fransquillons' affichent un injurieux mépris à l'égard de tout ce qui est flamand. Cette attitude à la fois mesquine et maladroite provoque naturellement des réactions ultra-flamingantes dont, en définitive, le pays fait les frais. L'énorme majorité des Flamands est toute prête à respecter loyalement les droits - incontestables d'ailleurs - des minorités linguistiques en Flandre. Mais encore faut-il que certains éléments, parmi ces minorités, abandonnent enfin l'attitude hautaine et dédaigneuse qui a empêché jusqu'ici un rapprochement fructueux entre les masses populaires et eux.

- *Et quel status, ces minorités...*

- Non, ne me demandez pas cela: c'est affaire aux hommes politiques de régler ces questions, non à un écrivain. A chacun son métier, n'est-ce pas? Le problème linguistique est posé. Je souhaite que la solution qu'on lui donnera soit basée essentiellement sur le respect des droits naturels et des aspirations culturelles de tous les Belges, et contribue à consolider encore l'unité nationale, dont certains extrémistes flamingants font actuellement trop bon marché, allant jusqu'à préconiser, ouvertement ou avec d'hypocrites réticences, le déchirement de la Belgique. Cette politique-là est à la fois criminelle et puérile: car, outre que la plupart des Flamands sont hostiles à tout rattachement politique à la Hollande, on ne voit guère l'Europe permettre pareille éventualité, qui risquerait de placer la Flandre sous l'influence allemande, entraînerait automatiquement l'annexion de la Wallonie à la France et pourrait mener tout droit à une nouvelle guerre dont, Flamands et Wallops, nous serions - dans des camps opposés - les premières victimes.

- *Vous condamnez donc sans réserve le séparatisme activiste?*

- Sans réserve. Et j'ai conscience de servir ainsi, non seulement la Belgique, mais plus encore peut-être la Flandre. Car personne n'a jamais fait autant de mal à la Flandre que les activistes, qui ont rendu le mouvement flamand tout entier suspect aux yeux de nombreux Belges patriotes. Il me semble qu'à cet égard, on fasse en ce moment, dans les milieux non-

flamands ou flamingants, un louable effort de meilleure compréhension des tendances réelles du mouvement flamand.

Aux dirigeants de celui-ci à seconder cet effort et à en faire bénéficier la Flandre et la Belgique entière, en désavouant nettement, sans équivoque possible, tous les éléments qui, sous couleur d'extrémisme, trahissent en réalité et la Belgique, et la Flandre. On se retrouvera, dès lors, entre bons citoyens, et l'entente, j'en ai la certitude, se fera toute seule. A.S.

Cyriel Buysse te Gent gevierd door A. van Elslander

I

Cyriel Buysse is tweemaal te Gent gevierd geworden: in 1911 en in 1929. De belangrijkste viering was ongetwijfeld die van 1929, toen hij zeventig werd. Die van 1911 moet gezien worden in het verlengde van de manifestatie te Antwerpen, op zondag 9 april, en had trouwens een week later plaats: op eerste Paasdag 1911.

Over de Antwerpse viering zijn we uitvoerig ingelicht door een ‘feestschrift’ van 62 pagina's waarin allerlei teksten zijn afgedrukt⁽¹⁾: circulaire's die laten zien hoe de hulde tot stand kwam en de redevoeringen die er werden uitgesproken, met uitzondering evenwel van het dankwoord van Buysse op het banket dat pas vijftig jaar later zou worden gepubliceerd⁽²⁾.

Het programma van de Gentse viering is kennelijk door dat van Antwerpen geïnspireerd. Zowel te Antwerpen als te Gent krijgen we een opvoering van *Het gezin Van Paemel* door de Multatulikring en een ontvangst door het stadsbestuur. De hulde te Antwerpen nam een hele dag in beslag: in de voormiddag een ‘ontvangst ten Stadhuisse van Antwerpen door het College van Burgemeester en Schepenen’ met ‘Aanbieding van eene officieele oorkonde van wege het magistratuur’ en toespraken van volksvertegenwoordiger Louis Franck en burgemeester Jan de Vos; in de namiddag de opvoering van *Het gezin Van Paemel* met tussen het

- (1) *Stad Antwerpen. Huldebetoon Cyriel Buysse op Zondag 9 April 1911. Feestschrift.* De brochure bevat ook de namen van de zowat 350 deelnemers aan de hulde, waaronder een zeventigtal uit het Gentse.
- (2) In onze studie *Cyriel Buysse. Uit zijn Leven en zijn Werk*, II, Antwerpen, 1961, pp. 64-65.

tweede en derde bedrijf nieuwe redevoeringen van Louis Franck als voorzitter van het Inrichtend Comité, van Edward Anseele als schepen van de stad Gent en van de heer Meyer, secretaris van de Multatulikring. Volgen in het ‘feestschrift’ nog de toespraken op het feestmaal 's avonds: van voorzitter Louis Franck, die ook een tekst van Maurice Maeterlinck voorlas, van de heer W. Rooseboom, oud gouverneur-generaal van Nederlandsch-Indië, van Camille Lemonnier en van Maurits Sabbe.

Te Gent begon de viering pas 's avonds, met de opvoering van *Het gezin Van Paemel* in de Koninklijke Vlaamse Schouwburg, met tijdens de pauze een feestrede door René de Clercq, gevolgd door een ontvangst van de gevierde in de foyer van de schouwburg door het gemeentebestuur, vertegenwoordigd door de (socialistische) schepenen Anseele en Lampens en het (liberaal) gemeenteraadslid De Weert. Burgemeester Braun was daar niet aanwezig, maar was wel Cyriel Buysse komen begroeten in de loge waar hij samen met zijn tante Virginie Loveling en zijn familie tijdens de vertoning had plaatsgenomen. In de foyer dan sprak Gustaaf D'Hondt, die ook bij de viering te Antwerpen was betrokken geweest⁽³⁾, namens het Inrichtend Comité en ‘De Kunstvrienden van het Nederlandsch Tooneel’. Hij herinnerde aan zijn twintigjarige vriendschap met Buysse en stelde de schrijver voor aan het College, dat hij dankte voor zijn bereidwilligheid deze hulde te hebben georganiseerd. Daarop hield schepen Anseele namens de Stad een toespraak die we hier laten volgen naar de tekst zoals hij in het dagblad *Vooruit* van dinsdag 18 april 1911 werd afgedrukt.

Mijnheer Buysse,

In naam van het Gemeentebestuur der stad Gent, breng ik hier eene welgemeende en oververdiende hulde aan onzen meesterlijken Vlaamschen schrijver, Cyriel Buysse.

(3) Zijn naam komt voor, naast die van Lode Baekelmans, Richard Baseleer, Ary Delen en Victor de Meyere, onderaan de tekst van de circulaire die op 30 november 1910 werd rondgestuurd ten einde een comité samen te stellen om ‘den Vlaamschen schrijver CYRIEL BUYSSE, ter gelegenheid van de verschijning van zijn roman “*Het Ezelken*”, een blijk van bewondering en sympathie te geven’.

Gent, de stad der noeste vlijt en machtige arbeidskracht; Vlaanderens hoofdstad, waaruit zoo menige beweging is opgegaan tot de verstandige en stoffelijke ontslaving van het Vlaamsche volk. Gent was de hulde verschuldigd aan haren grootsten schrijver en 't is mij een onzeggelijk genoegen dat ik die hulde brengen mag.

Kunstenaars worden graag gevierd, maar geen werd het rechtzinniger en vuriger dan Buysse, die met zijn kunst bij ons staat.

Sommigen zeggen; 'Zijn typen zijn ruw en zijn taal is grof'; maar heeft hij ze aldus gemaakt? Neen, hij heeft ze aldus gevonden en zijn studie van dat volk bewijst zijn eerbied en zijn liefde voor dit volk en daarom is hij ons zoo duurbaar.

Ga voort, Buysse, voort op den weg die gij u zelf hebt gekozen en weldra zult gij u eene eereplaats veroveren in het hart van den laatsten van hen die onrechtvaardig lijden in den lande en van allen die strijden voor de verheffing van den te lang miskenden arbeid.

Ga voort, toon hoe het Vlaamsche volk is en wij zullen u helpen dat het eens worde waarop het recht heeft door zijn werken, zijn vernuft en zijn taaien wil.

Ga voort, vereenvoudig nog uwe taal, maak ze helder als de bron, eenvoudig als het sprookje, aandoenlijk diep als de parabel en in korten tijd is geen werkmanshuis en geen boerenhof waar uwe werken niet gelezen worden.

Ga voort, rijst door uw werk hoog, tot boven onze torens en belforten, dat de kleinsten, dat de kinderen u zien en kennen; dat uw werk één wordt met het bloed en het vleesch van Vlaanderens Volk, en gij met dit volk voortleeft en overwint.

Voort Buysse, voort!

Gij gevoelt het als wij, er loopt een siddering door Vlaanderen, hier trilt den grond, daar komt eene kloof er in, ginder worden donkere floersen weggerukt; nog verder breekt de zon door de duisternis; een gansch volk komt in beweging, de schoot der levende, kampende menschheid gaat zich weldra met nieuw volk aanvullen.

Hoezee! Zij die heden avond uw stuk zoo meesterlijk spelen zijn gewone werkmenschen; de honderden en honderden die bij uw werk en hun spel hebben geweend, gesidderd en in toejuichingen zijn losgebarsten, zijn gewone werklieden. De Arbeid heeft de Kunstenaars begrepen en zich met de Kunst verzoend; de Arbeid is er door verheft en de Kunst heeft er door het element de onsterfelijkheid gevonden.

Heugelijke dag, die in het leven van het Volk met gulden letteren blijft geboekt!

Buysse en alle kunstenaars, rekest op de Stad Gent.

In de mate harer zwakke middelen zal zij haren plicht doen voor u en voor de Kunst; doet gij, Kunstenaars, uw plicht voor ons Volk en Onze Stad en door dit broederlijk samenwerken zullen wij er allen bij klimmen.

In naam van Gent hulde, hulde, dus dubbele hulde en hoezee, hoezee voor Buysse!

We meenden dit staaltje van direkte en bezwerende welsprekendheid van de Gentse volkstribuun, wiens ‘onvergelijkelijk Gents’⁽⁴⁾ een week te voren te Antwerpen op Emmanuel de Bom zo'n overweldigende indruk had gemaakt, onze lezers niet te mogen onthouden, maar ook de hooggestemde, meer gepolijste en naar de vorm meer traditionele feestrede van René de Clercq, waarvan de volledige tekst in het *Letterkundig Bijblad* van de aprilaflevering 1911 van *De Witte Kaproen* van Alfons Sevens verscheen, mocht hier niet ontbreken. Het stuk zou daarna worden overgenomen in het dagblad *Vooruit*, dat uitvoerig ingaat op de hulde aan Buysse zowel te Antwerpen als te Gent. Omtrent dezelfde tijd - tussen 11 april en 14 juli 1911 - verschijnt als feuilleton de ‘sociale’ roman van Buysse, *'n Leeuw van Vlaanderen* (1900) in het socialistisch dagblad, dat met de publikatie van dit ‘prachtig werk’ nieuwe lezers hoopt te winnen.

Redevoering gelezen door dichter René De Clercq bij de huldebetooging Cyriel Buysse in den grooten Schouwburg te Gent, op Paaschdag 1911.

Damen en Heeren,

Gansch nog onder den indruk der heuglijke viering te Antwerpen, waar de magistraat der stede en het puik der ontwikkelde Vlamingen, eerbiedig en genegen, den machtig-prachtigen kunstenaar, Cyriel Buysse, de hulde brachten van hun blijde bewondering, acht ik het mij eer en

(4) Em. de Bom, *Nieuw Vlaanderen. Kunst en Leven*, Brussel/Amsterdam, 1925, p. 257: ‘De Multatuli-kring en Cyriel Buysse’. De Bom noemt er Anseele ‘een der geweldigste en origineelste redenaars, die ik ooit heb gehoord’.

geluk, tegenover den grooten Oostvlaming, in de hoofdstad zijner provincie, de tolk te mogen zijn van de geestdriftig feestende menigte.

Daar is vreugd in mijn hart en hoop voor de toekomst, want hetzelfde Vlaanderen, dat zoo kranig en fier vooruit kan treden voor zijn recht, weet ook zijn meesters, die de klaarste glans zijn van zijn eigen schoonheid, in hun hoogte te herkennen, en warm en innig dankbaar te zijn.

Van beide steden uit zal nu de naam van Buysse, moet nu het werk van Buysse, dringen en dragen tot in de nederigste dorpen van het land!

Niet langer zegge men dat men de dooden des te luider prijst om de levenden niet te hooren, niet langer vermoede men dat vrees voor waarheid en afgunst van het groote leiden tot politiek fluisteren en politieker zwijgen; en heeft het jaren geduurd eer de schoonste verteller na Conscience, sterker en steviger in zijn mannelijken aard, door zijn eigen geliefde volk naar waarde werd geschat - thans wordt de blinddoek van veler oogen weggerukt, en als om strijd looft men den schrijver om zijn stoute scheppingskracht en verbazende vruchtbaarheid.

Zijn vruchtbaarheid: In de vijf en twintig jaren zijner letterkundige loopbaan, heeft Cyriel Buysse ons geleverd een zestigtal werken, waaronder vijf en twintig groote boekdeelen: romans, novellen, drama's.

Zijn scheppingskracht: Geen ander kunstenaar hier te lande, verstond het menschen en toestanden zoo te doen worden en spreken dat ze, onuitwischbaar meêvergroeiden en één werden met het onvergeetbaarst bijgeblevene van ons persoonlijke levensonderfinding.

Ik vraag het U, Dames en Heeren, zult gij van Paemel, den slaafschen, stijfkoppigen ouderwetschen buitenman, die nauwelijks mort tegen zijn lot, die buigt voor zijn beulen, scheldt op zijn thuis en raast in zijn binnenst omdat het niet gaat met werken totdat men er dood bij valt, zult gij dien arme en zijn miserie niet eeuwig voor de oogen dragen? En bazin van Paemel, dat ingoed mensch, vol liefde voor haar kinderen, vol zachte toewijding jegens den grimmiger zwoeger die ook haar 't leven lastig maakt, die kranke sloor, voor zichzelf tevreden met alles, maar angstig in de ziel voor allen wie haar aan het harte liggen, zult gij dit Vlaamsche moederkeu ooit nog vergeten? En hun zonen en dochters, die Masco, de paster, de bode, de veldwachter, dat adellijk gemeene en trotsche geboefte, al dat eigenaardig landelijke volk door een eenvoudigen kring van stadsarbeiders hier zoo heerlijk

uitgebeeld, staan zij niet voor u zoo werkelijk als de werkelijkheid zelve?

Gewis, hier en elders moet gij 't getuigen: deze opvoering is een echt wonder, eervol tegelijk voor de inrichters van het feest, voor de spelers, liefhebbers, ja, maar flink als artisten, eervol vooral voor den schrijver, en beschamend tevens voor de officieels wereld waaruit zijn edel en eerlijk gewrocht zoolang als verderflijk werd geweerd.

O de kortzichtigen die hem niet begrepen, of niet wilden begrijpen! Dat hij schilderde, ruwweg, de ellende, de stoffelijke en zedelijke, van zijn ras, dat was zijn moed; dat hij smaalde op de durflooze vadsigheid van zijn anders zoo duurzame landgenoten, dat was zijn liefde; dat hij de armoede hutten in rijkdom van schoonheid wist om te keeren, dat was zijn kunst!

Een vriend schreef me: Buysse die prachtkerel wordt aangegrauwd. Doch hij hoefde 't mij niet te schrijven. Ik geloofde 't, ja, ik wist vooraf dat het gebeuren moest!

De menschjes die lispelen van kunst om de kunst en eigenlijk meenen kunst om niets, waren al te blij dat de letterkunde bleek niets anders meer te leveren dan een fraaibevijlde novellistiek waarin de beschrijving het verhaal verdringt, het decor de handeling, de klank de gedachte - o nieuwe gedachten! roepen ze wel eens, maar met nieuwe vormen zijn ze al overvoldaan - die menschjes dus, die enkele schrijvers overschatten om hun schilderwerk en taalmuziek, en andere waarschuwen als zij meer willen zijn dan toegejuichte zwijgers in woorden, zullen natuurlijk een man kleineeren die vertelt zòo dat men luistert, die toestanden laat spreken zòo dat men iets leert, die in 't verkwezelde Vlaanderen durft jolig te zijn als Jordaens en geweldig als een boschgeus.

Daar hebben we 't: Buysse is uit den booze.

Wie felle pogen heeft en de letterkundige strooming tot op den grond doorziet, beklagt het op den duur dat onze beste dichter een priester was, die niets liefhad dan zijn Leye, zijn land en zijn God! Zeer veel voor hem, maar te weinig voor ons, die 't meest voor menschen staan. Haar uitwaterend tot stilstaande oppervlakkigheid hebben onoorspronkelijken Gezelle's oorspronkelijke kunst als de eenig goede beschouwd, en zonder het te weten of te willen is de brave natuurdichter tot een Voorlooper vernederd van de fijne, brooze, nietszeggende doch alleenzaligmakende reactie. Nergens is die zoo eigenwijs aanmatigend als in hare kritiek.

Voor Buysse met zijn krachtig voorkomen, al vuur en drift, zijn open blik en luide woord; voor Buysse die den buiten kent en echt te zien geeft, niet alleen om lucht, veld, beek en boom, maar om zijn venten en deernen, snaaksche kapoens en eigenzinnige oudjes, om fierheid in kortwoonsten en gemeenheid op kasteelen, om armoede hier en geilheid daar, om schijnheiligheid bij velen, verdrukking en verdrukten overal, voor Buysse die alles laat opgaan in ware daâs en doening, en het gansche omvat in den goudgloei van zijn eigen overmoedig luidruchtig lachend leven - voor dien, waarachtig, was in ons genieperige parochielitteratuur geen plaats, tenzij in den donkeren schandhoek.

Daaruit thans voeren wij hem triomfantelijk, hem huldigend, dankbaar, in het volste licht.

Dat de sterke er soms onbarmhartig en onbesuisd op lossloeg, en het aleens Vlaanderen in 't algemeen liet ontgelden waar slechts enkelen een kastijding verdienden kunnen wij hem zoo kwalijk niet nemen: hij was immers een langmiskende, een eerstverongelijkte, en bovendien, wie niet straft, bemint niet.

Wij hebben het ook gedaan.

Ging Buysse te ver, hij heeft het ridderlijk erkend, en niemand heeft het recht hem den eersten steen te werpen, vooral niet in een wereld, sterk voorzeker door de taaiheid der oudere strijders, maar sterker nog door den terugkeer van velen waarvan de laatste wellicht de eerste worden.

Dit is mijn overtuiging: Buysse's temperament is door en door Vlaamsch. Geen schrijver hier is zoo episch-breed aangelegd als hij. Geen is zoo stout, zoo vrij, zoo lees- en genietbaar, zoo levend belevend. Ons Vlamingen zij dit overschot van reden om hem hoog en lief te houden, en te verdedigen tegen wie ook.

Dames en Heeren,

Ik meen ook uw hulde aan Vlaanderens gevierden kunstenaar te mogen samenvatten in dezen mijn hartewensch: Leve Cyriel Buysse en bloeie voort zijn werk tot heil van het Vlaamsche Volk!

II

De zeventigste verjaardag van Cyriel Buysse in 1929 werd aanleiding tot tal van gelegenheidsbijdragen en interviews in bladen en tijdschriften en van huldebetogingen te Brussel, Den Haag en Gent.

Johan de Maeght, Fritz Francken, Herman van Puymbroeck en Maurice Roelants gaan Buysse opzoeken en brengen daarover verslag uit voor de lezers van *Het Laatste Nieuws*, *De Volksgazet*, *De Schelde* en *De Telegraaf*. De ‘Vlaamsche Halfmaandelijksche Kroniek’ *Vandaag* wijdt aan Buysse bijna een heel nummer, met veel foto's geïllustreerd. De bijdragen zijn van Toussaint van Boelaere, Lode Baekelmans, Richard Minne, Frans Coenen en J. Bloem.

Herman van Puymbroeck bezorgt in dat jaar ook een aangevulde versie van zijn boekje uit 1911, *Cyriel Buysse en zijn Land*. Een grondige vertrouwdheid met het oeuvre, verdiept door persoonlijke contacten met de schrijver zelf, groeide bij Achilles Mussche uit tot het bekende stijlvolle essay, fraai uitgegeven met een houtsnede van Frans Masereel.

De hulde te Brussel, op touw gezet door de Vereniging van Vlaamse Letterkundigen en voorzien voor 22 september, wordt wegens het afsterven van Karel van de Woestijne uitgesteld tot einde oktober, maar op 20 september wordt te Antwerpen in de Stedelijke Hoofdbibliotheek een tentoonstelling van zijn werk ingericht. Buysse bezoekt ze op 26 september - hij is de twintigste zojuist zeventig geworden - en wordt bij die gelegenheid door zijn oude vriend Emmanuel de Bom en door schepen Eekelers toegesproken. Voor de academische zitting in de gotische zaal van het Brusselse stadhuis op 27 oktober was voorzitter Vermeylen erin geslaagd een katholiek spreker te vinden, bereid op een openbare hulde woorden van waardering voor Buysse uit te spreken, namelijk Dr. Jan Grauls, en dat twee jaar nadat in het tijdschrift *Boekengids* een artikel was verschenen waarin Buysse aan de kaak was gesteld als ‘de type van den perversen dekadept, den cynieken antiklerikalist, den vuilschrijver die aast op passies’ en de ka-

tholieke lezer de raad was meegegeven: 'Wie respekt heeft voor zich zelf en rein wil blijven, rake nooit een boek aan van deze auteur, ook liefst niet deze die op zichzelf onschuldig zijn'. Op de huldezitting te Brussel voerden verder nog, naast Vermeylen, Herman van Puymbroeck, Gustaaf D'Hondt, Lode Baekelmans en Herman Teirlinck het woord en tijdens het feestmaal dat volgde nog vele anderen⁽⁵⁾. Op 30 november werd Buysse in de Haagse Kunstkring ontvangen, samen met Willem Kloos en Hélène Swarth, en twee weken later was het de beurt aan Gent met op 14 december een feestavond in de Koninklijke Nederlandse Schouwburg en op zondag 15 december een plechtige ontvangst op het stadhuis en een feestmaal in het Post-Hotel.

De viering te Gent, die tevens als sluitstuk van het Buysse-jaar 1929 kan worden beschouwd, werd ingezet met een toneelavond in de K.N.S. Na de creatie van de korte eenakter *Sususususut!*, gevolgd door de voordracht van enkele prozabladzijden, had de eigenlijke hulde plaats.

'Na de uitvoering van een stemmig orchestnummer - aldus *De Gazette van Gent* van 18 december 1929 - ging het doek op: een sober, streng, smaakvol en helder belicht decor, gesmukt met sierlijke planten. De sympathieke jubilaris zat in een fauteuil, omringd door de leden van het Feestcomiteit.

De heer Gustaaf D'Hondt, voorzitter van voornoemd comiteit, hield een prachtige, kernachtige en innig-gevoelde feestrede, waarin hij het werk en de grote litteraire verdiensten van den gevierden meester-verteller op zeer rake, schilderachtige en psychologischjuiste wijze karakteriseerde. Spreker zegde onder meer:

Indien Buysse steeds is geweest de man van te lande, de man van 'de kleinen', de man vooral van Vlaanderen's landouwen, is hij zeker steeds gebleven en geweest, de mensch, die voelde en deelde wat anderen leden, die zich gaf, geheel en al, met hart en lijf aan hen, die het miezerige, platte doen in dagelijkschen terugkeer hadden door te maken.

(5) Onder meer Raymond Herreman, wiens tafelrede werd gepubliceerd in *Ontwikkeling*. Maandschrift uitgegeven onder de bescherming van de BWP, 1929, pp. 587-591.

Buysse, de miskende van jaren, kwam eindelijk tot zijn recht. Het nederige, kleine volk vereerde hem steeds en zijn werk wordt door hetzelfde hooggeschat.

Hopen we, met de duizenden van den feestavond mee, dat hij ons nog lange jaren worde bewaard en zijn werk nog nieuwe successtappen mag kennen'.

Aldus de verslaggever van *De Gazette van Gent*, die nog korte tussenkomsten vermeldt namens de Gentse afdeling van de socialistische partij en de maatschappij van Dierenbescherming en de geschenken opnoemt die Buysse daarbij in ontvangst mocht nemen, o.m. een zilveren exemplaar van de plakette met de beeltenis van de auteur door Geo Verbanck, die hem door de voorzitter van het comité werd overhandigd.

De avond werd besloten met een geslaagde opvoering, eveneens door het K.N.S.-gezelschap, van Buysse's meesterwerk in het satirische en persiflerende genre, *De plaatsvervangende vrederechter*, dat meer dan dertig jaar vroeger - in januari 1896 - door het 'Nederlandsch Tooneel Gent' was gecreëerd.

De dag daarop - een zondag - werd Buysse te 11 uur in de Pacificatiezaal van het Gentse stadhuis plechtig ontvangen. Burgemeester Vander Stegen herinnerde in zijn warme welkomstrede aan de hulde die destijds aan 's schrijvers tante, Virginie Loveling, in datzelfde stadhuis werd gebracht en riep ook de herinnering op aan volksvertegenwoordiger Arthur Buysse, de broer van de schrijver, drie jaar tevoren overleden. De jubilaris, die ook de 'gedenkpenning' van de stad Gent in ontvangst mocht nemen, dankte in de volgende bewoordingen:

Mijnheer de Burgemeester,

Uwe gevoelens en waardeerende woorden ook in name van het Magistraat en de Gentsche bevolking hebben van mij een innige ontroering doen ontstaan. Niet alleen om de hulde die zij, vergezeld van den prachtigen gedenkpenning, aan mijnen litterairen arbeid brengen; maar ook om de vele dierbare herinneringen uit 't verleden die gij daarmee in mij hebt opgeroepen. Ja mijne lieve tante Loveling en mijn beminden broeder Arthur hadden hier op dezen dag, naast mijne geliefde zuster

en naast mij moeten aanwezig zijn. Zij hielden zooveel van de mooie stad Gent en zij zouden, evenveel als ikzelf, van deze plechtigheid genoten hebben.

Ik begrijp niet hoe en waarom zich in sommige kringen eene meening heeft verspreid, alsof ik zelf niet veel van Gent zou houden. Niets is minder waar. Zeer zeker ben ik bij voorkeur een minnaar van het landelijke leven, dat blijkt uit de meeste mijner werken, maar als er één stad in de wereld is die ik uit ganscher hart bewonder, dan is het wel de stad Gent. Haar uiterlijk aspect en karakter komen heelemaal overeen met den aard van mijn eigen gemoed.

Wanneer ik b.v. onder de bekoring kom van Brugge als van een edele jonkvrouw uit de middeleeuwen, dan voel ik daarentegen Gent aan als een viriele, stoere ridder, vol mannelijken moed en kracht. Uwe ontvangst in deze historische zaal zoo vol herinneringen is voor mij iets onvergetelijks. Ik beschouw het als de glansrijkste bekroning van mijn gansche litteraire loopbaan en ik kan geen warme woorden genoeg vinden, om u en allen die aan dit feest hebben meegeholpen, uit ganscher hart daarvoor te danken.

Leve Gent, de schoone, fiere stad van 't heden en 't verleden.

Aldus de tekst, naar het handschrift van Buysse zelf, zoals hij, enkele jaren geleden, door de kleinzoon van de schrijver, baron Guy Buysse, werd teruggevonden.

Tijdens het feestmaal in het Post-Hotel, waar een 150 tal prominenten aanwezig waren, werd o.m. nog het woord gevoerd door gouverneur Weyler, Edward Anseele⁽⁶⁾, professor Pirenne, Camille Huysmans, Louis Franck en Gustaaf D'Hondt, waarna Buysse, 'd'une voix sympathique et chaude', aldus *La Flandre Libérale*, die van de hulde van 1929 het meest accurate en gedetailleerde verslag gaf, het volgend dankwoord aflas:

Meer dan ooit spijt het mij dat ik geen bekwaam redenaar ben om u in gloedvolle woorden te kunnen bedanken voor de schitterende hulde waarmede gij mij heden vereerd hebt. Die dank is echter welgemeend en komt bij mij recht uit het hart. En waar ik zooveel tegemoetkoming

(6) De tekst van de indrukwekkende rede van Anseele in *Ontwikkeling*, 1929, pp. 579-586.

en genegenheid mag ondervinden vraag ik mij soms schroomvallig af, of ik die wel verdiend heb. Want, afgezien van de belooning in uwe hulde besloten, krijg ik toch in de eerste plaats mijn belooning in mijzelf omdat het voor mij een voortdurend genot is, dat te scheppen wat gij wel zoo goed wilt zijn in mij te waardeeren. Een van mijn vrienden heeft eens van mij gezegd, dat het schrijven voor mij een soort fysiek genot moet zijn. Dat is het! Ik geniet in mijzelf van mijn arbeid. Ik zie mijn werk voor mij ontbloeien en leven en ik leef er intens in mee. Dat is mijn geluk, mijn belooning. Maar wanneer ik mag ervaren dat dit werk niet alleen mijzelf, maar ook u, mijn trouwe lezers, kan boeien, dan blijft er voor mij niets meer te wenschen over, en kan ik u alleen in diep-gevoelde woorden zeggen hoe innig dankbaar ik u allen ben.

Pour ceux d'entre vous qui ne sont pas familiarisés avec la langue flamande, pour ceux en premier lieu, qui, porte-paroles d'expression française, ont bien voulu joindre leur voix élogieuse à celle de mes amis flamands, je tiens à témoigner ici de ma reconnaissance et de la joie que ce jour m'a apportée. Comme je viens de le dire, j'ai toujours trouvé ma récompense dans mon travail même. Mais lorsque vos félicitations m'apportent en plus la certitude que ce travail a éveillé en vous un écho sympathique, je n'ai vraiment plus rien à souhaiter et je ne puis que remercier très chaleureusement et de tout coeur.

Stippen we ten slotte aan dat tijdens die dagen in de Lakenhalle een Buysse-tentoonstelling was ingericht.

Kroniek

Herdenking Buysse 1982 - april 1985*

Het Buysse-jaar 1982 werd ingezet te Gent met een herdenkingsprogramma, 'Ik voel me als een boom', samengesteld door een NTG-collectief bestaande uit Chris de Bruyker, Blanka Heirman, Peter Marichael, Leah Thys, Nolle Versyp en Arnold Willems (regisseur), met als acteurs: Cyriel van Gent, Magda Cnudde, Blanka Heirman, Lia Lee, Peter Marichael, Eddy Spruyt, Chris Thys, Leah Thys, Jos Verbist, Nolle Versyp, Mark Willems en Jappe Claes (a.g.). Decor en costuums waren verzorgd door Andrei Ivaneanu. Het programma bracht, rond de centrale figuur van Cyriel Buysse zelf, die permanent op de scène werd uitgebeeld door Cyriel van Gent, een gestileerde montage van fragmenten uit *Driekoningenavond*, *Het recht van de sterkste* en *Het gezin Van Paemel* (sterke momenten uit eerdere NTG-producties), uit de romans *Tantes* en *Sursum corda!*, uit het *Zomerdagboek* (waaraan de titel van het geheel ontleend was) en uit enkele verhalen. Ook een scène uit de satirische 'Verslagen van de Nevelse gemeenteraad' zorgde voor de nodige hilariteit, terwijl snel gebrachte citaten uit kritieken (positieve én negatieve) en getuigenissen het geheel verbonden tot een authentiek en levendig sfeerbeeld. De gehele productie was sober en sterk suggestief. De evocatie werd voor het eerst gebracht op dinsdag 5 januari.

Na vier voorstellingen te Gent (7, 12 en 13 januari en nog een extra voorstelling op 23 februari) bleef de productie beschikbaar voor reisvoorstellingen gedurende de maanden januari en februari. Bij de première op 5 januari sprak A. van Elslander een inleidend woord uit dat werd afgedrukt in het *Jaarboek De*

* Het is de bedoeling deze 'Kroniek' geregeld voort te zetten. Wij zouden het dan ook ten zeerste waarden eventuele aanvullingen en/of nieuwe gegevens te mogen ontvangen. Ze kunnen worden meegedeeld op het adres van de secretaris van het Buysse Genootschap, A.M. Musschoot, R.U.G., Blandijnberg 2, 9000 Gent.

Fonteine 1982-1983⁽¹⁾. In *De Standaard* en *De Gentenaar* verscheen bij de overgang 1982-1983 een tweedelige reportage onder de titel 'Keert Buysse terug? Groot verteller in de schaduw van Streuvels' door Gaston Durnez. De tekst hiervan werd bijgewerkt opgenomen in *Vlaamse schrijvers. Vijfentwintig portretten* (1982).

Het 'frisse' Buysse-programma van het NTG gaf ook aanleiding tot een uitvoerige reportage over de auteur in het geïllustreerde weekblad *De Post* van 24 januari 1982. Dit 'profiel van Vlaanderens meest ondergewaardeerde auteur' werd niet ondertekend.

De eerste Buysse-tentoonstelling in dit herdenkingsjaar was te bezichtigen in het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel, van 2 tot 31 maart. Ze was georganiseerd door de Vereniging ter Bevordering van de Nederlandstalige literatuur in België v.z.w., en kreeg de titel mee 'Cyriel Buysse (1859-1932). De schrijver beschreven'. Deze tentoonstelling omvatte uitsluitend fotografisch materiaal.

Op woensdag 31 maart volgde de eerste voordracht, verzorgd door Jan d'Haese onder de titel 'Vijftig jaar geleden overleed Cyriel Buysse' in het Museum Leon de Smet, Museumlaan 18 te Deurle (Gent). Heel opmerkelijk was de eerste opvoering in dit herdenkingsjaar van Buysse's meest bekende toneelwerk: *Het gezin Van Paemel* werd te Heist uitgevoerd op 2, 9, 23 en 30 mei 1982 door het Poppentheater Pallieter. Het was een realisatie met stangpoppen o.l.v. Piet Hendryckx.

De voor 15 mei 1982 aangekondigde première van de Arca-productie van 'De biezenstekker', een (nieuwe) toneelbewerking van de bekende novelle door Arca/NET-acteur Dirk Celis, werd tijdelijk uitgesteld; de productie zal echter uiteindelijk geheel afgelast moeten worden wegens tijdgebrek en interne moeilijkheden.

Op zondag 30 mei werd te Nevele een Cyriel Buysse-week in-

(1) De precieze referentie van de hierna genoemde publikaties is te vinden in de volgende rubriek 'Bibliografie van de bijdragen over Buysse, verschenen in 1982, 1983 en 1984'.

gezet met een geladen programma. In het Museum Rietgaverstede werd een tentoonstelling geopend, samengesteld uit de rijke collectie van conservator A. Janssens (toegankelijk eveneens op maandag 31 mei en zondag 6 juni; met een aparte catalogus 'C. Buysseherdenking'). 's Namiddags ging een folkloristische stoet uit in het teken van Cyriel Buysse. Op dinsdag 1 juni sprak André Demedts tijdens een 'vertelavond' over Cyriel Buysse in het Parochiaal Centrum te Landegem; de avond was georganiseerd door het Davidsfonds Landegem en Merendree. Op woensdag 2 juni volgde een Buysse-avond in de Rijksbasisschool te Nevele, nu georganiseerd door het C.S.C.-Nevele. Gemeenschapsminister Marc Galle presenteerde er zijn film 'In de voetsporen van Cyriel Buysse', waarna nog een panelgesprek plaatsvond. Op vrijdag 4 juni werd in de zaal van het klooster, A.C. van der Cruyssenstraat, een korte film geprojecteerd 'naar werken' van Cyriel Buysse; deze avond was georganiseerd door de Heemkundige kring 'Het Land van Nevele'. De Nevelse Buysse-week werd besloten op zondag 6 juni met het inwandelen van het Cyriel Buysse-pad, vanaf de 'beroemde' Zeistraat. Deze laatste activiteit stond op naam van het C. Buysse-comité.

Tijdens de voorjaars- en zomermaanden werden verscheidene publikaties aan Buysse gewijd. Anne Marie Musschoot reageerde op het verschijnen van de Manteau-herdruk van *Tantes* (met een inleiding door Kees Fens) in het *Nieuw Vlaams Tijdschrift* (35/2, maart-april). Zij verzorgde ook een inleiding, een kort chronologisch overzicht (met Chris Ghysels) en een bijdrage over een onbekend gebleven toneelwerk, *Vader*, in het vrijwel geheel aan Buysse gewijde nummer van *Yang*, verschenen in juni 1982. Verder zijn in dit *Yang*-nummer twee bijdragen opgenomen die teruggaan op Gentse licentieverhandelingen: Hilde Sabbe behandelt *Het gezin Van Paemel* als 'een synthese van het boerenleven en van Buysse's oeuvre vóóór 1902' en Carine Carton geeft een analyse van *Een sociale misdaad*, 'dramatische bewerking van de novelle "De wraak van Permentier"'. Nieuwe of minder bekend gebleven facetten van Buysse's persoonlijkheid worden belicht door D. van

Ryssel, die op zoek ging naar gegevens over Buysse's maçonnieke leven en ook een (vertaalde) versie afdruckt van een door notaris E. Troch uitgesproken grafrede; vervolgens door H. Balthazar, die Buysse's niet altijd even duidelijke houding tegenover het socialisme genuanceerd omschrijft, en door A. van Elslander, die een tekst publiceert uit *Koekoek* waarin een 'non-conformistische visie' op de schrijver (vermoedelijk afkomstig van Richard Minne tot uitdrukking wordt gebracht. Het Buysse-nummer van *Yang* bevat voorts nog anekdotes en bibliografische notities van Jan Schepens en een korte beschouwing van Stella Bernier over de vrouwenfiguren in Buysse's werk.

In het april-juninummer van *Boek en Bibliotheek*, het driemaandelijks tijdschrift van het Willemsfonds, had Jan Yperman het over 'De laatste weken' van Cyriel Buysse, dit naar aanleiding van het gesprek dat de schrijver kort voor zijn overlijden had met Abraham Hans (verschenen in *Het Laatste Nieuws* op 28 juli 1932). Het hierop volgende juli-septembernummer van *Boek en Bibliotheek* bracht een uitvoerige bijdrage van Nicole Verschoore over 'Buysse, de onbekende', een synthetische beschouwing naar aanleiding van de voltooiing van het *Verzameld werk*. Ook van Marc Reynebeau verscheen een samenvattend herdenkingsartikel onder de titel 'Meniere Cyriel? Haja, da was ne kadee' in *Knack* van 28 juli 1982, terwijl A. van Elslander in het juli-augustusnummer van *De Vlaamse Gids* een bijdrage plaatste over 'Cyriel Buysse en het Willemsfonds'.

Verschillende stukken over Buysse werden bijeengebracht in *De Nieuwe* van 26 augustus 1982, in een aparte katern die was aangekondigd als 'De wereld van Cyriel Buysse'. In een kort door L.V. ondertekend editoriaal wordt erop gewezen dat de gevleugelde aanmaning van Paul Koeck in *Elseviers Magazine* (4.9. 1976) over de uitgave van Buysse's *Verzameld werk* - 'Tegen dit kunstmatig rekken van een literair leven sluimeren zoveel motieven voor een protest, dat het ditmaal eens niet uit de ethische hoek hoeft te komen' - hier schaamteloos in de wind wordt geslagen. Monika van Paemel getuigt in 'Van boeren en baron-

nen' alvast dat ze van Buysse nooit 'af' geraakt: 'Cyriel, dat is familie'. Voorts stelt *De Nieuwe*-medewerker in 'Het loeien van de drift' Buysse nog maar eens tegenover Streuvels, nu echter met de bedenking dat Buysse van de twee 'moderner' is gebleven; Leo Pleysier schrijft over een Buysse-leeservaring op school en Ernst Retouché heeft het over zijn recent bezoek aan Nevele tijdens de hiervoor al genoemde herdenkingsweek; Johan Taeldeman ten slotte bracht in 'Wahrheit und Dichtung' gegevens bijeen over de pas overleden Cyriel Snoeck, die model stond voor 'Grueten Broos' in de gelijknamige novelle. De laatstgenoemde bijdrage werd ook (bijgewerkt) opgenomen in het *Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkundige kring Het land van Nevele* (juni 1983). Vrijwel gelijktijdig met de stukken in *De Nieuwe* verscheen een uitvoerig 'levensecht' interview met Buysse in het geïllustreerde weekblad *Panorama* van 27 augustus, van de hand van Paul de Wit.

In augustus 1982 verschijnt de achtste druk van *Het recht van de sterkste*, bij Heideveld-Orbis te Hasselt.

In september kwam de Buysse-herdenking tot een hoogtepunt. Op zaterdag 11 september werd in de Raadzaal van het Gemeentehuis te Nevele een academische herdenkingszitting gehouden, georganiseerd door de Provincie Oost-Vlaanderen en de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. De openingstoespraak werd gehouden door R. de Kinder, gouverneur, terwijl de feestrede werd uitgesproken door A. van Elslander, voorzitter van het Herdenkingscomité Cyriel Buysse. De feestzitting werd afgesloten met een slotwoord door O. Leys, voorzitter van de Academie. De teksten van deze toespraken zijn opgenomen in de rubriek 'Werkzaamheden van de Academie in 1982' in de *Verslagen en Mededelingen* van de Koninklijke Academie (1983, afl. 1; ook afzonderlijk overgedrukt onder de titel 'Cyriel Buysse herdacht'). Geen volle week later, op vrijdag 17 september, werd in het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven te Antwerpen de 'grote' officiële Buysse-tentoonstelling plechtig

geopend. De genodigden werden er verwelkomd door L. Simons. A. van Elslander hield een korte toespraak namens de Koninklijke Academie en de tentoonstelling werd geopend verklaard door W. Geldolf, schepen voor onderwijs van de stad Antwerpen.

De tentoonstelling was georganiseerd door het Herdenkingscomité Cyriel Buysse (bestaande uit L. Simons, E. Willekens en A. Pallemans, vertegenwoordigers van het A.M.V.C., voorzitter A. van Elslander en verder B. Decorte en M. Hoebeke, vertegenwoordigers van de Academie, en A.M. Musschoot, secretaris), dat op aanbeveling van Gemeenschapsminister Marc Galle een B.T.K.-ploeg ter beschikking kreeg, bestaande uit Jenny Dheedene (lic.), Chris Ghysels (lic.), Vera Claes (regentes) en Lucienne Steenssens (typiste). Ze zorgden, met de hulp van het personeel van het A.M.V.C., voor een uitgebreide tentoonstelling, met een 367 nummers tellende catalogus; dezelfde ploeg stelde ook onder de leiding van A.M. Musschoot een rijkelijk geïllustreerd *Herdenkingsalbum* samen, dat evenals de tentoonstelling zelf overigens zeer veel belangstelling kreeg vanwege het publiek. Aparte vermelding verdient de ruim gewaardeerde bijzonderheid dat tijdens de gehele duur van de tentoonstelling te Antwerpen en te Gent een video-opname werd vertoond van de film 'In de voetsporen van Cyriel Buysse'. De tentoonstelling bleef te Antwerpen toegankelijk van 18 september tot 17 oktober, waarna ze werd overgebracht naar de Generale Bankmaatschappij, Kouter 8 te Gent, van 5 tot 28 november. Bij de openstelling te Gent, op 4 november, werd het woord gevoerd door A. van Elslander en schepen van cultuur R. Vandeweghe, die het stadsbestuur vertegenwoordigde en de tentoonstelling officieel opende. De genodigden werden vooraf verwelkomd door de heer G. van San, onderdirecteur van de Generale Bankmaatschappij te Gent. Een verslag hiervan is te vinden in G.-Magazine 1983/1-2, terwijl in hetzelfde blad (maandblad voor en door het personeel van de Generale Bankmaatschappij) in het nr. 7-8 van 1982 al een artikel over Buysse werd opgenomen van de hand van Gemeenschapsminister Marc Galle.

Een waardige bekroning van deze officiële Buysse-herdenking was ongetwijfeld wel het feit dat ze samenviel met het verschij-

nen van het zevende en laatste deel van het *Verzameld werk*. Dit laatste deel, dat veel ‘onbekende’ stukken bevat die vooral licht werpen op ‘de man achter het werk’ en dat voor velen een volslagen verrassing was, kwam begin november van de pers en kon nog net in een van de Gentse tentoonstellingskasten worden ingevoegd.

Het Buysse-jaar 1982 werd afgerond met tal van publikaties, lezingen en opvoeringen. Van de hand van R. Vervliet verscheen een grondig gedocumenteerde studie in *Ons Erfdeel* 25/4 over ‘Cyriel Buysse tussen historiciteit en actualiteit. Terugblik op een halve eeuw receptie in Vlaanderen’. Ada Deprez, die een privéeditie had bezorgd van Rosa Rooses' brieven aan Cyriel Buysse 1892-1893 (een uitgave van het Cultureel Documentatiecentrum van de R.U.G.), onder de titel *Een idylle in de late negentiende eeuw*, hield een lezing over deze liefdesbrieven op zaterdag 24 oktober 1982 in de voordrachtzaal van de bibliotheek te Nevele. Eerder al had ze onder dezelfde titel een lezing gehouden in de Koninklijke Academie te Gent (maart 1976), waarvan de tekst werd gepubliceerd in de *Verslagen en Mededelingen* 1982, afl. 1. Ook A. van Elslander gaf nog een voordracht over Buysse in de Culturele Kring St.-Paulus, Patijntjesstraat te Gent, op donderdag 18 november.

Vanaf november kwam de nadruk in de herdenkingsactiviteiten vooral te liggen op Buysse's toneelwerk. Op vrijdag 19 en zaterdag 20 november werd *Driekoningenavond*, gevolgd door de eenakter *Sususususut!*, opgevoerd door de toneelgroep Hic et Nunc in de zaal Novy te Nevele (de opvoering van zaterdag werd ingeleid door Jan Luysaert). De voorstelling werd nog herhaald op zaterdag 18 december te Landegem. De regie van beide stukken was in handen van beroepsacteur Wim Langeroot. Eveneens in november nog, op vrijdag 26 en zaterdag 27, werd *Het gezin Van Paemel* op de planken gebracht te Zingem door de toneelvereniging ‘De kunstlievende Scheldezonen’, die hiermee tevens haar 108-jarig bestaan vierde. Het 48e Landjuweel, een wedstrijd

voor vrijetijdstheater die plaatsvond van 27 november 1982 tot 29 januari 1983 in het Cultureel Centrum te Lokeren, werd als geheel opgedragen aan Cyriel Buysse. Bij de opening van het tornooi werd een inleidend woord gesproken door A. van Elslander; het Landjuweel zelf bracht echter geen Buysse-stukken voor het voetlicht. Wel kan nog een opvoering van *Driekoningenvond* gesignaleerd worden op vrijdag 10 en zaterdag 11 december 1982 in de toneelzaal Sint-Jacobs, Goudstraat 29 te Gent. Het was een produktie van de rederijderskamer 'Yver doet leeren', geregisseerd door Carlos Detremmerie.

Nog in 1982 verscheen van A. van Elslander en A.M. Musschoot een artikel over 'Cyriel Buysse et le naturalisme' in het Franstalige algemeen culturele blad *Septentrion* (1982/3), terwijl in het decembernummer 1982 van het maandblad voor geschiedenis en archeologie *Spiegel Historiae* een overzichtsartikel 'Cyriel Buysse 1859-1932' van de hand van A.M. Musschoot was opgenomen.

De herdenking Buysse hield eind 1982 niet plotseling op. Vrijwel alle activiteiten - publikaties, lezingen, opvoeringen - vonden een herhaling of een vervolg. Zelfs was er in het agentschap van de Generale Bankmaatschappij te Nevele van 16 tot 30 januari 1983 een nieuwe, kleinere tentoonstelling over Buysse te bezichtigen, nu weliswaar beperkt tot de 'Nevelse periode'. Ze was ingericht met de medewerking van de Heemkundige kring 'Het Land van Nevele', Mevrouw barones M. Buysse en de heren A. Janssens, J. van de Castele en D. d'Hooge.

Er werd een aparte catalogus uitgegeven, samengesteld door A. Janssens, J. Luyssaert en J. van de Castele, met een inleiding door J. Luyssaert, voorzitter van de Heemkundige kring Het Land van Nevele, die de figuur van Buysse en de sporen van Nevele in diens werk belichtte tijdens de openingsplechtigheid van de tentoonstelling. Vooraf werden de genodigden verwelkomd door de heer O. Wyckaert, directeur van de Generale Bankmaatschappij en sprak A. van Elslander een inleidend woord (waarin werd aangekondigd dat er concrete plannen waren om een Cyriel Buysse

Genootschap te stichten). Bij dezelfde gelegenheid werd een nieuwe azalea-variant voorgesteld die door de Bloemen Verhaege te Merendree was gekweekt en de naam Cyriel Buysse meekreeg.

De veelgeroemde filmische kwaliteiten van Buysse's proza kwamen goed tot hun recht in de geslaagde televisiebewerking van de novelle *Lente*. De film werd gedraaid naar een scenario van Rudy Geldhof en in een regie van Dré Poppe. Hij werd voor het eerst uitgezonden op zondag 16 januari 1983; de uitzending zou nog herhaald worden op zondag 3 februari 1985.

Het patroonfeest van De aloude overste ende souvereine princelijke camere van der rhetorijcke 'Jhesus met der Balsemblomme' op 20 februari 1983, was voor criticus Jan d'Haese een aanleiding om een feestrede te houden 'Van Buysse naar Martens'. Kort daarop, op dinsdag 8 maart, volgde nog een lezing van A. van Elslander over 'C. Buysse, een kunstenaar en zijn werk', in het lokaal 'In 't Tonneke', Lange Violettestraat 34 te Gent. De aangekondigde inleiding door Piet van Eeckhaut werd een (toch nog uitvoerige) uitleiding. Fragmenten uit Buysse's werk werden voorgedragen door Walter vander Massen en door Machar van Geyt. A. van Elslander zou vervolgens op 29 maart nog een korte inleiding houden bij de kleine Buysse-tentoonstelling die te bezichtigen was in het Belgisch Cultureel Centrum De Brakke Grond te Amsterdam van 24 maart tot 13 april 1983; en op zondag 9 juli 1983 sprak hij over Buysse in het kader van de Vlaams-nationale feestdag te De Pinte, waar in het Gemeentehuis door de goede zorgen van A. Janssens ter gelegenheid van de Gulden Sporenslag herdenking een kleine Buysse-tentoonstelling was ingericht.

Ook de publikatiestroom over Buysse kende een gestadige voortzetting. Nicole Verschoors plaatste een vervolg op haar bijdrage over Buysse in *Boek en Bibliotheek*. In het januari-maartnummer verscheen 'Buysse's kroniek van de Vlaamse politiek', waarin ze Buysse's politieke opvattingen bespreekt zoals die afgeleid kunnen worden uit zijn romans maar nu vooral ook uit de opstellen die bijeen zijn gebracht in deel 7 van het *Verzameld werk*. Op 4

februari 1983 nam de weekend-bijlage van *De Volkskrant* een stuk op van Pol Hoste over Buysse's *Verzameld werk*; de schrijver wordt er 'een opmerkelijke figuur uit de schaduwzijde van onze literatuur' genoemd: 'gedateerd, maar de thematiek is nog behoorlijk actueel'. Vervolgens verscheen nog een bijdrage van A. Bauwens over 'Meigem in het werk van Cyriel Buysse' in het *Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring Het Land van Nevele* (maart 1983). Later in het jaar (september) zal in ditzelfde tijdschrift nog een gehele licentieverhandeling over Buysse worden gepubliceerd, namelijk een *Inventaris en studie van de volkskundige elementen in het werk van Cyriel Buysse, in het bijzonder de volksgebruiken met betrekking tot de levenscyclus*, van Karla de Ruyck, afkomstig uit Deinze. Promotor van deze Leuvense scriptie was Prof. S. Top.

Op donderdag 21 april 1983 hield Anne Marie Musschoot een lezing over 'Cyriel Buysse. Vlaming en kosmopoliet' in het kader van de Middagen van de poëzie en het proza te Brussel, in de aula van de V.U.B. Zij behandelde het werk van Buysse eveneens in het hoofdstuk 'De beweging van Van Nu en Straks' van het literair-historische overzicht in de *Culturele geschiedenis van Vlaanderen*, d. 9. *Literatuur II. De twintigste eeuw* (1983) en, een goed jaar later, in de BRT-Teleac televisieserie 'Nederlandse literatuur na 1830'.

Een verlate verrassing werd de Arca/NET-productie 'De raadsheren van Nevele', een dramatisering van de beruchte Verslagen van de Gemeenteraad te Nevele, Buysse's clandestiene debuut.

Deze soloproduktie van Arcadirecteur Jo de Caluwé, geregisseerd door Jo Gevers, werd te Gent gebracht op vrijdag 20 en zaterdag 28 mei, en op zaterdag 4, 11, 18 en 25 juni 1983, waarna de produktie in reisvoorstelling ging. In februari, maart en juni 1984 was ze te zien in Teater Negentien te Brugge; op 1 juni was ze ook te gast in De Brakke Grond te Amsterdam en in oktober in de Universitaire Stichting te Parijs. In maart en april 1985 werd ze nog hernomen in het eigen theater te Gent. Verder vallen nog

enkele opvoeringen van *Het gezin Van Paemel* te vermelden: door het toneelgezelschap 't Kelderkeu te Kemzeke, geregisseerd door Luc Samson (op zaterdag 10, zondag 11, vrijdag 16 en zondag 25 december 1983); door de toneelgroep Volharding in K.O.C. De Bres te Halle, geregisseerd door André Leducq (n.a.v. het 75-jarig bestaan van de groep, op zaterdag 17 december 1983); en ten slotte, als verre uitloper van de huldevoorstellingen van 1982, door de Kieldrechtse toneelkring Kunst veredelt in de sporthal te Kieldrecht (op 22, 23, 24 en 25 maart 1985). Ook *Driekoningenavond* werd nog opgevoerd in 1985 (zaterdag 20 april), door de Koninklijke Maatschappij Vereenigde Tael- en Kunstminnaers te Deinze, dit in het kader van de tweejaarlijkse wedstrijd voor amateurtoneel, het Gaverjuweel; en door de toneelvereniging 'Voor God en de Evenmens' uit Hamme, in zaal De Ring (laatste vertoning zaterdag 20 april).

Bert Decorte hield in de Koninklijke Academie een lezing onder de titel 'Indrukken en kanttekeningen bij het werk van Buysse', waarin hij zijn leatuurervaringen van deel 7 van het *Verzameld werk* weergaf. De tekst van deze kanttekeningen is opgenomen in de *Verlagen en Mededelingen* van de Academie, 1984, afl. 1. In de uitvoerige wetenschappelijke studie van R. Vervliet over 'Literatuur en lezerspubliek. Receptie-sociologie als bijdrage tot de sociale geschiedenis', verschenen in het *Tijdschrift voor sociale geschiedenis* 1984 (35), wordt de hier voorgestelde methode van receptieonderzoek (mede) gebaseerd op en geïllustreerd aan de hand van een vergelijkende analyse van recensies van Streuvels' en Buysse's werk. Het materiaal voor dit onderzoek is afkomstig van een zeer breed receptiesociologisch onderzoeksproject aan de R.U.G. In het kader hiervan werden 21 licentieverhandelingen gemaakt, waarin de onderzoeksmethode werd toegepast op de auteurs van *Van Nu en Straks* en van *Vlaanderen*. Het recensie-materiaal van Streuvels werd verzameld en geanalyseerd door R. van Renterghem en M.R. de Sterck (1977), dat van Buysse door J. Dheedene (1979).

Tot een blijvende waardering van Buysse's werk bij een groter publiek heeft ongetwijfeld de televisiebewerking van *Tantes* bijgedragen, gedraaid naar een scenario van Rudy Geldhof en in een regie van Juul Claes. De film werd uitgezonden zondag 28 oktober 1984 in de reeks *Made in Flanders* en kreeg zeer gunstige reacties. Lucienne Stassaert noteerde in *De Nieuwe* van 8 november 1984 dat de bewerkers van deze grimmige roman het essentiële behielden, maar ze 'kozen alleszins voor een romantischer versie van de feiten en voor een minder geleidelijke opeenvolging van conflictsituaties'. De vertolking werd in de pers 'optimaal' genoemd, waarbij vooral de knappe acteursprestatie van Dora van der Groen als Tante Clémence werd geprezen en Sien Eggers in de rol van Adrienne 'schitterend' werd gevonden.

In even hoge mate als door een dergelijke succesrijke televisiebewerking wordt het 'blijven' van Buysse in de literaire actualiteit in de hand gewerkt door de herdrukken die de uitgeverij Manteau - uitgever van het *Verzameld werk* - sedert 1981 laat verschijnen. *Tantes* verscheen als eerste overdruk uit het *Verzameld werk*, met een inleiding van Kees Fens. Tot dusver verschenen verder nog *Zoals het was...* in 1983 (in de pers begroet als 'een sterke roman' en 'meesterlijk proza') en, in 1984, vrijwel tegelijk *Het recht van de sterkste* en *Het gezin Van Paemel*. Veelbetekenend zijn de hedendaagse reacties op *Het recht van de sterkste*, waarmee Buysse in het jaar van verschijnen 1893 onmiddellijk het lang nawerkende odium van vuilschrijver op zich gekleefd kreeg. In *De Boekengids* van oktober 1984 - het blad dat in mei 1927 de bekende ongesigioneerde banvloek over Buysse's werk uitsprak - deelt Jooris van Hulle nu kort en krachtig mee: '*Het recht van de sterkste* blijft een boeiend en meesterlijk werk van één van onze grootste vertellers'. Vera Sermon had de roman in *Lektuurgids* van aug./sept. 1984 al getypeerd als 'Een prachtboek, vlot en raak geschreven, met levendige dialogen, en ondanks zijn respectabele ouderdom, geen greintje aftands'.

Inmiddels is bij uitgeverij Em. Querido te Amsterdam een herdruk van *Het leven van Rozeke van Dalen* verschenen (Sala-

mander pocket nr. 555; 1983); ook uitgeverij Baart te Deurne bracht in de reeks 'Vlaamse klassieken' een nieuwe uitgave van *De Schandpaal* (1984); en uitgeverij Manteau stelt jaarlijks herdrukken van werken van Buysse in het vooruitzicht. Het ziet er dus naar uit dat Buysse wel degelijk wordt gelezen.

A.M.M.

Bibliografie van de bijdragen over Buysse, verschenen in 1982, 1983 en 1984

A. van Elslander, 'Een inleidend woord bij de première van de Buysseevocatie "Ik voel me als een boom" in de Gentse K.N.S. op 5 januari 1982', in *Jaarboek De Fontaine* 1982-1983, jg. XXXIII (Tweede reeks: nr. 25), Gent, 1984, p. 323-326.

G. Durnez, 'Keert Cyriel Buysse terug?', in *De Standaard*, woensdag 30 december 1982 (d. 1) en donderdag 31 dec. 1982 / vrijdag 1 januari 1983 (d. 2; met als ondertitel 'Groot verteller in de schaduw van Streuvels'); ook in *De Gentenaar* van maandag 4 januari 1983; bijgewerkt onder de titel 'Cyriel Buysse. Tranen om het gezin Van Paemel', in *Vlaamse schrijvers. Vijfentwintig portretten*, Antwerpen, /Amsterdam, Manteau, 1982, p. 127-131.

An., 'Een baron-bohemien als burger tussen boeren. Post-profiel van Cyriel Buysse', in *De Post*, nr. 1716, 24 januari 1982, p. 40-47 en 55.

Anne Marie Musschoot, 'Tantes: Cyriel Buysse's meesterwerk?', in *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, 35/2, maart-april 1982, p. 331-336; opgenomen in *Kritisch Akkoord* 1983, Antwerpen, Manteau, 1983, p. 29-37.

Anne Marie Musschoot, 'Vader. Een onbekend drama over Cyriel Buysse's opvattingen inzake de man-vrouw relatie', in *Yang*, nr. 106, 18e jg., juni 1982, p. 8-15.

Hilde Sabbe, 'Het gezin Van Paemel. Een synthese van het boerenleven en van Buysse's oeuvre voor 1902', *ibid.*, p. 16-19.

Herman Balthazar, 'Cyriel Buysse en het Gentse socialisme', *ibid.*, p. 19-21.

A. van Elslander, 'Een non-conformistische visie op Cyriel Buysse', *ibid.*, p. 22-27.

E. Troch, 'Grafrede voor Cyriel Buysse', *ibid.*, p. 28-29.

Daniel van Ryssel, 'Cyriel Buysse en de vrijmetselarij', *ibid.*, p. 29-30.

Stella Bernier, 'Vrouwenfiguren in het oeuvre van Cyriel Buysse', *ibid.*, p. 30-33.

Carine Carton, 'Een sociale misdaad. Dramatische bewerking van de novelle "De wraak van Permentier"', *ibid.*, p. 34-40.

Jan Schepens, 'Notities over Cyriel Buysse', *ibid.*, p. 40-46.

Jan Yperman, 'Cyriel Buysse: de laatste weken', in *Boek en Bibliotheek*, 1982, april-juni, II, 2, p. 40-41.

Marc Reynebeau, 'Meniere Cyriel? Haja, da was ne kadee! 50 jaar geleden stierf Cyriel Buysse', in *Knack*, 28 juli 1982, p. 28-30.

A. van Elslander, 'Cyriel Buysse en het Willemsfonds', in *De Vlaamse Gids*, 1982, nr. 4, juli-augustus, p. 51-55.

Nicole Verschoors, 'Buysse, de onbekende', in *Boek en Bibliotheek*, 1982, juli-september, II, 3, p. 56-59.

L.V., 'Cyriel Buysse', in *De Nieuwe*, donderdag 26 augustus 1982, nr. 965, p. 17.

Monika van Paemel, 'Van boeren en baronnen', *ibid.*, p. 17-18.

Karel Elnó, 'Het loeien van de drift', *ibid.*, p. 19.

Leo Pleysier, 'Een leeservaring. Permentier op 't pensionaat', *ibid.*, p. 20.

Ernst Retouché, 'Een curiosum', *ibid.*, p. 20-21.

Johan Taeldeman, 'Wahrheit und Dichtung', *ibid.*, p. 21; opgenomen onder de titel 'Buysse's Grueten Broos: werkelijkheid en verbeelding', in *Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring Het Land van Nevele*, jg. XIV afl. 2, juni 1983, p. 131-134.

Paul de Wit, 'Tussen Vlaanderen en Holland ligt een diepe, zedelijke afgrond...', in *Panorama*, 64e jg., nr. 34, 27 augustus 1982, p. 56-59.

Marc Galle, 'Cyriel Buysse, prozaïst en dramaturg (1859-1932)', in *G. Magazine*, 1982, nr. 7-8, p. 10-11.

(Verslag van de) 'Buitengewone openbare vergadering te Nevels (11 september 1982)', in *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 1983, afl. 1, p. 38-61:

I.

Openingstoespraak door de heer R. de
Kinder, gouverneur van de provincie
Oost-Vlaanderen (p. 38-42);

- II. Feestrede door Prof. dr. A. van Elslander, voorzitter van het Herdenkingscomité Cyriel Buysse (p. 42-58);
- III. Slotwoord door Prof. dr. O. Leys, voorzitter van de Academie (p. 59-61)

Het geheel werd afzonderlijk overgedrukt onder de titel *Cyriel Buysse herdacht*, samen met het onmiddellijk volgende verslag van de 'Buitengewone openbare vergadering van 17 september 1982', d.i. een samenvatting van de plechtigheid te Antwerpen bij de opening van de tentoonstelling in het A.M.V.C. (p. 62-63).

Cyriel Buysse 1859/1932. Album samengesteld ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van zijn overlijden, door A.M. Musschoot, J. Dheedene en C. Ghysels. Met een woord vooraf door A. van Elslander, Gent, Herdenkingscomité Cyriel Buysse, 1982; 150 blz.

Cyriel Buysse, *Verzameld werk*, d. 7. Uitgegeven door A. van Elslander en A.M. Musschoot; met een inleiding door A.M. Musschoot, Brussel, Manteau, 1982; XLV-1241 blz.

R. Vervliet, 'Cyriel Buysse tussen historiciteit en actualiteit. Terugblik op een halve eeuw receptie in Vlaanderen', in *Ons Erfdeel*, jg. 25 nr. 4, sept.-okt. 1982, p. 538-548.

Ada Deprez, *Een idylle in de late negentiende eeuw. Rosa Rooses' brieven aan Cyriel Buysse. Een privé-editie*, Gent, Cultureel Documentatiecentrum 't Pand R.U.G., 1982, 199 blz.

Ada Deprez, 'Een idylle in de late negentiende eeuw. Rosa Rooses' brieven aan Cyriel Buysse 1892-1893', in *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 1982, afl. 1, p. 71-88 (neerslag van een lezing van maart 1976).

A. van Elslander en A.M. Musschoot, 'Cyriel Buysse et le Naturalisme', in *Septentrion*, 11 année n° 3, novembre 1982, p. 8-13.

Anne Marie Musschoot, 'Cyriel Buysse 1859-1932', in *Spiegel Historiae*, 17e jg. nr. 12, december 1982, p. 640-644.

Nicole Verschoors, 'Buysse's kroniek van de Vlaamse politiek', in *Boek en Bibliotheek*, 1983, januari-maart, II, 5, p. 97-103.

Pol Hoste, 'Buysse schreef taal van het valk', in *De Volkskrant*, 4 februari 1983.

A. Bauwens, 'Meigem in het werk van Cyriel Buysse', in *Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring Het Land van Nevele*, jg. XIV afl. 1, maart 1983, p. 61-67.

Karla de Ruyck, 'Inventaris en studie van de volkskundige elementen in het werk van Cyriel Buysse, in het bijzonder de volksgebruiken met betrekking tot de levenscyclus', in *Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring Het Land van Nevele*, jg. XIV afl. 3, september 1983, p. 147-268.

Anne Marie Musschoot, 'De beweging van "Van Nu en Straks"', in *Culturele geschiedenis van Vlaanderen*, d. 9; *Literatuur II. De twintigste eeuw*, Deurne, Baart p.v.b.a., 1983, behandelt het proza van Buysse p. 20-23 en het toneelwerk, p. 37-38.

R. Debbaut, 'Thématique et techniques d'écriture dans le naturalisme d'expression néerlandaise' (passim over Buysse), in *Le naturalisme dans les littératures de langues européennes*, Université de Nantes, 1983 (Textes et Langages VIII), p. 107-121.

Bert Decorte, 'Indrukken en kanttekeningen bij het werk van Buysse', in *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 1984, afl. 1, p. 74-83.

R. Vervliet, 'Literatuur en lezerspubliek. Receptiesociologie als bijdrage tot de sociale geschiedenis' (over Buysse en Streuvels), in *Tijdschrift voor sociale geschiedenis*, 10e jg., 1984 (35), p. 315-345.

Anne Marie Musschoot, 'Het naturalisme in Vlaanderen' (Buysse en Streuvels), in Ton Anbeek e.a., *Nederlandse literatuur na 1830*, BRT-Teleac-uitgave, 1984, p. 100-105.